

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Jan Erik Ojassaar

**PROKURATUURI EDASIKAEBEÕIGUS ÕIGEKSMÕISTVA KOHTUOTSUSE
SUHTES EESTI KRIMINAALMENETLUSES VÕRDLUSES INGLISMAA JA
WALES, KANADA NING AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE ÕIGUSKORDADEGA**

Magistritöö

Juhendaja

PhD Tambet Grauberg

Tallinn

2026

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. EDASIKAEBEÕIGUS EESTI KRIMINAALMENETLUSES	9
1.1. Edasikaebeõiguse tähendus käesolevas magistritöös ja eesmärk kriminaalmenetluses 9	
1.2. Prokuratuuri roll Eesti kriminaalmenetluses	10
1.3. Edasikaebeõiguse põhiõiguslik alus	12
1.4. Prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõigus ning selle ulatus Eesti kriminaalmenetluses	13
1.5. Poolte edasikaebeõiguse erinev ulatus lihtmenetlustes	15
1.6. Prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramise arutelud Eestis	17
1.7. Kehtiva edasikaebeõiguse regulatsiooni probleemkohad.....	20
2. EDASIKAEBEÕIGUS INGLISMAA JA WALES, KANADA NING AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE ÕIGUSKORDADES	24
2.1. Võrdleva analüüsi lähtekohad ja võrdluskriteeriumid.....	24
2.2. Inglismaa ja Walesi kriminaalmenetlus.....	26
2.2.1. Menetluse põhijooned edasikaebeõiguse mõistmiseks.....	26
2.2.2. Prokuratuuri kaebeõigus õigeksmõistva otsuse järel.....	26
2.2.3. Süüdistatava kaebeõigus süüdimõistva otsuse järel	29
2.2.4. Vandekohtumenetlus ja vandekohtuta menetlus	31
2.3. Kanada kriminaalmenetlus	33
2.3.1. Menetluse põhijooned edasikaebeõiguse mõistmiseks.....	33
2.3.2. Prokuratuuri kaebeõigus õigeksmõistva otsuse järel.....	33
2.3.3. Süüdistatava kaebeõigus süüdimõistva otsuse järel	34
2.3.4. Vandekohtumenetlus ja vandekohtuta menetlus	35
2.4. Ameerika Ühendriikide föderaalne kriminaalmenetlus.....	37
2.4.1. Menetluse põhijooned edasikaebeõiguse mõistmiseks.....	37

2.4.2.	Riigi kaebõigus õigeksmõistva otsuse järel	37
2.4.3.	Süüdistatava kaebõigus süüdimõistva kohtuotsuse järel	39
2.4.4.	Vandekohtumenetlus ja vandekohtuta menetlus	41
2.5.	Topeltkaristamise keeld kui võrdlusriikides riigi edasikaebõiguse piirangu alus ..	42
3.	PROKURATUURI EDASIKAEBEÕIGUSE PIIRAMINE EESTI KRIMINAALMENETLUSES	49
3.1.	Prokuratuuri edasikaebõiguse piirangu hindamise kriteeriumid	49
3.2.	Prokuratuuriseaduse kavandatav muudatus	51
3.3.	Õigeksmõistva kohtuotsuse sisulise vaidlustamise üldine välistamine	55
3.4.	Õigeksmõistva kohtuotsuse faktilise ümberhindamise piiramine	58
3.5.	Eesti kriminaalmenetluses sobivaim lahendus	61
	KOKKUVÕTE	63
	THE PROSECUTOR'S RIGHT OF APPEAL AGAINST AN ACQUITTAL IN ESTONIAN CRIMINAL PROCEDURE IN COMPARISON WITH ENGLAND AND WALES, CANADA AND THE UNITED STATES	69
	KASUTATUD LÜHENDID	75
	KASUTATUD KIRJANDUS	76
	KASUTATUD ÕIGUSAKTID	78
	KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	80

SISSEJUHATUS

Eesti Vabariigi põhiseaduse¹ (edaspidi PS) § 24 lg 5 sätestab, et igaühel on õigus tema kohta tehtud kohtu otsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule. Edasikaebeõigust kriminaalmenetluses kinnitab ka inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 7² (edaspidi protokoll nr 7) artikkel 2, mille esimese lõike kohaselt on igaühel, kelle kohus kuriteos süüdi on mõistnud, õigus pöörduda kõrgemalseisva kohtu poole tema süüdimõistmise või karistuse uuesti läbivaatamiseks.

Samas tuleb tähele panna, et nimetatud õiguslikud garantiid on suunatud süüdistatava kaitsesele. Protokoll nr 7 artikkel 2 tagab edasikaebeõiguse isikule, kes on kuriteos süüdi mõistetud. Ka PS § 24 lg 5 seob kaebeõiguse isikuga, kelle kohta on kohtuotsus tehtud. Nendest sätetest ei tulene prokuratuurile iseseisvat õiguslikku alust vaidlustada õigeksmõistvat kohtuotsust. Prokuratuuri edasikaebeõigus on Eesti õiguses seadusandja kujundatud menetluslik pädevus, mille aluseks on eeskätt kriminaalmenetluse seadustiku³ (edaspidi KrMS) § 318 lg 1 ja § 344 lg 1.

Eesti kriminaalmenetluses on prokuratuuril võimalik vaidlustada õigeksmõistvaid kohtuotsuseid nii apellatsiooni- kui ka kassatsioonimenetluses. Prokuratuuri sellise õiguse olemasolu seondub kriminaalmenetluse avaliku iseloomu ning prokuratuuri rolliga riikliku süüdistuse esindajana. Samas tekitab õigeksmõistva kohtuotsuse vaidlustamine küsimuse õigeksmõistva lahendi menetluslikust tähendusest ning sellest, millal peaks süüdistatava jaoks saabuma kriminaalmenetluses õiguskindlus.

Õigeksmõistva kohtuotsuse edasikaebamine asetab vastamisi erinevad huvid. Ühelt poolt võib riigil olla põhjendatud huvi taotleda kõrgema astme kohtulikkude kontrolli olukorras, kus esimese kohtuastme lahend võib olla õiguslikult või menetluslikult problemaatiline. Teiselt poolt on õigeksmõistetud isikul huvi menetluse lõplikkuse, õigusrahu ja jätkuva kriminaalmenetluse koormusest vabanemise vastu. Seetõttu ei ole prokuratuuri edasikaebeõiguse küsimus üksnes tehniline menetlusõiguslik küsimus, vaid puudutab laiemalt riigi karistusvõimu piire ja õigeksmõistva kohtuotsuse kaalu kriminaalmenetluses.

Prokuratuuri edasikaebeõiguse ulatus on Eestis viimasel ajal tõusetunud ka praktilise ja õiguspoliitilise arutelu esemeks. Eeskätt on arutelu seostatud niinimetatud endiste

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 11.04.2025, 2.

² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollid. – RT II 2010, 14, 55.

³ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2025, 3.

politseijuhtide kriminaalasjaga, milles süüdistatavad mõisteti õigeks kõigis kolmes kohtuastmes.⁴ Selle menetluse järel on avalikus arutelus prokuratuuri edasikaebeõiguse võimaliku piiramise vajadusele viidanud muu hulgas vandeadvokaat Andri Rohtla⁵ ning vandeadvokaat ja endine riigi peaprokurör Norman Aas⁶. Mõlemad on osutanud võimalusele kaaluda Eesti kriminaalmenetluses prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramist ning toonud võimalike eeskujudena esile angloameerika õiguskordades kehtivaid lahendusi.

Sama arutelu taustal on algatatud ka prokuratuuriseaduse muutmise eelnõu. Kavandatava eelnõu kohaselt võiks prokuröri kassatsiooni esitamine sõltuda riigi peaprokuröri või juhtiva riigiprokuröri volitusest.⁷ Eelnõu seletuskirjast tulenevalt on sellise muudatuse eesmärk suunata prokuratuuri senisest põhjalikumalt hindama, kas kassatsiooni esitamine on konkreetsetes kriminaalasjas põhjendatud.⁸ Nimetatud õiguspoliitilised arengud ei määra käesoleva töö järeldusi, kuid näitavad, et prokuratuuri edasikaebeõiguse ulatus ei ole üksnes teoreetiline küsimus, vaid on tõusetunud ka Eesti kriminaalmenetluse praktilises ja seadusloomelises arutelus.

Autorile teadaolevalt ei ole Eesti õiguskirjanduses prokuratuuri edasikaebeõigust õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes seni eraldi ja põhjalikult analüüsitud võrdlevalt Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide õiguskordades kehtivate piirangute ja nende aluspõhimõtete kaudu.

Käesoleva töö seisukohalt on oluline ka see, et prokuratuuri edasikaebeõigust ei saa analüüsida täielikult lahus süüdistatava edasikaebeõigusest. Kui hinnata prokuratuuri edasikaebeõiguse võimalikku piiramist, tuleb arvestada ka sellega, milline on poolte kaebeõiguse omavaheline suhe kriminaalmenetluses. Seetõttu tuleb töö käigus analüüsida, kas Eesti kriminaalmenetluses eeldatakse prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõiguse täielikku sümmeetriat või on võimalik nende erinev kohtlemine sõltuvalt menetluslikust olukorrast ja vaidlustatava lahendi laadist.

Võrdlevas vaates on prokuratuuri edasikaebeõiguse küsimus eriti huvipakkuv angloameerika õiguskordades. Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetluses

⁴ HMKo 1-24-244; TlnRnKo 1-24-244; RKKKo 1-24-244.

⁵ Rohtla, A. On aeg arutada prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramise üle. – ERR. <https://www.err.ee/1609909228/andri-rohtla-on-aeg-arutada-prokuratuuri-edasikaebeõiguse-piiramise-ule> (28.04.2026).

⁶ Aas, N. Võidutahe versus õigusriik: kas prokuratuur on muutunud liiga süüdistavaks?. Sorainen. – <https://www.sorainen.com/et/valjaanded/norman-aas-voidutahe-versus-oigusriik-kas-prokuratuur-on-muutunud-liiga-suudistavaks/> (28.04.2026).

⁷ Prokuratuuriseaduse muutmise eelnõu, lk 1. – <https://eelvoud.valitsus.ee/main#HdqkaKKp> (28.04.2026).

⁸ Prokuratuuriseaduse muutmise eelnõu seletuskiri, lk 2. – <https://eelvoud.valitsus.ee/main#HdqkaKKp> (28.04.2026).

on riigi võimalused õigeksmõistvate otsuste vaidlustamiseks kujundatud Eesti õigusest erinevalt. Samas ei saa neid lahendusi mõista üksnes prokuratuuri kaebeõiguse normide kaudu. Nendes õiguskordades on oluline ka apellatsioonimenetluse üldine funktsioon, vandekohtu roll ning küsimus, millises ulatuses on kõrgema astme kohtul võimalik faktilisi asjaolusid uuesti hinnata.

Võrdlusriikide õiguskordade käsitlemisel vajab erilist tähelepanu vandekohtu institutsioon. Õigeksmõistvate otsuste vaidlustamise piirangud on ajalooliselt seotud menetlussüsteemidega, kus faktiliste asjaolude tuvastamisel on olnud keskne roll vandekohtul. Samas ei ole ilmne, kas tänapäeval saab neid piiranguid põhjendada üksnes vandekohtu olemasoluga või väljendavad need laiemat arusaama õigeksmõistva otsuse lõplikkusest, süüdistatava kaitse vajadusest ja riigi karistusvõimu piiridest. See küsimus on oluline ka Eesti õiguse seisukohalt, kuna Eesti kriminaalmenetluses vandekohtu institutsioon puudub.

Käesoleva magistritöö keskne probleem seisneb seega selles, kas Eesti kriminaalmenetluses kehtiv prokuratuuri edasikaebeõigus õigeksmõistvate kohtuotsuste suhtes on põhjendatud senises ulatuses või võiks õigeksmõistva otsuse eriline tähendus ja võrdlusriikide kogemus anda alust selle õiguse täiendavaks piiramiseks. Küsimus ei ole välisriikide lahenduste mehaanilises ülevõtmises, vaid selles, kas nende lahenduste aluseks olevad põhimõtted võiksid olla normatiivselt asjakohased ka Eesti kriminaalmenetluse kujundamisel.

Käesoleva magistritöö eesmärk on analüüsida prokuratuuri edasikaebeõigust õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes Eesti kriminaalmenetluses poolte edasikaebeõiguse üldise ulatuse taustal ning võrrelda seda Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetluses kehtivate lahendustega. Seejuures selgitatakse, millistel põhimõtetel põhinevad õigeksmõistvate otsuste vaidlustamise piirangud võrdlusriikide õiguskordades ning kas need põhimõtted võiksid olla asjakohased Eesti õiguses prokuratuuri edasikaebeõiguse võimaliku ümberkujundamise seisukohalt.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- 1) Milline on prokuratuuri edasikaebeõiguse ulatus Eesti kriminaalmenetluses ning kas Eesti õigus eeldab prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõiguse täielikku sümmeetriat?
- 2) Millistel põhimõtetel põhinevad õigeksmõistvate otsuste vaidlustamise piirangud Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetluses?

- 3) Kas Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide õiguskordades kehtivad piirangud sõltuvad vältimatult vandekohtu institutsioonist või väljendavad need iseseisvaid menetlusõiguslikke põhimõtteid?
- 4) Kas ja millistel tingimustel oleks prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramine õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes Eesti kriminaalmenetluses põhjendatud ja süsteemselt sobitav?

Magistritöös kasutatakse dogmaatilist ja võrdlevat õigusteaduslikku meetodit. Dogmaatilise meetodi abil analüüsitakse Eesti kehtivat kriminaalmenetluse regulatsiooni, keskendudes eeskätt prokuratuuri edasikaebeõigusele õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes ning selle suhtele süüdistatava edasikaebeõigusega.

Eesti õiguse analüüs tugineb eeskätt kriminaalmenetluse seadustikule, põhiseadusele, inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollile nr 7, Riigikohtu praktikale, seaduseelnõude seletuskirjadele ning Eesti õiguskirjanduses esitatud seisukohtadele prokuratuuri rolli ja edasikaebeõiguse kohta. Võrdlusriikide käsitlemisel kasutatakse nende õiguskordade asjakohaseid õigusakte, kõrgemate kohtute praktikat ning õiguskirjandust, mis käsitleb õigeksmõistva otsuse lõplikkust, topeltkaristamise keeldu ja riigi edasikaebeõiguse ajaloolist kujunemist.

Võrdleva meetodi abil analüüsitakse Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetluses kehtivaid lahendusi. Võrdlusriikide õiguskorrad erinevad Eesti kriminaalmenetlusest nii ajaloolise kujunemise, menetlusliku ülesehituse kui ka vandekohtu rolli poolest. Seetõttu tuleb iga võimalikku lahendust hinnata Eesti õiguskorra kontekstis. Võrdleva analüüsi eesmärk on selgitada, millised põhimõtted ja kaalutlused on prokuratuuri edasikaebeõiguse piirangute aluseks teistes õiguskordades ning kas need võiksid olla Eesti kriminaalmenetluse loogikaga ühildatavad.

Magistritöö on olemuselt normatiivne ja süsteemne õigusanalüüs. Töö ei hõlma iseseisvat empiirilist andmekogumist ega statistilist analüüsi. Ametlikku menetlusstatistikat kasutatakse üksnes probleemi praktilise tausta illustreerimiseks, mitte eraldiseisva empiirilise järelduse tegemiseks. Praktilisi mõjusid käsitletakse üksnes ulatuses, milles need tulenevad õiguslikust regulatsioonist, kohtupraktikast või õiguspoliitilises arutelus esile toodud argumentidest. Seetõttu ei ole töö eesmärk anda empiirilist hinnangut sellele, milline oleks konkreetse piirangu mõju menetlusaegadele või kohtusüsteemi koormusele, vaid hinnata prokuratuuri edasikaebeõiguse piirangute normatiivset põhjendatust ja süsteemset sobivust Eesti kriminaalmenetluses.

Käesolevas töös käsitatakse edasikaebeõigusena eeskätt apellatsiooni ja kassatsiooni, kuivõrd need on kriminaalasja sisulise kohtuliku kontrolli peamised vormid. Töö keskendub õigeksmõistvate kohtuotsuste vaidlustamisele ning faktiliste asjaolude ja õigusküsimuste kontrolli piiridele. Analüüsi keskmes on üldmenetluses tehtud õigeksmõistvad kohtuotsused, kuid vajaduse korral käsitletakse ka lihtmenetlusi ulatuses, milles need aitavad avada prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõiguse omavahelise suhte küsimust Eesti kriminaalmenetluses. Teistmine, määruskaebemenetlus ning muud erakorralised või kõrvalised õiguskaitsevahendid jäävad töö põhifookusest välja, välja arvatud juhul, kui nende käsitlemine on vajalik võrdlusriikide süsteemse loogika selgitamiseks.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis selgitatakse prokuratuuri edasikaebeõiguse kehtivat raamistikku Eesti kriminaalmenetluses. Peatükis käsitletakse edasikaebeõiguse eesmärki, prokuratuuri rolli, edasikaebeõiguse põhiõiguslikku alust, prokuratuuri ja süüdistatava kaebeõiguse ulatust ning Eestis toimunud arutelusid prokuratuuri edasikaebeõiguse võimaliku piiramise üle. Selle peatüki eesmärk on luua alus küsimusele, kas Eesti õigus eeldab prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõiguse täielikku sümmeetriat.

Teises peatükis analüüsitakse Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetluses kehtivaid lahendusi. Võrdlus keskendub sellele, millises ulatuses saab riik õigeksmõistvat otsust vaidlustada, millised võimalused on süüdistataval süüdimõistva otsuse vaidlustamiseks ning milline roll on vandekohtumenetlusel õigeksmõistvate otsuste vaidlustamise piirangute kujunemisel. Peatüki lõpus käsitletakse topeltkaristamise keeldu ja õigeksmõistmise lõplikkust kui võrdlusriikides riigi edasikaebeõiguse piirangute keskseid aluseid.

Kolmandas peatükis hinnatakse, millised võrdlusriikidest nähtuvad põhimõtted võiksid olla Eesti kriminaalmenetluses kasutatavad. Selleks sõnastatakse prokuratuuri edasikaebeõiguse piirangu hindamise kriteeriumid ning analüüsitakse kolme võimalikku lahendussuunda, milleks on kavandatav prokuratuuriseaduse muudatus, õigeksmõistva otsuse sisulise vaidlustamise ulatuslik piiramine ning õigeksmõistva otsuse faktilise ümbervaatamise piirang. Peatüki eesmärk on vastata küsimusele, milline lahendus oleks Eesti kriminaalmenetluses põhiseaduslikult lubatav, süsteemselt sobiv ja proportsionaalne.

Märksõnad: kriminaalmenetlus, prokuratuur, edasikaebemenetlus, õigeksmõistmine (õigus), võrdlev õigusteadus.

1. EDASIKAEBEÕIGUS EESTI KRIMINAALMENETLUSES

1.1. Edasikaebeõiguse tähendus käesolevas magistritöös ja eesmärk kriminaalmenetluses

Käesolevas magistritöös käsitletakse Eesti kriminaalmenetluses edasikaebeõigusena apellatsiooni ja kassatsiooni. Nimetatud õiguskaitsevahendid moodustavad kriminaalasja sisulise kohtuliku kontrolli peamised astmed, võimaldades vaidlustada süüüksimust, karistust ning madalama astme kohtu lahendi seaduslikkust ja põhjendatust. Apellatsiooni korras vaadatakse maakohtu otsus läbi ringkonnakohtus KrMS 11. peatüki tähenduses ning kassatsiooni korras kontrollitakse ringkonnakohtu lahendit Riigikohtus KrMS 12. peatüki tähenduses. Sellest tulenevalt on just apellatsioon ja kassatsioon käesoleva töö uurimisesemeks kui edasikaebeõiguse keskseimad väljendused Eesti kriminaalmenetluses.

Käesoleva töö käsitlusest jäävad seetõttu välja teistmine KrMS 13. peatüki tähenduses ning määruskaebemenetlus KrMS 15. peatüki tähenduses. Teistmine on erakorraline õiguskaitsevahend, mille eesmärk ei ole tavapärane kohtuastmeline kontroll, vaid jõustunud kohtulahendi uuesti läbivaatamine seaduses sätestatud alustel. Samuti ei ole määruskaebemenetluse esemeks üldjuhul süüüksimuse ega karistusõigusliku vastutuse sisuline lahendamine, vaid menetluse käigus tehtud määruste ja muude menetlusotsustuste kontroll. Seetõttu ei käsitleta nimetatud instituute käesolevas töös edasikaebeõiguse põhianalüüsi osana, mis keskendub süüüksimuse sisulist kohtulikku kontrolli võimaldavatele õiguskaitsevahenditele.

Riigikohus on selgitanud, et apellatsioonimenetluse eesmärk on maakohtu otsuse seaduslikkuse kontrollimine.⁹ PS § 24 lg 5 kontekstis on Riigikohus täiendavalt selgitanud, et edasikaebeõiguse eesmärgiks on tagada kohtulahendi kontroll, et vältida võimalikke eksimusi ja vigu kohtulahendites.¹⁰ Riigikohus on tõdenud, et kohtunik nagu iga teine inimene võib eksida, mistõttu on vajalik tagada läbi edasikaebeõiguse kohtulahendite õigsuse kontroll.¹¹

Samadel põhimõtetel toimub ka kassatsioonimenetlus. Kassatsioonimenetluse eesmärk on sarnaselt apellatsioonimenetlusega tagada kohtulahendi kontroll ning vähendada võimalike eksimuste ja vigade püsijäämist kohtulahendites, võimaldades kontrollida madalama astme kohtu lahendi õiguspärasust ja põhjendatust. Lisaks individuaalse õiguskaitse tagamisele täidab

⁹ RKKKm 3-1-1-17-11, p 6.2; RKKKm 3-1-1-55-07, p 8.3.

¹⁰ RKÜKo 3-2-1-60-10, p 45.

¹¹ RKPJKo 3-4-1-20-07, p 18; RKPJKo 3-4-1-1-04, p 21.

kassatsioonimenetlus olulist rolli õiguse ühetaolise kohaldamise ja edasiarendamise tagamisel. KrMS § 2 p 4 kohaselt on Riigikohtu lahendid kriminaalmenetlusõiguse allikaks küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes allikates, kuid mis on tõusetunud seaduse kohaldamisel. Sellest tulenevalt aitab Riigikohus kassatsioonimenetluses kujundada sidusat kohtupraktikat ning anda suuniseid õiguse tõlgendamiseks. Sama eesmärki kinnitab ka KrMS § 349 lg 3 p 2, mille kohaselt võetakse kassatsioon menetlusse muu hulgas siis, kui Riigikohtu otsus on oluline seaduse ühetaolise kohaldamise või õiguse edasiarendamise seisukohalt. KrMS § 364 järgi on Riigikohtu otsuses esitatud seisukohad õigusnormi tõlgendamisel ja kohaldamisel asja uuesti läbivaatavale kohtule kohustuslikud, mis tagab Riigikohtu õigusselgituste praktilise toime ning toetab õiguskorra ühtsust ja õiguskindlust.

Kokkuvõtvalt on edasikaebeõiguse üldisteks eesmärkideks tagada kohtulahendite kontroll ning seeläbi avastada ja parandada võimalikke vigu madalama astme kohtute tegevuses. Sellega kindlustatakse menetlusosaliste õiguste tõhus kaitse, tagatakse õiguse ühetaoline kohaldamine ning aidatakse kaasa õiguse edasiarendamisele. Nende eesmärkide kaudu toetab edasikaebeõigus õiguskindlust, õigusselgust ja ausa kohtumenetluse põhimõtte tegelikku toimimist. Ühtlasi suurendab edasikaebeõiguse olemasolu läbi kohtuvigade parandamise võimaluse ka usaldust kohtusüsteemi vastu.

1.2. Prokuratuuri roll Eesti kriminaalmenetluses

Eesti kriminaalmenetluses tuleb prokuratuuri rolli mõistmisel lähtuda kriminaalmenetluse riiklikust iseloomust. KrMS § 5 sätestab riiklikkuse põhimõtte, mille kohaselt alustatakse ja toimetatakse kriminaalmenetlust Eesti Vabariigi nimel. KrMS § 6 sätestab kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõtte, mille järgi on uurimisasutus ja prokuratuur kuriteo asjaolude ilmnemisel kohustatud kriminaalmenetlust toimetama, kui puuduvad seaduses sätestatud alused menetlust mitte alustada või lõpetada. Nendest sätetest tuleneb, et kriminaalmenetlus ei ole erahuvide vaidlus, vaid riigi nimel toimuv menetlus, milles prokuratuuril on keskne roll avaliku süüdistuse kandjana.

KrMS § 30 lg 1 järgi juhivad prokuratuur kohtueelset menetlust, tagab selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse ning esindab riiklikku süüdistust kohtus. KrMS § 30 lg 2 kohaselt tegutseb prokurör prokuratuuri nimel sõltumatult ja allub ainult seadusele. See tähendab, et prokuratuuril on kriminaalmenetluses kaks põhirolli. Kohtueelses menetluses juhivad ta menetlust ja vastutab selle kvaliteedi eest. Kohtumenetluses esindab ta riiklikku süüdistust.

Kohtumenetluses tuleb prokuratuuri rolli mõista võistleva menetluse kaudu. KrMS § 14 lg 1 järgi täidavad süüdistusfunktsiooni, kaitsefunktsiooni ja asja lahendamise funktsiooni eri menetlussubjektid ning KrMS § 17 lg 1 järgi on prokuratuur üheks kohtumenetluse pooleks. Seetõttu on prokurör kohtus süüdistusfunktsiooni kandja nii seaduse sõnastuse kui ka riigikohtu praktikast tulenevalt.¹²

KrMS eelnõu seletuskiri aitab avada, milline arusaam prokuratuuri rollist kehtiva seadustiku kujundamisel aluseks võeti. Seletuskirja järgi pidi prokurörist kujunema isik, kelle pädevusse kuuluvad kohtueelses menetluses kõige olulisemad õiguslikud otsustused. Prokurör otsustab muu hulgas, kas kriminaalmenetlus lõpetada, koostada süüdistusakt või valida konkreetne menetlusliik. Seletuskirja järgi muudavad sellised volitused prokuröri riigi kriminaalpoliitika otseseks teostajaks.¹³

Sama mõtet kinnitab prokuratuuriseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Selle järgi pidi KrMS jõustumisega prokuratuurist saama riikliku kriminaalpoliitika elluviimise keskne asutus, kes vastutab kuritegevusevastase võitluse eest Eestis. Seletuskirjas rõhutati ka seda, et prokuratuur peab suutma kohtueelset menetlust juhtida tõhusalt ja tulemuslikult ning tema otsused peavad olema väga kõrge õigusliku kvaliteediga.¹⁴ See näitab, et prokuratuuri rolli ei nähtud pelgalt süüdistusakti kohtusse saatmises, vaid laiemas vastutuses kriminaalmenetluse kvaliteedi ja tulemuse eest.

Eelnevas alapeatükis käsitletud edasikaebeõiguse kontrollifunktsiooni tuleb prokuratuuri puhul vaadelda koos prokuratuuri avaliku süüdistuse funktsiooniga. Prokuratuur ei esita apellatsiooni erahuvi kaitseks, vaid tegutseb kriminaalmenetluses riigi nimel ning peab seisma menetluse seaduslikkuse ja põhjendatud lõpptulemuse eest. Seetõttu võib prokuratuuri apellatsioon õigeksmõistva otsuse peale olla põhjendatud eeskätt siis, kui selle eesmärk on juhtida kõrgema kohtu tähelepanu võimalikule õigusveale, menetlusveale või muule kohtulahendi põhjendatust puudutavale probleemile. Sellisel kujul ei ole prokuratuuri kaebeõigus iseenesest vastuolus õigeksmõistva otsuse lõplikkuse ideega, vaid võib teenida kriminaalmenetluse kontrolli- ja seaduslikkuse eesmärki.

¹² RKKKo 3-1-1-119-09, p 28.

¹³ Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu juurde. 594 SE I, p 4.4. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f3bbe022-95f6-32ec-be3c-9c4aa0001f34/kriminaalmenetluse-seadustik/> (28.04.2026).

¹⁴ Seletuskiri prokuratuuriseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde. 198 SE I, ptk III. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f88949a9-c05f-3a83-9695-b1877dd5ce4e/prokuratuuriseaduse-ja-karistusseadustiku-muutmise-seaduse-eelnou/> (28.04.2026).

Selline käsitlus haakub ka õiguskirjanduses esitatud arusaamaga, et prokuratuuri ülesanne ei piirdu üksnes süüdistuse esitamisega. Prokuratuur aitab taastada tasakaalu, mille kuritegu on rikkunud. Seda tasakaalu ei loo ainult karistus, vaid ka menetluse käik, lõplik tulemus, riigi antud selgitused ning avalikkuse ootuse ja menetluse lõpptulemuse kattuvus.¹⁵ Seetõttu saab prokuratuuri apellatsioonioõigust näha ka vahendina, mis aitab tagada, et õigeksmõistev otsus ei oleks üksnes formaalselt lõplik, vaid ka seaduslikult ja sisuliselt põhjendatud.

Eeltoodu põhjal saab prokuratuuri edasikaebeõigust mõista kahe eesmärgi kokkupuutena. Ühelt poolt jätkab prokuratuur apellatsioonis oma avaliku süüdistuse funktsiooni. Teiselt poolt täidab apellatsioon Riigikohtu praktikas rõhutatud kontrollifunktsiooni, mille eesmärk on vältida ja parandada kohtulahendis esineda võivaid vigu. Kui prokuratuur leiab, et maakohtu õigeksmõistev otsus põhineb seaduse ebaõigel kohaldamisel või tõendite vääril hindamisel, võimaldab apellatsioon tal taotleda kõrgema kohtu kontrolli. Seetõttu ei ole prokuratuuri kaebeõigus prokuröri isiklik huvi ega institutsionaalne privileeg. See on avaliku huvi, seaduslikkuse ja materiaalse õigluse tagamise vahend.

1.3. Edasikaebeõiguse põhiõiguslik alus

Kriminaalmenetluses tehtud kohtulahendite edasikaebamise õigus tugineb Eesti õiguskorras mitmetasandilisele normatiivsele alusele. Põhiõiguslikul tasandil tuleneb edasikaebeõigus PS § 24 lg-st 5 ning rahvusvahelisel tasandil kinnitab seda protokolli nr 7 artikkel 2.

PS § 24 lg 5 kohaselt on igaühel õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule. Samas ei taga põhiseadus piiramatut edasikaebeõigust, vaid jätab selle teostamise korra ja tingimused seadusandja kujundada. Riigikohtu üldkogu on korduvalt leidnud, et PS § 24 lg-st 5 tulenev edasikaebeõigus on lihtsa seadusereservatsiooniga õigus, mida saab piirata igal põhiseadusega kooskõlas oleval tingimusel.¹⁶ Seetõttu realiseerub põhiseaduslik edasikaebeõigus kriminaalmenetluses eeskätt KrMS-s sätestatud korras ja ulatuses.

Rahvusvahelisel tasandil sätestab protokolli nr 7 artikkel 2 lg 1, et igaühel, kelle kohus on kuriteos süüdi mõistnud, on õigus pöörduda kõrgemalseisva kohtu poole süüdimõistmise või karistuse uuesti läbivaatamiseks. Sama artikli kohaselt reguleeritakse selle õiguse kasutamist, sealhulgas selle kasutamise aluseid, seadusega. Protokolli nr 7 artikkel 2 lg 2 kohaselt võib

¹⁵ Perling, L. Milleks meile prokurörid? – Juridica 2019/6, lk 430.

¹⁶ RKÜKo 3-2-1-60-10, p 52; RKÜKo 3-2-1-62-10, p 38.

sellest õigusest teha erandeid vähemtähtsate õigusrikkumiste puhul seaduses ettenähtud korras või juhul, kui asjaomase isiku üle mõistis esimeses astmes kohut kõrgeim kohus või kui ta mõisteti süüdi ja talle määrati karistus seoses apellatsioonkaebusega õigeksmõistva otsuse peale.

Käesoleva töö seisukohalt on oluline, et PS § 24 lg-st 5 ja protokolli nr 7 artiklist 2 ei tulene samasisulist edasikaebeõigust kõigile menetlusosalistele. Protokolli nr 7 artikkel 2 kaitseb otsesõnu isikut, kes on kuriteos süüdi mõistetud, ning keskendub süüdimõistva lahendi kontrollimise võimalusele. Ka PS § 24 lg 5 seob kaebeõiguse isikuga, kelle kohta on kohtuotsus tehtud. Nendest sätetest ei saa vahetult tuletada prokuratuuri subjektiivset õigust vaidlustada õigeksmõistvat kohtuotsust.

Sellest tulenevalt tuleb prokuratuuri edasikaebeõigust käsitada mitte põhiõigusliku garantiina, vaid seadusandja kujundatud menetlusliku pädevusena. Prokuratuuri võimalus vaidlustada õigeksmõistvat kohtuotsust sõltub seega puhtalt kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud normidest. See järeldus on oluline ka prokuratuuri edasikaebeõiguse võimaliku piiramise hilisemal hindamisel. Prokuratuuri kaebeõiguse piiramine ei riiva prokuratuuri subjektiivset põhiõigust PS § 24 lg 5 või protokolli nr 7 artikli 2 tähenduses. Samas peab selline piirang olema kooskõlas kriminaalmenetluse eesmärkide, õigusemõistmise toimimise ja avaliku huvi kaitsega.

1.4. Prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõigus ning selle ulatus Eesti kriminaalmenetluses

Seadusandlikul tasandil tuleneb kriminaalmenetluses edasikaebeõigus kriminaalmenetluse seadustikust. KrMS § 318 lg 1 kohaselt on kohtumenetluse poolel õigus esitada esimese astme kohtu otsuse peale apellatsioon, kui ta kohtuotsusega ei nõustu. Kohtumenetluse pooleks on KrMS § 17 lg 1 järgi muu hulgas prokuratuur, süüdistatav ja tema kaitsja. Nende normide koostoimest tuleneb, et nii prokuratuuril kui ka süüdistataval ja tema kaitsjal on üldjuhul õigus esitada maakohtu otsuse peale apellatsioon.

Kassatsiooni esitamise õigus tuleneb KrMS §-st 344. KrMS § 344 lg 1 kohaselt on kohtumenetluse poolel kassatsiooniõigus KrMS §-s 346 sätestatud alusel, kui tema huvides või tema vastu on kasutatud apellatsiooniõigust või kui ringkonnakohus on maakohtu otsust muutnud või selle tühistanud. KrMS § 344 lg 3 täpsustab, et kassatsiooni esitamise õigus on muu hulgas prokuratuuril ja süüdistatava advokaadist kaitsjal.

Kuigi nii prokuratuuril kui ka süüdistataval on üldmenetluses võimalik kasutada apellatsiooni ja kassatsiooni, ei ole edasikaebeõigus piiramatul. Käesolevas alapeatükis ei käsitleta apellatsiooni ja kassatsiooni esitamise tähtajalisi ega muid vormilisi nõudeid. Fookuses on piirangud, mis määravad kaebuse sisulise ulatuse üldmenetluses.

Apellatsioonimenetluses on kohtuotsuse tühistamise alused sätestatud KrMS §-s 338. Nendeks alusteks on kohtuliku uurimise ühekülgsus või puudulikkus, materiaaõiguse ebaõige kohaldamine, kriminaalmenetlusõiguse oluline rikkumine ning mõistetud karistuse või muu mõjutusvahendi mittevastavus kuriteo raskusele ja süüdimõistetud isikule. KrMS § 339 lg 1 sätestab loetelu rikkumistest, mida käsitatakse kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena. Sellisteks rikkumisteks on muu hulgas ebaseaduslik kohtukoosseis, kohustusliku kaitsja või prokuröri puudumine kohtumenetlusest, kohtuotsuse põhjenduse puudumine, kohtuotsuse resolutiivosa vastuolu tuvastatud asjaoludega ning ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtte rikkumine. Sama paragrahvi lg 2 kohaselt võib kohus kriminaalmenetlusõiguse muu rikkumise samuti oluliseks tunnistada, kui sellega kaasneb või võib kaasneda ebaseaduslik või põhjendamatu kohtuotsus.

Kassatsioonimenetluses on kohtuliku kontrolli ulatus kitsam. KrMS § 346 kohaselt on kassatsiooni aluseks materiaaõiguse ebaõige kohaldamine või kriminaalmenetlusõiguse oluline rikkumine KrMS §-s 339 nimetatud juhul. Seega ei ole kassatsioonimenetlus mõeldud maakohtu või ringkonnakohtu tõendihinnangu üldiseks ümberhindamiseks. Kassatsioonimenetlus keskendub õigusküsimustele ja olulistele menetlusõiguslikele rikkumistele.

Eeltoodust nähtub, et üldmenetluses on prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõiguse ulatus nii apellatsiooni kui ka kassatsiooni puhul sama. Mõlemal poolel on võimalik vaidlustada maakohtu otsust apellatsiooni korras ning ringkonnakohtu otsust kassatsiooni korras. Apellatsioonimenetluses on kaebuse ulatus võrreldes kassatsioonimenetlusega laiem, sest apellatsiooni korras saab tugineda ka kohtuliku uurimise ühekülgsusele või puudulikkusele. Käesoleva töö seisukohalt on oluline, et selline regulatsioon võimaldab menetluse poolel kohtuotsuse puhul vaidlustada ka esimese astme kohtu tõendihinnangut ja faktiliste asjaolude tuvastamist, kui kaebus seostatakse KrMS §-s 338 sätestatud apellatsioonialustega.

1.5. Poolte edasikaebeõiguse erinev ulatus lihtmenetlustes

Eelnevalt käsitletust nähtub, et üldmenetluses on prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõiguse ulatus apellatsiooni ja kassatsiooni puhul sama. Mõlemal poolel on võimalik vaidlustada kohtuotsust samadel alustel ning prokuratuur saab õigeksmõistvat kohtuotsust vaidlustada samas ulatuses, nagu süüdistatav saab vaidlustada süüdimõistvat kohtuotsust. Selline samasus ei kehti Eesti kriminaalmenetluses siiski kõikide menetlusliikide puhul. Lühimenetluses ja kiirmenetluses on seadusandja näinud ette erisused, mille tõttu ei ole prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõigus alati sama ulatusega.

KrMS § 318 lg 3 sätestab kohtumenetluse poolte apellatsiooniõiguse piirangud muu hulgas lühimenetluses ja kiirmenetluses. KrMS § 318 lg 3 p 1 kohaselt ei saa süüdistatav esitada apellatsiooni lühimenetluses või kiirmenetluses tehtud õigeksmõistva kohtuotsuse peale. Sama lõike p 2 kohaselt ei saa prokuratuur esitada apellatsiooni lühimenetluses või kiirmenetluses tehtud süüdimõistva kohtuotsuse peale. Sellest on seaduses ette nähtud erand tsiviilhagi ja avalik-õigusliku nõudeavalduse osas, kui kannatanuks on riik, kohaliku omavalitsuse üksus või muu avaliku võimu kandja ning hagi või nõudeavalduse on kannatanu esindaja asemel esitanud prokuratuur.

Riigikohus on selgitanud, et KrMS § 318 lg 3 p-des 1 ja 2 sätestatud edasikaebeõiguse piirang puudutab kitsalt kriminaalmenetluse keskset küsimust. Süüdistatava puhul tähendab see, et ta ei saa vaidlustada enda õigeksmõistmist. Prokuratuuri puhul tähendab see, et prokuratuur ei saa vaidlustada süüdistatava süüditunnistamist ja karistamist. Piirang ei puuduta muid küsimusi, mis peavad samuti kohtuotsuses kajastuma ja mille lahendamiseks kohtumenetluse pooled ei pruugi nõustuda.¹⁷ Riigikohus on täiendavalt leidnud, et kuivõrd piirang hõlmab prokuratuuri puhul ka karistamist, ei saa prokuratuur lühimenetluses või kiirmenetluses tehtud süüdimõistva kohtuotsuse puhul vaidlustada süüdistatavale mõistetud karistuse liiki ega raskust.¹⁸

Seega väljendub lühi- ja kiirmenetluses oluline erinevus prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõiguse ulatuses just karistuse vaidlustamisel. Kui süüdistatav on lühimenetluses või kiirmenetluses süüdi mõistetud, saab ta kohtuotsust vaidlustada muu hulgas karistuse liigi või raskuse osas. Prokuratuur seevastu ei saa samas menetlusliigis esitada apellatsiooni põhjusel, et süüdistatavale mõistetud karistus on tema hinnangul liiga leebe. Sellest tulenevalt on

¹⁷ RKKKm 3-1-1-27-07, p 12.

¹⁸ RKKKo 3-1-1-99-07, p 9; RKKKo 3-1-1-21-11, p 17.

prokuratuuri apellatsioonioõigus nendes menetlusliikides kitsam kui süüdistatava apellatsioonioõigus.

Riigikohus on oma praktikas siiski tunnustanud olukorda, kus prokuratuur saab lühimenetluses tehtud süüdimõistvat kohtuotsust vaidlustada. Riigikohtu hinnangul tuleb KrMS § 318 lg 3 p-des 1 ja 2 sätestatud piiranguid mõista osana lühimenetluse kohaldamiseks antud nõusoleku õiguslikest tagajärgedest. Lühimenetlus eeldab kohtumenetluse poolte nõusolekut ning sellega nõustudes aktsepteerivad pooled lisaks lihtsustatud kohtulikule arutamisele ka kohtukaebeõiguse kitsendusi. Piirangut õigustab Riigikohtu järgi ka asjaolu, et kaebeõigus keelatakse üldjuhul sellele poolele, kelle kasuks esimese astme kohtu otsus tehti. Kui esimese astme kohtumenetluse tulemus on kooskõlas poole taotlusega, puudub sellel poolel eelduslikult vältimatu vajadus kohtuotsust edasi kaevata.¹⁹

Sellest lähtekohast on Riigikohus leidnud, et prokuratuuril on õigus esitada lühimenetluses või kiirmenetluses tehtud süüdimõistva otsuse peale apellatsioon juhul, kui kohus muudab süüdistusaktis toodud karistusõiguslikku kvalifikatsiooni. Sellisel juhul ei ole kohtuotsus prokuratuuri jaoks kooskõlas sellega, mida ta kohtulikult arutamisel taotles. Seetõttu ei saa sellist olukorda käsitada samamoodi nagu süüdimõistvat kohtuotsust, mis vastab prokuratuuri esitatud süüdistusele ja taotlustele.²⁰

Lühi- ja kiirmenetluses kehtivad apellatsioonioõiguse piirangud ei ole käesoleva töö seisukohalt küll keskne uurimise, kuid samas on lühi- ja kiirmenetluse regulatsioon oluline seetõttu, et see näitab Eesti kriminaalmenetluses juba olemasolevat võimalust käsitada prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõigust erinevas ulatuses. Kuigi üldmenetluses on poolte edasikaebeõigus apellatsiooni ja kassatsiooni puhul sama ulatusega, ei ole poolte edasikaebeõiguse ulatuse täielik kattuvus Eesti kriminaalmenetluses absoluutne lähtekoht. Prokuratuuri edasikaebeõiguse võimalik piiramine õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes ei oleks seetõttu Eesti menetlussüsteemis täiesti võõras lahendus, vaid asetuks laiemasse küsimusse, millistel juhtudel on prokuratuuri ja süüdistatava erinev kohtlemine edasikaebeõiguse kasutamisel põhjendatud.

¹⁹ RKKKo 3-1-1-81-12, p-d 14, 16.2.

²⁰ RKKKo 3-1-1-81-12, p-d 14, 16.2.

1.6. Prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramise arutelud Eestis

Magistritöö autori teadmiste kohaselt on Eesti kriminaalmenetluses prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramist varasemalt arutatud vähemalt kahel korral. Norman Aas on meenutanud, et sajandi alguses toimunud kriminaalmenetluse seadustiku aruteludel tõstatati küsimus, kas prokuratuuri edasikaebeõigust tuleks piirata teiste võistlevat kohtumenetlust rakendavate riikide eeskujul. Aas selgitas, et toona sellest piirangust siiski loobuti, eelkõige põhjusel, et värskelt oli jõustunud uus karistusseadustik ning käimas oli ulatuslik kriminaalmenetluse reform. Seetõttu oleks Riigikohtu praktika kujunemine uute normide osas võtnud liiga kaua aega, kuna kõrgemasse kohtuastmesse saanuks kaasuseid viia üksnes süüdistatavad.²¹ Magistritöö autor ei leidnud selle sajandivahetuse arutelude kohta ühtegi eelnõu, milles oleks käsitletud prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramist, mistõttu võib järeldada, et toonane mõte ei jõudnud seadusloome tasandile.

Teine kord, kui prokuratuuri edasikaebeõiguse piiranguid arutati, oli 2012. aastal. Sel korral jõuti muudatuste arutamisega kaugemale ning valmis isegi eelnõu nimega kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus 295 SE. Eelnõu ei piirdunud küll ainult prokuratuuri edasikaebeõiguse piiranguga ning sisaldas ka teisi muudatusi. Eelnõu kohaselt sooviti muuta KrMS § 318 lg-t 2 ning lisada sinna p 6.²² Kuigi nii eelnõu kui ka eelnõu seletuskiri²³ mainivad läbivalt, et muuta sooviti KrMS § 318 lg-t 2, siis on magistritöö autori hinnangul tegemist kirjaveaga. KrMS § 318 lg 2 ei sisalda endas ühtegi punkti ning muudatus sooviti tõenäoliselt tegelikult sisse viia KrMS § 318 lg-sse 3, mis käsitleb viies alapunktis apellatsiooni esitamise piiranguid, mistõttu viitab järgnevalt antud eelnõu kirjeldamises KrMS § 318 lg-le 3.

Tollal kehtinud KrMS-i²⁴ § 318 lg 3 sarnaneb oma sõnastuses kehtivale KrMS-i sõnastusele. Ainsa muudatusena on kehtivas KrMS-s täpsustatud KrMS § 318 lg 3 p-i 2, millele on lisatud, et prokuratuuril on võimalik esitada lühimenetluses ja kiirmenetluses apellatsioon osas, millega jäetakse rahuldamata tsiviilhagi või avalik-õiguslik nõudeavaldus või rahuldatakse see osaliselt,

²¹ Aas, N. Võidutahe versus õigusriik: kas prokuratuur on muutunud liiga süüdistavaks?. Sorainen. – <https://www.sorainen.com/et/valjaanded/norman-aas-voidutahe-versus-oigusriik-kas-prokuratuur-on-muutunud-liiga-suudistavaks/> (28.04.2026).

²² Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. 295 SE, lk 12. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (28.04.2026).

²³ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. 295 SE, lk 28. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (28.04.2026).

²⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 09.07.2012, 5.

kui kannatanu on riik, kohaliku omavalitsuse üksus või muu avaliku võimu kandja ja tema esindaja asemel on vastavalt KrMS § 38¹ lõikele 3¹, 3² või 3³ tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse esitanud prokuratuur. Ülejäänud osas on eelnõu algatamise ajal kehtinud KrMS § 318 lg 3 samas sõnastuses kui praegu kehtiv KrMS § 318 lg 3.

KrMS § 318 lg 3 sätestab juhud, mil apellatsiooni ei ole võimalik esitada. Eelnõuga taheti lisada lõikes toodud loetellu punkt 6, mis oleks keelanud prokuratuuril üldmenetluses tehtud õigeksmõistva kohtuotsuse peale apellatsiooni esitada, kui prokuratuur vaidlustab esimese astme kohtu poolt tõenditele antavat hinnangut, ilma et esimese astme kohus oleks teinud olulisi menetlusrikkumisi tõendite hindamisel. Lisaks oleks KrMS § 318 lg 3 p 6 sätestanud, et juhul, kui selline apellatsioon on teise astme kohtu menetluses, jätab kohus selle rahuldamata.

Eelnõu seletuskirjas põhjendatakse muudatuse vajalikkust järgmiselt. KrMS §-de 14 ja 15 kohaselt uurib esimese astme kohus tõendeid võistlevas menetluses vahetult ning kujundab just tõendite vahetu tajumise põhjal siseveendumuse õigeksmõistmise põhjendatuse kohta. Teise astme kohus seevastu täidab kontrolliva kohtu rolli ega taju tõendeid vahetult. Näiteks hinnatakse tunnistajate ütlusi peamiselt kohtumenetluse protokollide vahendusel. Vahetuse põhimõtte ja süütuse presumptsiooniga ei ole kooskõlas olukord, kus teise astme kohus hakkab ilma olulisi menetlusrikkumisi tuvastamata tõendeid süüdistatava kahjuks ümber hindama. Õigeksmõistev kohtuotsus tähendab ühtlasi seda, et esimese astme kohtul on kujunenud veendumus isiku süütuses, mis kujutab endast täiendavat kahtlust, mille korral tuleb lähtuda süütuse presumptsioonist. Seetõttu peeti põhjendatuks piirata prokuratuuri apellatsioonioigust õigeksmõistva otsuse vaidlustamisel ning kitsendada teise astme kohtu võimalusi tõendeid ümber hinnata ilma selleks vältimatute menetluslike alusteta.²⁵

Prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramine ei ole jäänud üksnes 2012. aasta eelnõu tasandile. Küsimus on uuesti tõusetunud seoses viimase aja õiguspoliitilise aruteluga, mille keskmes ei ole enam olnud prokuratuuri apellatsioonioiguse piiramine õigeksmõistva kohtuotsuse faktilisel vaidlustamisel, vaid prokuröri kassatsiooni esitamise sisemine kontroll. Justiits- ja Digiministeeriumis on praegu menetluses seaduseelnõu, millega plaanitakse muuta prokuratuuriseadust²⁶ (edaspidi ProkS). Üheks eelnõuga plaanitavast muudatusest on ka piirata prokuröride volitust Riigikohtule kassatsiooni esitamisel. Eelnõuga on plaanis nimelt täiendada ProkS §-i 2, lisades sinna kolmanda lõike. Kolmas lõige täpsustaks, et prokurör võib esitada

²⁵ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. 295 SE, lk 28. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (28.04.2026).

²⁶ Prokuratuuriseadus. – RT I, 14.03.2025, 20.

Riigikohtule kassatsiooni ulatuses, milleks on teda konkreetses kriminaalmenetluses volitanud riigi peaprokurör või juhtivprokurör.²⁷

Eelnõu seletuskirjas on muudatuse vajalikkust põhjendatud seoses hiljutise politsei juhtide kohtuasjaga. Seletuskirja kohaselt märkis Riigikohus oma õigeksmõistvas lahendis 1-24-244 mh seda, et prokuratuuri kassatsioon põhineb materiaa lõiguse ekslikul tõlgendusel ja jääb tagajärjetuks. Riigikohus leidis, et isegi juhul, kui kõik süüdistuses toodud faktivõiteid pidada õigeks, ei võimaldanud need järeldada, et süüdistatavad panid toime kelmuse ja ametialase võltsimise. Sellest lähtudes ei pidanud Riigikohtu kolleegium vajalikuks analüüsida kassatsioonis esitatud väiteid, mis puudutasid tõendite lubatavust ja kohtute võimalikke eksimusi tõendite hindamisel.²⁸

Seletuskirja järgi on kavandatava muudatuse eesmärk tagada enne kassatsiooni esitamist senisest põhjalikum sisuline kontroll, mis seisneb selles, et prokurör peab enne kassatsiooni esitamist arutama vastavat küsimust riigi peaprokurõri või juhtivprokurõriga. Kuigi prokurör tegutseb oma ülesannete täitmisel sõltumatult, lähtudes seadusest ja siseveendumusest, võib keerukamate õiguslike küsimuste lahendamisel osutada vajalikuks laiem arutelu ning mitme isiku kaasamine. Seletuskirjas tuuakse ka paralleel kohtusüsteemiga. Kui maakohtus teeb otsuse üldjuhul üks kohtunik, siis ringkonnakohtus lahendab asja kolmeliikmeline kohtukoosseis ning Riigikohtus on kollegiaalne arutelu veelgi ulatuslikum. Prokuratuuris ei näe kehtiv seadus samaväärset kollektiivset otsustusmehhanismi ette. Seetõttu võib keerukates asjades jääda prokurör otsustamisel sisuliselt üksi, kuigi ta esindab kogu prokuratuuri kui institutsiooni. Kavandatava muudatusega soovitakse suurendada riigi peaprokurõri ja juhtivprokurõri vastutust kassatsiooni esitamise otsustamisel, parandada prokuratuuri töökorraldust ning vähendada sarnaste olukordade kordumise tõenäosust tulevikus.²⁹

Kuigi eelnõu seletuskirjas on käsitletud vajadust suunata prokuratuuri põhjalikumalt kaaluma, kas ringkonnakohtu otsuse vaidlustamine Riigikohtus on põhjendatud, ei ole seal räägitud sellest, et muudatuse eesmärk võiks olla piirata prokuratuuri võimalust taotleda kassatsioonimenetluse kaudu laiemat õigusselgust. Seda on avalikkuses selgitanud justiits- ja digiminister Liisa Pakosta, kelle sõnul ei ole prokuratuuri loodud selleks, et saavutada

²⁷ Prokuratuuriseaduse muutmise eelnõu, lk 1. – <https://eelvoud.valitsus.ee/main#HdqkaKKp> (28.04.2026).

²⁸ Prokuratuuriseaduse muutmise eelnõu seletuskiri, lk 2. – <https://eelvoud.valitsus.ee/main#HdqkaKKp> (28.04.2026).

²⁹ Prokuratuuriseaduse muutmise eelnõu seletuskiri, lk 2. – <https://eelvoud.valitsus.ee/main#HdqkaKKp> (28.04.2026).

õigusküsimustes laiemat õigusselgust, vaid selliste küsimuste lahendamiseks saab pöörduda pädeva ministeeriumi poole ning küsida selgitusi vastava valdkonna asjatundjalt.³⁰

Magistritöö autori hinnangul nähtub sellest seisukohast, et kavandatava muudatuse üheks taustamõtteks võis olla soov suunata prokuratuuri kasutama kassatsiooni eeskätt konkreetse kohtuasja lahendamiseks, mitte üldisema õigusselguse saavutamise vahendina. Kuigi seda eesmärki ei ole seletuskirjas sõnaselgelt väljendatud, aitab ministri avalik käsitus mõista muudatuse võimalikku laiemat õiguspoliitilist tausta.

Eelnõu seletuskirjas hinnatakse kavandatavate muudatuste mõju inimeste õigustele ja õigusemõistmisele kokkuvõttes positiivseks. Seletuskirja kohaselt peaks muudatus avaldama soodsat mõju kriminaalmenetlusest puudutatud isikute põhiõiguste tagamisele ning õigusemõistmise efektiivsusele, kuna kuritegusid menetletaks edaspidi kvaliteetsemalt, kiiremini ja ühtsematest põhimõtetest lähtudes. Samas märgitakse, et menetlusosaliste jaoks ei muutu kriminaalmenetluse protsess ega neilt oodatav käitumine, mistõttu peetakse mõju sellest vaatenurgast pigem ebaoluliseks.³¹ Kuigi seletuskirjas ei ole sõnaselgelt täpsustatud, millisest konkreetsest eelnõu muudatusest nimetatud positiivne mõju eeskätt tuleneb, leiab magistritöö autor eelnõu terviklahendust arvestades, et silmas on peetud ennekõike ProKS § 2 lg 3 kavandatud muudatust, millega tahetakse seada prokurörile kohustus saada kassatsiooni esitamiseks volitus kas riigi peaprokurörilt või juhtivalt riigiprokurörilt.

1.7. Kehtiva edasikaebõiguse regulatsiooni probleemkohad

Hiljutine Riigikohtu lahend endiste politseijuhtide kriminaalasjas tõi teravalt esile küsimuse, kas kehtiv prokuratuuri edasikaebõiguse regulatsioon tagab alati piisava tasakaalu avaliku menetlushuvi ja süüdistatava põhiõiguste vahel. Kriminaalasjas jäid süüdistatavad õigeks nii maakohtus, ringkonnakohtus kui ka Riigikohtus.³² Seejuures rõhutas Riigikohus, et prokuratuuri kassatsioon põhines materiaaõiguse ekslikul tõlgendusel ning isegi kõigi süüdistuses toodud faktiliste väidete tõesuse korral ei oleks olnud võimalik jõuda järeldusele, et toime pandi süüdistuses kirjeldatud kuriteod.³³ Seega leidis Riigikohus, et vaidlus ei

³⁰ Justiitsministeerium tahab prokuratuuril riigikohtusse mineku keerukamaks muuta. – ERR. <https://www.err.ee/1609965341/justiitsministeerium-tahab-prokuratuuril-riigikohtusse-mineku-keerukamaks-muuta> (28.04.2026).

³¹ Prokuratuuriseaduse muutmise eelnõu seletuskiri, lk 20. – <https://eelvoud.valitsus.ee/main#HdqkaKKp> (28.04.2026).

³² HMKo 1-24-244; TlnRnKo 1-24-244; RKKKo 1-24-244.

³³ RKKKo 1-24-244, p 36.

seisnenud isegi tõendite hindamises, vaid selles, et etteheidetud tegu ei olnud karistusõiguslikult koosseisupärane. Selline juhtum on tekitanud põhjendatud arutelu selle üle, kas ja millisel viisil võiks prokuratuuri edasikaebeõigust kriminaalasjades piirata.

Üheks probleemiks on kohtusüsteemi ja prokuratuuri ressursside ebaotstarbekas kasutamine. Kui kriminaalasi läbib kõik kohtuastmed olukorras, kus lõpptulemusena leitakse, et süüdistusel puudus materiaaloiguslik alus, tähendab see märkimisväärset aja ja tööjõu sidumist menetlusega, mille eduväljavaade osutus tagantjärele väga piiratuks. Kohtud pidid asja arutama mitmes astmes, koostama mahukaid lahendeid ning tegelema menetlusosaliste taotluste ja argumentidega. Samal ajal oli prokuratuur sunnitud suunama sellesse menetlusse oma tööjõudu mitme aasta vältel. Need ressursid oleksid saanud olla suunatud teiste kriminaalasjade menetlemisele, kus nende kasutamine oleks olnud tulusam.

Tähelepanuta ei saa jätta ka menetluste üldist pikenemist, mis muudab kohtusüsteemi ressursside kasutamise küsimuse eriti oluliseks. Kui kohtute töökoormus kasvab ja menetlused kestavad järjest kauem, mõjutab iga ulatuslik ning ajamahukas kriminaalasi paratamatult ka teiste asjade lahendamise kiirust. Ametliku statistika kohaselt oli maakohtutes üldmenetluses tehtud lahendite keskmine menetlusaeg 2016. aastal 179 päeva, kuid 2025. aastaks oli see tõusnud 263 päevani. Sarnane areng ilmneb ka ringkonnakohtutes, kus üldmenetluses lahendatud asjade keskmine menetlusaeg kasvas samal ajavahemikul 59 päevalt 111 päevani.³⁴ Menetlusaegade kasv viitab sellele, et kohtusüsteemi ressursid on piiratud ning nende kasutamise otstarbekus omandab edasikaebeõiguse ulatuse hindamisel üha suurema tähtsuse.

Probleem ei piirdu üksnes tööaja kuluga, vaid sellel on ka otsene rahaline mõõde. Nii kohtute kui ka prokuratuuri tegevust rahastatakse avalikest vahenditest. Seetõttu tähendab perspektiivitu vaidluse pidamine riigieelarveliste vahendite kulutamist menetlusele, mille tulemus võis olla juba varases staadiumis küsitav. Lisaks kaasnevad õigeksmõistva lahendi korral kulud süüdistatava kaitsele. Süüdistatavat esindab reeglina kriminaalmenetluses kaitsja, kelle põhjendatud kulutused tuleb õigeksmõistmise korral riigil hüvitada. Nimelt kuulub KrMS § 175 lg 1 p 1 järgi valitud kaitsjale makstud mõistliku suurusega tasu menetluskulude hulka ning KrMS § 181 lg 1 järgi hüvitab õigeksmõistva kohtuotsuse puhul menetluskulud riik. Mida pikemaks ja keerukamaks menetlus kujuneb, seda suuremaks muutub ka avalik kulu.

³⁴ Maa-, haldus- ja ringkonnakohtute interaktiivne menetlusstatistika. – Eesti kohtud. <https://www.kohus.ee/eesti-kohtud/kohtute-menetlusstatistika> (28.04.2026).

Mainimata ei saa ka menetluse mõju süüdistatavale. Kriminaalmenetlus ei ole inimese jaoks pelgalt formaalne vaidlus riigiga, vaid sageli pikaajaline ja koormav protsess. Menetlusega kaasneb ebakindlus, avalik tähelepanu, mainekahju oht ning pinge isiklikus ja tööelus. Juba süüdistuse esitamine võib mõjutada inimese karjäärivõimalusi, tööalast usaldusväarsust ja sotsiaalseid suhteid sõltumata sellest, milline on hilisem kohtuotsus. Lisaks tuleb arvestada, et riigil on institutsioonina oluliselt suurem võime pidada pikaajalist kohtuvaidlust kui süüdistataval, kelleks on tihtipeale füüsiline isik. Prokuratuur tegutseb avalike vahendite toel ning omab püsivat organisatsioonilist tuge, samas kui süüdistatav peab sageli kandma menetluse isiklikku, varalist ja psühholoogilist koormust enda vahenditest.

Eraldi probleemina võib esile tuua ka maakohtu õigeksmõistva kohtuotsuse sisulise väärtuse vähenemise. Kui õigeksmõistev lahend ei too menetlusele tegelikku lõppu, vaid sellele järgneb uus vaidlusetapp kõrgemas kohtuastmes, siis väheneb esimese astme kohtuotsuse praktiline tähendus. Kuigi kohus on isiku õigeks mõistnud, ei pruugi see anda talle tegelikku selgust, sest menetlus jätkub ning lõplik lahend selgub alles määramata aja pärast tulevikus. See omakorda kahjustab õiguskindlust, kuna isik ei saa õigeksmõistvast lahendist hoolimata olla kindel, millal ja millise tulemusega menetlus tegelikult lõpeb.

Täiendava probleemina võib esile tuua olukorrad, kus prokuratuur kasutab kriminaalmenetlust keeruka või vaieldava õigusliku küsimuse selgitamiseks. Õiguse areng ja normide tõlgendamine on kahtlemata oluline, kuid küsitav on, kas selle eesmärgi saavutamiseks on alati põhjendatud kasutada konkreetset süüdistatavat menetlusliku vahendina. Kui õiguslik olukord on ebaselge ning süüdistuse edu sõltub suuresti sellest, millise tõlgenduse kohus lõpuks omaks võtab, kandub selle vaidluse koormus eeskätt süüdistatavale. Tema jaoks võib see tähendada aastaid kestvat menetlust, rahalist kulu, võimalikku mainekahju ja psühholoogilist koormust. Seetõttu võib küsida, kas abstraktsema õigusselguse saavutamine õigustab alati nii intensiivset sekkumist üksikisiku õigussfääri.

Sarnast mõtet on väljendanud ka justiits- ja digiminister, kommenteerides prokuratuuri kassatsiooniõiguse piirangute kavandamist. Ministri sõnul ei ole prokuratuuri loodud selleks, et saavutada laiemat õigusselgust, ning õigusselguse saamiseks saab pöörduda asjaomase ministeeriumi poole ja küsida vastavalt pädevalt ametnikult, kuidas konkreetset regulatsiooni mõista.³⁵ Kuigi seda seisukohta võib pidada vaieldavaks ulatuses, milles õigusselgust kujundab

³⁵ Justiitsministeerium tahab prokuratuuril riigikohtusse mineku keerukamaks muuta. – ERR. <https://www.err.ee/1609965341/justiitsministeerium-tahab-prokuratuuril-riigikohtusse-mineku-keerukamaks-muuta> (28.04.2026).

lõppastmes siiski kohtupraktika, peegeldab see selgelt arusaama, et kriminaalmenetlus ei peaks kujunema esmaseks instrumendiks teoreetiliste või piiripealsete õigusvaidluste lahendamisel.

Kehtiva regulatsiooni probleemkohaks võib pidada ka institutsionaalset riski, et menetlust juhtiv prokurör samastub liigselt enda kujundatud süüdistusteooriaga. Pika menetluse käigus panustab prokurör asja märkimisväärselt aega. See võib vähendada valmisolekut tunnistada, et esialgne õiguslik hinnang oli ekslik või et süüdistuse väljaavaated on ammendunud. Sellises olukorras võib edasikaebamine muutuda mitte niivõrd objektiivseks õiguskaitsevahendiks, vaid varasema menetluspositsiooni kaitsmiseks.

Eeltoodu ei tähenda, et prokuratuuri edasikaebeõigust tuleks käsitada iseenesest problemaatilisena. Võimalus vaidlustada ekslikke õigeksmõistvaid lahendeid on vajalik õiguse ühetaolise kohaldamise, õigusselguse ja avaliku huvi kaitseks. Küll aga näitab niinimetatud endiste politseijuhtide kriminaalmenetlus, et kehtiv regulatsioon ei välista olukordi, kus edasikaebeõigust kasutatakse viisil, mis toob kaasa ulatusliku menetluskoormuse ja intensiivse riive süüdistatava õigustele. Seetõttu on põhjendatud arutelu selle üle, kas kehtiv süsteem vajab täiendavaid lahendusi, mis aitaksid paremini tasakaalustada avalikku menetlushuvi, riigi ressursikasutust ja süüdistatava õigusi.

2. EDASIKAEBEÕIGUS INGLISMAA JA WALES, KANADA NING AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE ÕIGUSKORDADES

2.1. Võrdleva analüüsi lähtekohad ja võrdluskriteeriumid

Käesolevas töös on võrdlusriikidena valitud Inglismaa ja Wales, Kanada ning Ameerika Ühendriigid. Selline valik tuleneb esiteks käesoleva uurimisteema praktilisest ja õiguspoliitilisest aktuaalsusest Eestis. Avalikus arutelus on viimastel ajal tõstatatud küsimus, kas prokuratuuri edasikaebeõigust tuleks teatud juhtudel piirata. Sellega seoses on vandeadvokaat Andri Rohtla leidnud, et ühiskonnas tuleks arutada prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramise üle ning võimalike eeskujudena tuleks vaadata just Ameerika Ühendriikide ja Ühendkuningriigi õiguskordade poole.³⁶ Sarnasel seisukohal on olnud ka vandeadvokaat ja endine riigi peaprokurör Norman Aas, kelle hinnangul võiks ühe võimaliku lahendusena kaaluda prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramist, ammutades seejuures inspiratsiooni angloameerika õiguskordade riikidest nagu Ameerika Ühendriigid, Ühendkuningriik ja Kanada.³⁷

Teiseks on nimetatud riikide valik seotud Eesti kriminaalmenetluse kujunemislooga. Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu seletuskirjas on märgitud, et kohtumenetluse osa kujundamisel on taustsüsteemina valdavalt kasutatud angloameerika kriminaalmenetlust. Samuti lähtuti kohtumenetlust puudutava osa väljatöötamisel võistleva kriminaalmenetluse mudelist.³⁸ Seetõttu on põhjendatud võrrelda Eesti kriminaalmenetluse edasikaebeõigust just selliste õiguskordadega, mille menetlusmudelist on Eesti kohtumenetluse kujundamisel vähemalt osaliselt eeskju võetud.

Kolmandaks iseloomustab kõiki valitud õiguskordi asjaolu, et prokuratuuri või riigi võimalused õigeksmõistvat kohtuotsust vaidlustada on Eesti õigusega võrreldes piiratumad. Samas ei ole need piirangud kõigis kolmes õiguskorras ühesugused. Seetõttu võimaldab nende kolme õiguskorraga võrdlemine käsitleda erineva intensiivsusega piirangumudeleid.

³⁶ Rohtla, A. On aeg arutada prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramise üle. – ERR. <https://www.err.ee/1609909228/andri-rohtla-on-aeg-arutada-prokuratuuri-edasikaebeoiguse-piiramise-ule> (28.04.2026).

³⁷ Aas, N. Võidutahe versus õigusriik: kas prokuratuur on muutunud liiga süüdistavaks?. Sorainen. – <https://www.sorainen.com/et/valjaanded/norman-aas-voidutahe-versus-oigusriik-kas-prokuratuur-on-muutunud-liiga-suudistavaks/> (28.04.2026).

³⁸ Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu juurde. 594 SE I, p 4.2. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3cbbe022-95f6-32ec-be3c-9c4aa0001f34/kriminaalmenetluse-seadustik/> (28.04.2026).

Võrdluse eseme piiritlemisel lähtutakse samadest alustest nagu Eesti õiguse käsitlemisel. Käesolevas töös keskendutakse kriminaalmenetluses kohtulahendite sisulise edasikaebamise võimalustele ehk sellistele õiguskaitsevahenditele, mille kaudu on võimalik vaidlustada süüüksimust, karistust või kohtulahendi õiguspärasust ja põhjendatust. Seetõttu ei ole analüüsi keskmes menetluslikud kaebused ega muud kaebemehhanismid, mille esemeks on peamiselt menetluse kestel tehtud kohtumääruste kontroll. Neid käsitletakse üksnes ulatuses, milles need aitavad mõista prokuratuuri edasikaebeõiguse piire või õigeksmõistva otsuse vaidlustamise süsteemset loogikat.

Võrdluses tuleb arvestada ka valitud õiguskordade sisemist õiguslikku mitmekesisust. Ühendkuningriigis ei ole kriminaalmenetlus ühtne kogu riigis, vaid erineb selle eri õiguskordades. Seetõttu keskendub käesolev töö üksnes Inglismaa ja Walesi kriminaalmenetlusele. Ameerika Ühendriikide puhul on võrdluse aluseks föderaalne kriminaalmenetlus, kuna föderaalne süsteemi ja osariikide menetlusreeglid võivad erineda. Selline piiritlemine aitab tagada analüüsi selguse ja võrreldavuse.

Käesoleva töö võrdlev analüüs ei piirdu üksnes küsimusega, kas prokuratuuril on konkreetsetes õiguskorras võimalik õigeksmõistvat otsust edasi kaevata. Töö eesmärki arvestades tuleb hinnata ka seda, millises menetluslikus raamistikus vastavad piirangud toimivad. Seetõttu kasutatakse võrdluses mitut kriteeriumi. Esiteks hinnatakse, millises ulatuses saab prokuratuur või riik õigeksmõistvat kohtuotsust vaidlustada. Teiseks vaadeldakse, millises ulatuses saab süüdistatav vaidlustada süüdimõistvat kohtuotsust, sest prokuratuuri kaebeõiguse piiranguid ei saa mõista täielikult lahus süüdistatava edasikaebeõigusest. Kolmandaks pööratakse tähelepanu vandekohtu rollile, kuna õigeksmõistvate otsuste vaidlustamise piirangud on võrdlusriikide õigustraditsioonis ajalooliselt olnud seotud vandekohtumenetlusega.

Võrdluse eesmärk on selgitada, millised põhimõtted õigustavad prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramist valitud õiguskordades ning kas need põhimõtted võiksid olla Eesti kriminaalmenetluse jaoks asjakohased. Seetõttu käsitletakse Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide lahendusi eeskätt funktsionaalse võrdluse kaudu.

2.2. Inglismaa ja Walesi kriminaalmenetlus

2.2.1. Menetluse põhijooned edasikaebeõiguse mõistmiseks

Inglismaa ja Walesi kriminaalmenetluse mõistmiseks tuleb esmalt arvestada, et süütegude liigitus ei põhine tänapäeval enam ajaloolisel kuritegude ja väärtegude eristusel. See jaotus kaotati Criminal Law Act 1967³⁹ s 1(1)-ga.

Criminal Law Act 1977⁴⁰ (edaspidi CLA 1977) s 64(1) määratleb Inglismaa ja Walesi õiguses kolm süüteoliiki. Need on süüdistusaktiga menetletav süütegu (*indictable offence*), lihtmenetluses menetletav süütegu (*summary offence*) ja valikmenetlusega süütegu (*offence triable either way*). CLA 1977 s 64(1)(a) kohaselt on süüdistusaktiga menetletav süütegu täisealise isiku poolt toimepandud süütegu, mida saab menetleda süüdistusakti alusel. See hõlmab nii üksnes süüdistusakti alusel menetletavaid süütegusid kui ka valikmenetlusega süütegusid. CLA 1977 s 64(1)(b) järgi saab lihtmenetluses menetletavat süütegu täisealise isiku puhul arutada üksnes lihtmenetluses. CLA 1977 s 64(1)(c) kohaselt saab valikmenetlusega süütegu täisealise isiku puhul menetleda nii süüdistusakti alusel kui ka lihtmenetluses.

Käesoleva magistritöö seisukohalt on keskne just süüdistusaktiga menetletav süütegu. Selle põhjuseks on asjaolu, et töö eesmärk on analüüsida prokuratuuri edasikaebeõigust eeskätt sellistes menetlustes, mis on menetlusgarantiide ja kohtuastmete süsteemi raskuspunkti arvestades Eesti üldmenetlusele kõige lähemal. Seetõttu keskendutakse Inglismaa ja Walesi õiguse käsitlemisel süüdistusaktiga menetletavate süütegude kaebeõigusele.

Senior Courts Act 1981⁴¹ s 46(1) järgi kuuluvad süüdistusaktiga menetletavad süüteod kroonikohtu pädevusse. See on käesoleva töö jaoks oluline lähtekoht, sest edasikaebeõiguse käsitlemisel tuleb esmalt kindlaks teha, millise kohtu lahendist ja millisest menetlusliigist edasikabe võimalused lähtuvad

2.2.2. Prokuratuuri kaebeõigus õigeksmõistva otsuse järel

Inglismaa ja Walesi kriminaalmenetluses ei ole prokuratuuril üldist õigust vaidlustada kroonikohtus tehtud õigeksmõistvat kohtuotsust sellisel viisil, et kõrgema astme kohus hindaks süüküsimuse uuesti sisuliselt läbi. Õigeksmõistva otsuse menetluslik tähendus on seotud

³⁹ Criminal Law Act 1967, c 58, s 1(1). – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/58/2009-10-31> (28.04.2026).

⁴⁰ Criminal Law Act 1977, c. 45. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/45> (28.04.2026).

⁴¹ Senior Courts Act 1981, c. 54. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/54> (28.04.2026).

topeltkaristamise keelu põhimõttega, mille kohaselt on õigeksmõistmine üldjuhul lõplik ning sama isikut ei saa sama süüdistuse alusel uuesti kohtu alla anda. Sellest lähtudes on seadusandja kujundanud prokuratuuri õigeksmõistva otsuse järgse kaebeõiguse erandliku ja piiratud mehhanismina, mitte tavapärase apellatsiooniohigusena.

Esimene õigeksmõistmise järgne mehhanism on riigi peajuristi õigus esitada apellatsioonikohtule õigusküsimus. Criminal Justice Act 1972⁴² (edaspidi CJA 1972) s 36(1) kohaselt võib riigi peajurist (*Attorney General*) pärast kroonikohtus tehtud õigeksmõistvat otsust suunata apellatsioonikohtule küsimuse, mis puudutab kohtumenetluses tõusetunud õigusküsimust. Selle mehhanismi eesmärk ei ole konkreetse õigeksmõistva otsuse tühistamine, vaid õiguse selgitamine tulevaste juhtumite jaoks, sest CJA 1972 s 36(7) sätestab, et selline menetlus ei mõjuta õigeksmõistvat otsust. Seega jääb konkreetne õigeksmõistetud isik õigeks mõistetuks ka juhul, kui apellatsioonikohus jõuab õigusküsimuses seisukohale, mis erineb kroonikohtu käsitlest. Menetluse funktsioon on seega normatiivne ja tulevikku suunatud. See võimaldab õiguse ühetaolisemat kohaldamist, kuid ei anna uut võimalust konkreetse isiku süüküsimuse arutamiseks.

CJA 1972 s 36(3) võimaldab apellatsioonikohtul suunata sama õigusküsimus edasi Ülemkohtule, kui apellatsioonikohtu hinnangul peaks küsimuses oma arvamuse avaldama Ülemkohus. Ka sellisel juhul jääb menetluse põhifunktsiooniks õiguse selgitamine, mitte õigeksmõistva otsuse muutmine tulenevalt CJA 1972 s 36(7)-st.

Teine õigeksmõistva otsuse järgne erandlik vaidlustamise võimalus tuleneb Criminal Justice Act 2003⁴³ (edaspidi CJA 2003) Part 10 regulatsioonist. CJA 2003 s 76(1) võimaldab teatud raskete süütegude puhul taotleda apellatsioonikohtult õigeksmõistva otsuse tühistamist ja uue kohtumenetluse määramist. Tegemist on erandiga traditsioonilisest topeltkaristamise keelust. See ei kujuta endast tavapärast apellatsiooniohigust õigeksmõistva otsuse peale, vaid kitsalt piiritletud võimalust avada asi uuesti üksnes seaduses sätestatud rangetel tingimustel.

Sellise avalduse esitamiseks peab CJA 2003 s 78(1) järgi olema olema uus ja veenev tõend ning CJA 2003 s 78(2) järgi on tõend uus juhul, kui seda ei esitatud varasemas menetluses. CJA 2003 s 78(3) järgi on tõend veenev siis, kui see on usaldusväärne, oluline ning kõrge tõendusväärtusega süüküsimuse seisukohalt. Seega ei piisa sellest, et prokuratuur ei nõustu

⁴² Criminal Justice Act 1972, c. 71. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/71> (28.04.2026).

⁴³ Criminal Justice Act 2003, c. 44. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44> (28.04.2026).

varasema õigeksmõistva otsusega või soovib olemasolevaid tõendeid uuesti hinnata. Uue menetluse eelduseks on sisuliselt uus tõendlik alus.

Lisaks uue ja veenva tõendi olemasolule peab apellatsioonikohus hindama, kas uue kohtumenetluse määramine on õigusemõistmise huvides. CJA 2003 s 79(1)-(2) kohaselt tuleb selle hindamisel arvesse võtta muu hulgas seda, kas uut kohtumenetlust oleks võimalik pidada õiglaselt, kui palju aega on möödunud varasemast õigeksmõistmisest, kas on tõenäoline, et uus tõend oleks varasemas menetluses esitatud ning kas mõni ametnik või prokurör on jätnud tegutsemata nõuetekohase hoolsuse või vajaliku kiirusega. Need tingimused näitavad, et õigeksmõistmise tühistamine ei sõltu üksnes uue tõendi olemasolust, vaid eeldab ka laiemat hinnangut sellele, kas menetluse uuesti avamine oleks õiglane ja põhjendatud.

Kui apellatsioonikohus rahuldab prokuratuuri avalduse, saab apellatsioonikohus CJA 2003 s 77(1) järgi õigeksmõistva otsuse tühistada ja määrata uue kohtumenetluse ning CJA 2003 s 84(1) kohaselt esitatakse uus süüdistusakt apellatsioonikohtu suunise alusel. Sellisel juhul ei asenda apellatsioonikohus ise õigeksmõistvat otsust süüdimõistva otsusega, vaid asi saadetakse uueks arutamiseks.

Kui apellatsioonikohus prokuröri taotlust ei rahulda, siis on prokuröril õigus kasutada Criminal Appeal Act 1968⁴⁴ (edaspidi CAA 1968) s 33(1B) alusel edasikaebevõimalust Ülemkohtusse. Edasikaebevõimalus apellatsioonikohtust Ülemkohtusse on kriminaalasjades piiratud vaid õigusküsimustega. CAA 1968 s 33(2) järgi saab Ülemkohtusse edasi kaevata üksnes juhul, kui apellatsioonikohus kinnitab, et asjas tõusetub üldise avaliku tähtsusega õigusküsimus, ning lisaks annab kaebuse esitamiseks loa kas apellatsioonikohus või Ülemkohus.

Eeltoodust nähtub, et Inglismaa ja Walesi õiguses ei ole prokuratuuril õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes üldist sisulist apellatsiooniõigust. Õigeksmõistva otsuse järel on olemas kaks kesket mehhanismi. Esiteks saab riigi peajurist taotleda õigusküsimuse lahendamist tuleviku tarbeks, kuid see ei mõjuta enam konkreetset kohtuasja. Teiseks saab prokuratuur erandlikel juhtudel raskete süütegude puhul taotleda õigeksmõistmise tühistamist ja uut kohtumenetlust, kuid üksnes uue ja veenva tõendi olemasolul ning juhul, kui uus menetlus on õigusemõistmise huvides. Seetõttu on prokuratuuri kaebeõigus õigeksmõistva otsuse järel Inglismaa ja Walesi õiguses üles ehitatud õigeksmõistmise lõplikkuse põhimõttest lähtuva erandisüsteemina.

⁴⁴ Criminal Appeal Act 1968, c. 19. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/19> (28.04.2026).

2.2.3. Süüdistatava kaebeõigus süüdimõistva otsuse järel

Süüdistusaktiga menetluses on süüdistataval võimalus esitada otsuse peale apellatsioon CAA 1968 s 1(1) alusel. CAA 1968 s 2(1) järgi peab apellatsioonikohus apellatsiooni rahuldama juhul, kui ta leiab, et süüdimõistmine on ebaturvaline (*unsafe*), ning muul juhul tuleb apellatsioon rahuldamata jätta.

Ebaturvalisuse kriteeriumi rakendamisel ei muutu apellatsioonikohus faktilise arutamise teiseks instantsiks selles tähenduses, et ta asuks tavapäraselt uuesti hindama vandekohtu usaldusväärshinnanguid või kaaluma tõendeid samas mahus nagu esimese astme kohtumenetluses. Apellatsioonikohus on lahendis *R. v. Pope* selgitanud, et kui kohtuasja esitamiseks vandekohtule oli olemas alus ja vandekohus on pärast korrektseid juhiseid isiku süüdi mõistnud, ei saa apellatsioonikohus süüdimõistvat otsust kõrvaldada üksnes oma kollektiivse kohtuliku sisetunde põhjal. Ebaturvalisuse järelendus eeldab põhjendatud analüüsi kas tõenditest või kohtumenetluse käigust ning üksnes kohtupidamisel esitatud materjali ümbervaatamine on sellisel alusel sekkumiseks eriti erandlik.⁴⁵ Samas kinnitab kohtupraktika, et süüdimõistmine võib olla ebaturvaline ka tõendikogumi enda tõttu, kui tõenditest lähtuv süüstav järelendus ei oleks olnud mõistliku hindamise korral võimalik.⁴⁶

Apellatsioonikohtu õigus sekkuda tõendipõhise ebaturvalisuse tõttu ilmneb eelkõige olukordades, kus väidetakse, et vandekohtu otsus on seletamatu või irratsionaalne. Apellatsioonikohus on lahendis *Rex v. CGA and ZFX* käsitlenud vastuoluliste süüdimõistmiste standardit ning rõhutanud, et apellatsioon rahuldatakse üksnes siis, kui apellant suudab näidata, et ükski mõistlik vandekohus, kes on fakte korrektselt analüüsinud, ei oleks saanud sellise otsuseni jõuda. Samas rõhutas kohus lahendis, et selle testi liigset edasiarendamist tuleb vältida.⁴⁷

Selle kohtupraktika keskne tähendus seisneb selles, et apellatsioonikohus ei tegele tavapäraselt tõendite ümberkaalumise, kuid tal on siiski kohustus sekkuda juhul, kui süüdimõistmine eeldaks otsuse põhjendamist viisil, mis ei sobitu sellega, kuidas asi vandekohtule tegelikult esitati ning millistele tõenditele ja juhistele otsustamine pidi toetuma. Sellisel juhul tuleneb

⁴⁵ *R v Pope* [2012] EWCA Crim 2241, p 14. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2012/2241.html> (28.04.2026).

⁴⁶ *Tredget v Regina* [2022] EWCA Crim 108, p 171. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2022/108.html> (28.04.2026).

⁴⁷ *Rex v CGA and ZFX* [2026] EWCA Crim 385, p 47. – <https://www.judiciary.uk/judgments/r-v-cga-and-zfx/> (28.04.2026).

süüdimõistmise ebaturvalisus sellest, et süüdimõistva otsuse kandepind tõendites puudub või muutub spekulatiivseks.⁴⁸

Lisaks on apellatsioonikohtul võimalus võtta vastu uus tõend. CAA 1968 s 23(1) järgi võib apellatsioonikohus apellatsioonimenetluses vastu võtta tõendit, mida varasemas menetluses ei esitatud. CAA 1968 s 23(2)(a)-(d) kohaselt peab kohus tõendi vastuvõtmise kaalumisel arvestama eelkõige seda, kas tõend näib usutav, kas see võinuks mõjutada otsust ja kas on olemas mõistlik seletus, miks tõendit varasemas menetluses ei esitatud.

Apellatsioonikohus on lahendis *Gordon Park (Deceased) v. Regina* rõhutanud, et uue tõendi esitamisel ei muutu apellatsioonikohus esmaseks süüküsimuse otsustajaks. Kohtu ülesanne on hinnata, kas süüdimõistmine on ebaturvaline, mitte otsustada uuesti isiku süüküsimust. Kui uus tõend võinuks mõistlikult mõjutada vandekohtu otsust, siis tuleb süüdimõistmist pidada ebaturvaliseks.⁴⁹ Sama lahend selgitab siiski, et küsimus võimalikust mõjust vandekohtule ei ole lõplik otsustuskriteerium. Apellatsioonikohus peab ise otsustama, kas süüdimõistmine on ebaturvaline ning uus tõend ei muuda süüdimõistmist ebaturvaliseks pelgalt seetõttu, et vandekohus seda ei näinud.⁵⁰

Sama raamistikku on apellatsioonikohus rakendanud lahendis *Oliver Campbell v. The King*. Kohus leidis, et süüdimõistmine oli ebaturvaline olukorras, kus uus tõend lõi reaalse võimaluse, et kohtupidamisel tehtud tõendite lubatavuse otsustused ja sellest tulenev tõendipilt oleksid olnud oluliselt teistsugused. Apellatsioonikohus leidis, et sellises olukorras ei saanud välistada, et uus tõend võinuks mõistlikult mõjutada vandekohtu süüdimõistvat otsust.⁵¹

Kohtupraktika näitab, et süüdimõistmine võib osutada ebaturvaliseks ka juhul, kui kaitse ei saanud kohtupidamisel tõendeid tegelikult kontrollida, sest menetluses rikuti avalikustamiskohustust. Lahendis *Andrew Malkinson v. The King* hindas apellatsioonikohus, kas kaitsele avaldamata jäänud fotod muutsid süüdimõistmise ebaturvaliseks. Kohus selgitas, et sellisel juhul tuleb hinnata, kas avaldamata materjal oli sisuliselt oluline ning kas selle puudumine võis mõjutada kaitse võimalust esitada oma versioon parimal viisil ja seeläbi ka vandekohtu otsustusprotsessi. Kohus leidis, et konkreetses asjas oli avaldamata materjal

⁴⁸ *Rex v. CGA and ZFX* [2026] EWCA Crim 385, p-d 52-53, 56. – <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2026/03/CGA-ZFX-Final-Judgment.pdf> (28.04.2026).

⁴⁹ *Gordon Park (Deceased) v. Regina* [2020] EWCA Crim 589, p 160. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2020/589.html> (28.04.2026).

⁵⁰ *Gordon Park (Deceased) v. Regina* [2020] EWCA Crim 589, p 165. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2020/589.html> (28.04.2026).

⁵¹ *Oliver Campbell v. The King* [2024] EWCA Crim 1036, p-d 134-137. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2024/1036.html> (28.04.2026).

oluline, kuna see oleks märkimisväärselt muutnud seda, kuidas tunnistaja ütlusi ja nendega vastuolus olevat eksperditeavet oleks saanud hinnata. Seetõttu nõustus kohus väitega, et nõuetekohase avalikustamise korral võinuks vandekohtu otsus olla teistsugune.⁵²

Kui apellatsioonikohus rahuldab süüdimõistmise peale esitatud apellatsiooni, peab ta CAA 1968 s 2(2) järgi süüdimõistmise tühistama. CAA 1968 s 2(3) kohaselt toob apellatsioonikohtu määrus süüdimõistva otsuse tühistamise kohta üldjuhul kaasa selle, et asja arutanud kohus peab süüdimõistmise asemel vormistama õigeksmõistva otsuse, välja arvatud juhul, kui apellatsioonikohus määrab uue kohtumenetluse.

Süüdistataval on lisaks süüdimõistmise vaidlustamisele võimalik vaidlustada ka talle mõistetud karistust. CAA 1968 s 9(1) järgi võib süüdistatav apellatsioonikohtu loal esitada kaebuse talle mõistetud karistuse peale, välja arvatud juhul, kui karistuse raskus on seadusega kindlaks määratud. CAA 1968 s 11(3) järgi võib apellatsioonikohus mõistetud karistuse tühistada ja määrata isikule uue karistuse, kuid see ei tohi olla raskem, kui esimeses astmes mõistetud karistus.

Edasikaebevõimalus apellatsioonikohtust Ülemkohtusse on kriminaalasjades piiratud vaid õigusküsimustega. CAA 1968 s 33(1) ja s 33(2) järgi saab Ülemkohtusse edasi kaevata üksnes juhul, kui apellatsioonikohus kinnitab, et asjas tõusetub üldise avaliku tähtsusega õigusküsimus, ning lisaks annab kaebuse esitamiseks loa kas apellatsioonikohus või Ülemkohus.

2.2.4. Vandekohtumenetlus ja vandekohtuta menetlus

Kroonikohtus süüdistusaktiga menetletava asja klassikaline mudel hõlmab kohtuniku ja vandekohtu osalemist, kuivõrd Criminal Procedure Rules 2025⁵³ (edaspidi CPR 2025) r 25.6(1)-(2) näeb sellises menetluses ette, et kohus peab valima asja arutamiseks vandekohtu.

Kohtuniku ülesanne on juhtida menetlust, lahendada õigusküsimusi ning juhendada vandekohtu kohaldatava õiguse ja otsustamiskorra osas. CPR 2025 r 25.14(2) kohaselt peab kohus andma vandekohtule asjakohaseid õiguslikke juhiseid ajal, mil neist on vandekohtule tõendite hindamisel abi. CPR 2025 r 25.14(3) järgi peab kohus pärast kohtuliku arutamise etappide

⁵² *Andrew Malkinson v. The King* [2023] EWCA Crim 954, p-d 64-66. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2023/954.html> (28.04.2026).

⁵³ Criminal Procedure Rules 2025 (S.I. 2025/909). – <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2025/909> (28.04.2026).

läbimist andma vandekohtule vajalikud õiguslikud juhised ning vajaduse korral võtma kokku küsimuste lahendamise seisukohast olulised tõendid.

Süüdimõistva otsuse korral järgneb karistuse määramine kohtu poolt. CPR 2025 r 25.16(1)-(2) järgi võib kohus pärast süüdimõistmist hankida karistuse määramiseks vajalikke andmeid, sealhulgas karistuseelseid aruandeid ja muud asjakohast teavet. Seega jaguneb tavapärasel vandekohtumenetluses otsustusfunktsioon selliselt, et vandekohus otsustab süüküsimuse, kohtunik aga juhib menetlust, lahendab õigusküsimused ja määrab süüdimõistmise korral karistuse.

Vandekohtumenetlus ei ole siiski absoluutne. CJA 2003 s 44(2)-(6) näeb ette võimaluse, et prokuratuur võib taotleda kohtupidamist ilma vandekohtuta juhul, kui esineb tegelik ja vahetu oht vandekohtu mõjutamiseks. Sellise taotluse rahuldamiseks peab kohus olema veendunud, et vandekohtu mõjutamise oht on tegelik ja vahetu ning et võimalikud ennetusmeetmed, sealhulgas politsei poolne kaitse, ei vähendaks seda riski piisavalt. Lisaks peab kohus leidma, et riski realiseerumine oleks sedavõrd tõenäoline, et õigusemõistmise huvides on vajalik kohtupidamine ilma vandekohtuta. Seega ei saa vandekohtuta menetlus toimuda pelgalt prokuratuuri soovil, vaid selleks peab kohus tuvastama seaduses sätestatud eelduste täidetuse.

Vandekohtuta menetluse puhul lahendab süüküsimuse kohtunik üksinda. CPR 2025 r 25.15(1) kohaldub olukorras, kus kohus arutab asja ilma vandekohtuta ning CPR 2025 r 25.15(2) järgi peab kohus sellisel juhul põhjendama oma otsust süüdistatava süüdi või õigeks mõista. See erineb tavapärasest vandekohtumenetlusest, kus vandekohtu eesistuja peab CPR 2025 r 25.14(6) järgi vaid ütleva, kas vandekohus mõistis isiku süüdi või mitte.

Lisaks reguleerib CJA 2003 s 46 olukorda, kus kohtumenetlus on alanud vandekohtuga, kuid menetluse käigus ilmneb vandekohtu mõjutamine või selle oht. CJA 2003 s 46(1) järgi kohaldub see säte olukorras, kus kohtunik kaalub vandekohtu vabastamist põhjusel, et vandekohtu mõjutamine näib olevat aset leidnud. CJA 2003 s 46(3) võimaldab sellises olukorras jätkata menetlust ilma vandekohtuta, kui kohtuniku hinnangul oleks kohtumenetluse jätkamine ilma vandekohtuta süüdistatava suhtes õiglane. Ka sellisel juhul lahendab süüküsimuse kohtunik tulenevalt CPR 2025 r 25.15(2) järgi.

Eeltoodust nähtub, et kuigi Inglismaa ja Walesi kriminaalmenetluses toimub süüdistusaktiga menetletava asja arutamine kroonikohtus üldjuhul vandekohtu osavõtul, ei ole vandekohtumenetlus absoluutne. Seaduses sätestatud erandlikel asjaoludel võib asja arutada ka ilma vandekohtuta ning sellisel juhul lahendab süüküsimuse kohtunik üksinda. Käesoleva töö seisukohalt on oluline, et selline menetluslik erand ei too kaasa prokuratuuri ega süüdistatava

edasikaebeõiguse põhimõtteliselt erinevat ulatust. Ka juhul, kui süüküsimuse on vandekohtu asemel lahendanud kohtunik, jäävad õigeksmõistva ja süüdimõistva otsuse vaidlustamise alused samaks nagu vandekohtumenetluses.

2.3. Kanada kriminaalmenetlus

2.3.1. Menetluse põhijooned edasikaebeõiguse mõistmiseks

Kanada kriminaalmenetluse käsitlemisel on käesoleva töö seisukohalt esmalt oluline eristada süüdistusaktiga menetletavaid süütegusid (*indictable offences*) ja lihtmenetluses menetletavaid süütegusid (*summary conviction offences*). Selline eristus on käesoleva töö seisukohalt oluline, sest süüteo menetluslik liigitus mõjutab kohtumenetluse vormi ning võimaldab piiritleda, milliste menetlustega Kanada õiguse käsitus seotakse.

Criminal Code⁵⁴ (edaspidi CC) s 787(1) kohaselt võib isikut, kes mõistetakse süüdi lihtmenetluses menetletavas süüteos, karistada rahatrahviga kuni 5000 dollarit või kuni kaheaastase vangistusega, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. CC s 743 kohaselt võib isikut, kes mõistetakse süüdi süüdistusaktiga menetletavas süüteos, mille eest ei ole seaduses ette nähtud eraldi karistust, karistada kuni viieaastase vangistusega.

Käesoleva magistritöö seisukohalt on keskne just süüdistusaktiga menetletav süütegu. Selle põhjuseks on asjaolu, et töö eesmärk on võrrelda Kanada kriminaalmenetlust Eesti üldmenetlusega eeskätt selliste menetluste osas, mis on menetlusgarantiide ja kohtuastmete süsteemi raskuspunkti arvestades kõige paremini võrreldavad. Seetõttu keskendutakse Kanada õiguse käsitlemisel süüdistusaktiga menetletavatele süütegudele.

2.3.2. Prokuratuuri kaebeõigus õigeksmõistva otsuse järel

Kanada kriminaalmenetluses on riigi (*Crown*) võimalus õigeksmõistvat otsust vaidlustada piiratud. CC s 676(1)(a) kohaselt võib riik õigeksmõistva otsuse peale apellatsiooni esitada üksnes õigusküsimuses. Sellest tuleneb, et prokuratuur ei saa õigeksmõistvat otsust vaidlustada pelgalt põhjusel, et ta ei nõustu esimese astme kohtu faktiliste järelduste või tõendihinnanguga. Riigi apellatsioon peab seega tuginema väitele, et kohtulahendis esines õiguslik viga.

⁵⁴ Criminal Code, R.S.C. 1985, c. C-46. – <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/FullText.html> (28.04.2026).

Apellatsioonikohtu volitused õigeksmõistva otsuse peale esitatud apellatsiooni lahendamisel tulenevad CC s 686 regulatsioonist. Kui riigi apellatsioon rahuldatakse, võib apellatsioonikohus CC s 686(4)(b)(i) järgi määrata uue kohtumenetluse. CC s 686(4)(b)(ii) järgi on apellatsioonikohtul võimalik teha ka süüdimõistev otsus, kui asja ei otsustanud vandekohus. Seega ei tähenda riigi apellatsiooni rahuldamine igal juhul seda, et apellatsioonikohus asendab õigeksmõistva otsuse ise süüdimõistva otsusega. Seadus eristab apellatsiooni rahuldamise võimalike tagajärgedena nii uue kohtumenetluse määramist kui ka süüdimõistva otsuse tegemist seaduses lubatud juhtudel.

Riigi edasikaebeõigus Kanada Ülemkohtusse on samuti piiratud. CC s 693(1) kohaselt saab riik läbi riigi peajuristi (*Attorney General*) Ülemkohtusse edasi kaevata juhul, kui provintsi või territooriumi apellatsioonikohus on jätnud rahuldamata riigi apellatsiooni CC s 676(1)(a) alusel ning asjas esineb eriarvamus õigusküsimuses või Kanada Ülemkohus annab apellatsiooni esitamiseks loa. Ka kõrgeimas kohtuastmes jääb riigi kaebeõigus seega keskendunuks õigusküsimustele, mitte faktilise vaidluse jätkamisele.

Eeltoodust nähtub, et Kanada kriminaalmenetluses ei ole riigil õigeksmõistva otsuse suhtes üldist sisulist apellatsiooniõigust ehk riik saab õigeksmõistvat otsust vaidlustada üksnes õigusküsimuses. Selline mudel säilitab võimaluse parandada õiguse kohaldamise vigu, kuid piirab riigi võimalust süüküsimust õigeksmõistva otsuse järel faktilisel alusel uuesti avada.

2.3.3. Süüdistatava kaebeõigus süüdimõistva otsuse järel

Kanada kriminaalmenetluses ei piirdu süüdistatava kaebeõigus süüdimõistva otsuse suhtes üksnes õigusküsimustega. CC s 675(1) järgi võib süüdistatav vaidlustada süüdimõistmise õigusküsimuses, teatud tingimustel fakti- või segaküsimuses ning apellatsioonikohtu loal ka muul piisaval alusel. Täpsemalt võimaldab CC s 675(1)(a)(i) esitada apellatsiooni alusel, mis puudutab üksnes õigusküsimust. CC s 675(1)(a)(ii) kohaselt võib süüdistatav tugineda ka faktiküsimusele või õigus ja fakti segaküsimusele, kuid selleks on vaja apellatsioonikohtu luba või esimese astme kohtuniku sertifikaati. CC s 675(1)(a)(iii) lubab apellatsiooni ka muul piisaval alusel, kui apellatsioonikohus annab selleks loa. Lisaks sätestab CC s 675(1)(b), et süüdistatav võib vaidlustada talle mõistetud karistuse apellatsioonikohtu või selle kohtuniku loal, välja arvatud juhul, kui karistus on seadusega kindlaks määratud.

Sellest nähtub, et süüdistatava kaebeõigus on õigeksmõistvat otsust vaidlustada sooviva riigi kaebeõigusest laiem. Süüdistatav saab teatud tingimustel tugineda ka fakti- või segaküsimusele.

Samas ei tähenda see, et süüdimõistva otsuse peale esitatud apellatsioon oleks esimese astme kohtuliku arutamise täielik kordamine. Fakti- ja segaküsimuste puhul eeldab edasikaebamine eraldi luba või esimese astme kohtuniku sertifikaati ning apellatsioonikohtu kontroll toimub seaduses sätestatud alustel.

Apellatsiooni sisulisel lahendamisel on apellatsioonikohtu sekkumisalused süüdimõistmise korral sätestatud CC s 686(1)(a) regulatsioonis. CC s 686(1)(a)(i) kohaselt võib apellatsioon olla põhjendatud juhul, kui otsus on ebamõistlik (*unreasonable*) või ei ole asjas esitatud tõenditega põhjendatav. CC s 686(1)(a)(ii) järgi võib apellatsiooni aluseks olla ka esimese astme kohtu eksimus õigusküsimuses või CC s 686(1)(a)(iii) järgi muu õigusemõistmist mõjutanud viga (*miscarriage of justice*).

Kui apellatsioonikohus apellatsiooni rahuldab, määrab CC s 686(2) kindlaks võimalikud tagajärjed. CC s 686(2)(a) kohaselt võib apellatsioonikohus süüdimõistmise tühistada ja teha õigeksmõistva otsuse. CC s 686(2)(b) kohaselt võib apellatsioonikohus määrata ka uue kohtumenetluse. Seega on süüdistatava apellatsiooni rahuldamisel võimalik tagajärg kas süüdimõistmise asendamine õigeksmõistmisega või asja saatmine uueks arutamiseks.

Kui apellatsioonikohus kinnitab süüdimõistmise, võib süüdistatav teatud tingimustel esitada kaebuse Kanada Ülemkohtusse. CC s 691(1)(a)-(b) järgi on edasikaebamine Ülemkohtusse seotud õigusküsimusega. Ülemkohtusse saab pöörduda juhul, kui apellatsioonikohtu kohtunik on õigusküsimuses eriarvamusel või kui Ülemkohus annab kaebuse esitamiseks loa.

CC s 691(2)(a)-(c) reguleerib olukorda, kus isik mõisteti süüdistusaktiga menetletavas asjas õigeks, kuid apellatsioonikohus tühistas õigeksmõistmise. Sellisel juhul võib isik samuti pöörduda Kanada Ülemkohtusse õigusküsimuses, sealhulgas juhul, kui apellatsioonikohtus esines eriarvamus, Ülemkohus annab kaebuse esitamiseks loa või apellatsioonikohus ise mõistis isiku süüdi.

Eeltoodust nähtub, et süüdistatava kaebeõigus süüdimõistva otsuse järel on Kanadas ulatuslikum kui riigi kaebeõigus õigeksmõistva otsuse järel. Süüdistatav saab lisaks õigusküsimustele tugineda teatud tingimustel ka fakti- ja segaküsimustele.

2.3.4. Vandekohtumenetlus ja vandekohtuta menetlus

Kanada kriminaalmenetluses on süüdistusaktiga menetletavate süütegude puhul oluliseks lähtekohaks kohtuniku ja vandekohtuga menetlus. CC s 471 kohaselt tuleb süüdistusaktiga menetletava süüteo eest kohtu alla antud isikut üldreeglina mõista kohut kohtuniku ja

vandekohtu koosseisus. See lähtekoht ei ole siiski absoluutne, sest CC näeb ette mitu olukorda, kus süüdistusaktiga menetletav asi lahendatakse ilma vandekohtuta.

Esiteks võib vandekohtuta menetlus tuleneda süüdistatava menetlusvormi valikust. CC s 536(2)-(2.1) kohaselt peab kohtunik pärast süüdistuse ettelugemist andma süüdistatavale teatud süüdistusaktiga menetletavate süütegude puhul võimaluse valida menetlusvorm. Süüdistatav saab valida kas menetluse kohtuniku ees ilma vandekohtuta või kohtuniku ja vandekohtuga. Kui süüdistatav valikut ei tee, loetakse CC s 565(1)(b) kohaselt, et ta on valinud kohtuniku ja vandekohtuga menetluse.

Seadus näeb ette ka olukordi, kus süüdistusaktiga menetletav asi kuulub ilma süüdistatava valikuta kohtuniku ainupädevusse, sest CC s 553 sätestab süüteod, mille puhul on provintsikohtu kohtunikul absoluutne pädevus. Sellisel juhul ei sõltu menetlusvorm süüdistatava nõusolekust, mistõttu CC s 536(1) järgi tuleb süüdistatav sellise süüteo puhul suunata provintsikohtu kohtuniku ette ehk menetlus toimub ilma vandekohtuta.

Eraldi regulatsioon kehtib ka CC s 469 loetelus sisalduvate raskemate süütegude kohta. Nende puhul on lähtekohaks kohtuniku ja vandekohtuga menetlus, kuid CC s 473(1) võimaldab asja arutada ilma vandekohtuta juhul, kui sellega nõustuvad nii süüdistatav kui ka riigi peajurist.

Vandekohtuta menetluse võimalus ei tähenda, et riigi ja süüdistatava edasikaebeõiguse üldine raamistik muutuks üksnes seetõttu, et süüküsimuse lahendas kohtunik ilma vandekohtuta. CC s 676(1)(a) piirab riigi kaebeõiguse õigeksmõistva otsuse suhtes õigusküsimusega ega seo seda üksnes vandekohtumenetlusega. Samuti sätestab CC s 675(1) süüdistatava kaebeõiguse süüdimõistva otsuse suhtes ega sõltu sellest, kas süüküsimuse lahendas vandekohus või kohtunik.

Samas on vandekohtumenetluse olemasolul tähendus apellatsioonikohtu võimalike lahendite seisukohalt. CC s 686(4)(b)(ii) järgi ei saa apellatsioonikohus õigeksmõistva otsuse peale esitatud riigi apellatsiooni rahuldamisel asendada õigeksmõistmist süüdimõistmisega juhul, kui õigeksmõistmine toimus vandekohtumenetluses. Sellisel juhul saab apellatsioonikohus CC s 686(4)(b)(i) alusel määrata uue kohtumenetluse.

Eeltoodust nähtub, et kuigi Kanada kriminaalmenetluses on süüdistusaktiga menetletavate süütegude puhul kohtuniku ja vandekohtuga menetlus oluline lähtekoht, ei ole see absoluutne. Seaduses on ette nähtud mitu olukorda, kus süüdistusaktiga menetletav asi lahendatakse ilma vandekohtuta. Käesoleva töö seisukohalt on oluline, et riigi õigeksmõistva otsuse järgne kaebeõigus ei muutu üksnes seetõttu, et süüküsimuse lahendas vandekohtu asemel kohtunik.

Ka sellisel juhul saab riik õigeksmõistvat otsust vaidlustada üksnes õigusküsimuses. See kinnitab, et Kanada õiguses ei ole prokuratuuri kaebeõiguse piirang seotud üksnes vandekohtu institutsiooniga, vaid väljendab laiemat menetluslikku valikut piirata riigi võimalust avada õigeksmõistva otsuse järel uuesti faktiline süükohtuotsus.

2.4. Ameerika Ühendriikide föderaalne kriminaalmenetlus

2.4.1. Menetluse põhijooned edasikaebeõiguse mõistmiseks

Ameerika Ühendriikide föderaalses õiguses eristatakse süütegusid muu hulgas nende eest ette nähtud karistusemäära alusel. Title 18 of the United States Code⁵⁵ (edaspidi 18 U.S.C.) § 3559(a) jaotab süüteod kuritegudeks ja väärtegudeks ning käsitleb kuriteona süütegu, mille eest võib määrata üle ühe aasta vangistust.

Käesoleva magistratöö seisukohalt on keskne just kuritegude menetlus. Selle põhjuseks on asjaolu, et töö eesmärk on võrrelda Ameerika Ühendriikide föderaalset kriminaalmenetlust Eesti üldmenetlusega eeskätt selliste menetluste osas, mis on menetlusgarantiide ja kohtuastmete süsteemi raskuspunkti arvestades kõige paremini võrreldavad. Seetõttu keskendutakse Ameerika Ühendriikide õiguse käsitlemisel föderaalses kriminaalmenetluses kuritegude edasikaebeõigusele.

Sellest tulenevalt on järgnevas analüüsis lähtekohaks föderaalne kriminaalmenetlus ning sellest lähtuvad edasikaebevõimalused. Riigi kaebeõigust õigeksmõistva otsuse järel, süüdistatava kaebeõigust süüdimõistva otsuse järel ning vandekohtumenetluse tähendust käsitletakse eraldi järgnevates alapeatükkides.

2.4.2. Riigi kaebeõigus õigeksmõistva otsuse järel

Ameerika Ühendriikide föderaalses kriminaalmenetluses on riigi võimalus õigeksmõistvat otsust vaidlustada väga piiratud. Riigi kaebeõiguse seaduslik alus tuleneb 18 U.S.C. § 3731 regulatsioonist, kuid sama säte rõhutab, et riigil ei ole apellatsioonioigust juhul, kui edasine menetlus oleks vastuolus Ameerika Ühendriikide põhiseaduse topeltkaristamise keeluga (*double jeopardy*).

⁵⁵ United States Code, 2024 Edition, Title 18 - CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE. – <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2024-title18/html/USCODE-2024-title18.htm> (28.04.2026).

Topeltkaristamise keeld on sätestatud Ameerika Ühendriikide põhiseaduse⁵⁶ viiendas paranduses, mis sätestab muu hulgas, et kedagi ei või sama süüteo eest kaks korda ohtu seada. Selle kaitse keskne tähendus on see, et pärast seda, kui süüdistatav on kriminaalmenetluses ohtu asetatud, ei saa riik üldjuhul saavutada uut süüküsimuse arutamist olukorras, kus süüdistatav on õigeks mõistetud. Ülemkohtu praktika järgi algab vandekohtumenetluses oht hetkest, mil vandekohus on vannutatud, ning kohtunikumenetluses hetkest, mil kohus hakkab tõendeid vastu võtma.⁵⁷

Õigeksmõistva otsuse puhul on topeltkaristamise keelu mõju eriti tugev. Ameerika Ühendriikide Ülemkohus on selgitanud, et riigi apellatsioon on keelatud juhul, kui selle rahuldamine tooks kaasa vajaduse uueks faktiliseks aruteluks süüküsimuses.⁵⁸ Samuti on Ülemkohus rõhutanud, et isegi juhul, kui õigeksmõistva otsuse tegemisel on kohus eksinud, ei anna see riigile alust õigeksmõistmist vaidlustada, kui kaebuse rahuldamine tähendaks süüdistatava uuesti ohtu asetamist.⁵⁹

Seetõttu ei saa riik õigeksmõistvat otsust tavapärasel apellatsioonimenetluses vaidlustada eesmärgiga saavutada uus süüküsimuse lahendamine. Oluline ei ole üksnes lahendi nimetus, vaid selle sisuline tähendus. Kui lahend kujutab endast süüteokoosseisu ühe või mitme faktilise elemendi lahendamist süüdistatava kasuks, on tegemist õigeksmõistmisega topeltkaristamise keelu tähenduses. Sellisel juhul on riigi apellatsioon keelatud, kui selle rahuldamine eeldaks uut kohtumenetlust süüküsimuses.⁶⁰

See ei tähenda siiski, et riigi igasugune apellatsioon oleks pärast menetluse lõpetamist välistatud. 18 U.S.C. § 3731 võimaldab riigil teatud juhtudel vaidlustada lahendeid, millega süüdistusakt jäetakse läbi vaatamata või millega määratakse uus kohtulik arutamine. Samuti võib riik teatud tingimustel vaidlustada tõendite lubatavust puudutavaid lahendeid. Sellised kahevõimalused on aga seotud olulise piiranguga. Riigi apellatsioon on lubatav ainult siis, kui selle rahuldamine ei riku topeltkaristamise keeldu.

⁵⁶ The Constitution of the United States of America. – <https://constitution.congress.gov/constitution/> (28.04.2026).

⁵⁷ *Crist v. Bretz*, 437 U.S. 28 (1978), lk-d 35-38. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/437/28/> (28.04.2026).

⁵⁸ *United States v. Martin Linen Supply Co.*, 430 U.S. 564 (1977), lk 571–575. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/430/564/> (28.04.2026).

⁵⁹ *United States v. Ball*, 163 U.S. 662 (1896), lk 671. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/163/662/> (28.04.2026).

⁶⁰ *United States v. Scott*, 437 U.S. 82 (1978), lk-d 96-100. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/437/82/> (28.04.2026).

Seda eristust selgitab *United States v. Wilson*. Selles asjas oli vandekohus süüdistatava süüdi mõistnud, kuid kohtunik lõpetas menetluse pärast vandekohtu otsust. Ülemkohus leidis, et riigil oli sellises olukorras kaebeõigus, sest kaebuse rahuldamine ei tooks kaasa uut süüküsimuse arutamist. Vandekohus oli süüküsimuse juba lahendanud ning asja tagasisaatmine tähendaks üksnes kohtuniku poolt viimaste taotluste lahendamist.⁶¹

Riigil võib olla kaebeõigus ka olukorras, kus süüdistatav ise saavutab menetluse lõpetamise enne seda, kui tema süü või süütus on sisuliselt kohtunikule või vandekohtule otsustamiseks esitatud. *United States v. Scott* lahendis selgitas Ülemkohus, et kui menetluse lõpetamine ei põhine süüteokoosseisu faktiliste elementide tõendamatusel, ei pruugi riigi apellatsioon olla topeltkaristamise keeluga vastuolus. Sellisel juhul käsitatakse olukorda nii, et süüdistatav loobus ise õigusest saada süüküsimus kohtumenetluses lahendatud.⁶²

Eeltoodust nähtub, et Ameerika Ühendriikide föderaalsetes kriminaalmenetlustes ei ole riigil õigeksmõistva otsuse suhtes üldist sisulist apellatsioonioõigust ehk riik ei saa vaidlustada õigeksmõistmist eesmärgiga saavutada süüküsimuse uus faktiline arutamine. Riigi kaebeõigus on võimalik üksnes sellistes piiratud olukordades, kus kaebuse rahuldamine ei tooks kaasa süüdistatava uuesti ohtu asetamist.

2.4.3. Süüdistatava kaebeõigus süüdimõistva kohtuotsuse järel

Süüdistatava võimalus vaidlustada süüdimõistvat otsust algab Ameerika Ühendriikide föderaalsetes kriminaalmenetlustes juba esimese astme kohtus. Federal Rules of Criminal Procedure⁶³ (edaspidi FRCP) Rule 29(c)(1) võimaldab süüdistataval esitada või uuendada õigeksmõistva otsuse taotluse 14 päeva jooksul pärast süüdimõistvat otsust või pärast vandekohtu laialisaatmist, olenevalt sellest, kumb toimub hiljem. FRCP Rule 29(c)(2) kohaselt võib kohus süüdistatava taotluse rahuldada, vandekohtu süüdimõistva otsuse kõrvale jätta ja teha õigeksmõistva otsuse.

Rule 29 tähendus on käesoleva töö seisukohalt selles, et süüdistatav saab vaidlustada süüdimõistmise tõenduslikku alust. Samas ei tähenda see tõendite vaba ümberhindamist.

⁶¹ *United States v. Wilson*, 420 U.S. 332 (1975), lk-d 352-353. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/420/332/> (28.04.2026).

⁶² *United States v. Scott*, 437 U.S. 82 (1978), lk-d 96-100. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/437/82/> (28.04.2026).

⁶³ House Committee Print 118-10 - FEDERAL RULES OF CRIMINAL PROCEDURE. – <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CPRT-118HPRT57152/html/CPRT-118HPRT57152.htm> (28.04.2026).

Kohtunik ei asenda vandekohtu hinnangut enda omaga ega lahenda uuesti tunnistajate usaldusvääruse küsimusi. Kontroll keskendub sellele, kas esitatud tõendite põhjal saaks mõistlik faktituvastaja järeldada, et süüteo koosseisu elemendid on tõendatud väljaspool mõistlikku kahtlust. Ameerika Ühendriikide Ülemkohus on lahendis *Jackson v. Virginia* sõnastanud tõendite piisavuse kontrolli küsimusena, kas tõendite põhjal võis ratsionaalne faktituvastaja tuvastada süüteo olulised elemendid väljaspool mõistlikku kahtlust.⁶⁴

Kui kohus leiab, et tõendid olid süüdimõistmise toetamiseks ebapiisavad, teeb kohus asjas õigeksmõistva otsuse ning uut kohtumenetlust algatada ei saa. *Burks v. United States* lahendis rõhutas Ülemkohus, et kui süüdimõistmine tühistatakse tõendite ebapiisavuse tõttu, ei tohi riigile anda uut võimalust süü tõendamiseks ning tuleb teha õigeksmõistev otsus.⁶⁵ Sama loogika seondub ka topeltkaristamise keeluga. *United States v. Martin Linen Supply Co.* lahendis selgitas Ülemkohus, et Rule 29 alusel tehtud sisuline õigeksmõistmine lõpetab asja samaväärselt vandekohtu õigeksmõistva otsusega ja välistab riigi edasikaebuse, kui selle rahuldamine tooks kaasa vajaduse süüküsimust uuesti lahendada.⁶⁶

Kui piirkonnakohtus esitatud taotlus ei anna süüdistatavale soovitud tulemust, saab süüdistatav esitada apellatsiooni föderaalsele apellatsioonikohtule. Title 28 of the United States Code⁶⁷ (edaspidi 28 U.S.C.) § 1291 järgi on apellatsioonikohtutel pädevus menetleda kaebusi piirkonnakohtute lõplike otsuste peale. Ameerika Ühendriikide Ülemkohus on lahendis *Berman v. United States* selgitanud, et kriminaalasjas tähendab lõplik kohtuotsus süüdimõistmist koos karistuse määramisega.⁶⁸

Föderaalses apellatsioonimenetluses ei ole süüdimõistva otsuse kontroll seaduses ammendava apellatsioonialuste loeteluna sõnastatud. 28 U.S.C. § 2106 kohaselt võib apellatsioonikohus vaidlustatud lahendi jätta jõusse, seda muuta, tühistada, kõrvale jätta või ümber pöörata ning saata asja tagasi uueks arutamiseks või anda juhiseid sobiva lahendi tegemiseks. Samas 28 U.S.C. § 2111 kohaselt ei võta apellatsioonikohus arvesse vigu või puudusi, mis ei mõjuta poolte olulisi õigusi.

⁶⁴ *Jackson v. Virginia*, 443 U.S. 307 (1979), lk-d 319-320. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/443/307/> (28.04.2026).

⁶⁵ *Burks v. United States*, 437 U.S. 1 (1978), lk-d 17-18. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/437/1/> (28.04.2026).

⁶⁶ *United States v. Martin Linen Supply Co.*, 430 U.S. 564 (1977), lk 571–575. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/430/564/> (28.04.2026).

⁶⁷ United States Code, 2024 Edition, Title 28 - JUDICIARY AND JUDICIAL PROCEDURE. – <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2024-title28/html/USCODE-2024-title28.htm> (28.04.2026).

⁶⁸ *Berman v. United States*, 302 U.S. 211 (1937), lk 212. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/302/211/> (28.04.2026).

Süüdistatava jaoks on eraldi oluline ka karistuse vaidlustamine. 18 U.S.C. § 3742(a) kohaselt võib süüdistatav esitada apellatsiooni juhul, kui karistus on määratud seadusevastaselt, kui karistus tuleneb karistusjuhiste vales kohaldamisest, kui karistus on kohaldatavast juhistest vahemikust kõrgem või kui juhistest puudumise korral on karistus ilmselgelt ebamõistlik.

Pärast apellatsioonikohtu otsust võib süüdistatav taotleda asja läbivaatamist Ameerika Ühendriikide Ülemkohtus. 28 U.S.C. § 1254(1) järgi saab Ülemkohus apellatsioonikohtu lahendi läbi vaadata, kuid selline läbivaatamine ei ole automaatne edasikaebaste, vaid sõltub Ülemkohtu otsusest asi menetlusse võtta.

Eeltoodust nähtub, et süüdistatava kaebõigus süüdimõistva otsuse järel on Ameerika Ühendriikide föderaalsetes kriminaalmenetlustes oluliselt laiem kui riigi võimalus vaidlustada õigeksmõistvat otsust, sest võrreldes riigiga on süüdistataval võimalus oma süüdimõistmist üldjuhul vaidlustada. Samas ei tähenda süüdimõistva otsuse vaidlustamine faktilise kohtuliku arutamise täielikku kordamist. Tõendite piisavuse kontroll keskendub vaid sellele, kas mõistlik faktituvastaja võis jõuda süüdimõistva järelduseni väljaspool mõistlikku kahtlust, mitte sellele, et apellatsioonikohus hindaks tõendeid ise esmakordselt uuesti.

2.4.4. Vandekohtumenetlus ja vandekohtuta menetlus

Ameerika Ühendriikide föderaalsetes kriminaalmenetlustes on vandekohtumenetlus põhiseaduslikult kaitstud. Ameerika Ühendriikide põhiseaduse kuues parandus sätestab süüdistatava õiguse kiirele ja avalikule kohtumenetlusele erapooletu vandekohtu ees. Ülemkohus on siiski selgitanud, et see õigus ei laiene väheolulistele süütegudele ning on *Baldwin v. New York* lahendis selgitanud, et süütegu ei ole väheoluline, kui seadus lubab selle eest määrata üle kuue kuu vangistust.⁶⁹

18 U.S.C. § 3559(a) järgi on kuritegu süütegu, mille eest on lubatud määrata üle ühe aasta vangistust. Seetõttu kuuluvad föderaalsetes kuriteod selliste süütegude hulka, mille puhul on süüdistataval põhiseaduslik õigus vandekohtumenetlusele.

Kuid föderaalne kriminaalmenetlus ei pea alati toimuma vandekohtuga. FRCP Rule 23(a) kohaselt peab menetlus toimuma vandekohtuga juhul, kui süüdistataval on õigus vandekohtumenetlusele, välja arvatud siis, kui süüdistatav loobub vandekohtust kirjalikult, riik

⁶⁹ *Baldwin v. New York*, 399 U.S. 66 (1970), lk-d 73-74. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/399/66/> (28.04.2026).

annab selleks nõusoleku ja kohus kiidab loobumise heaks. Kui menetlus toimub ilma vandekohtuta, lahendab süüküsimuse kohtunik. FRCP Rule 23(c) kohaselt peab kohus vandekohtuta menetluses tegema süüdistatava süü või süütuse kohta otsuse ning kui menetluse pool seda enne otsuse tegemist taotleb, siis peab kohus esitama ka eraldi põhjendused faktiliste järelduste osas.

Käesoleva töö seisukohalt on oluline, et vandekohtuta menetlus ei muuda riigi õigeksmõistva otsuse järgse kaebeõiguse põhiseaduslikku piiri, sest topeltkaristamise keeld kehtib ka kohtunikumenetluses. Ülemkohus on selgitanud, et vandekohtumenetluses algab oht vandekohtu vannutamise ja kohtunikumenetluses hetkest, mil kohus hakkab tõendeid vastu võtma.⁷⁰ Seetõttu ei saa riik ka kohtunikumenetluses tehtud sisulist õigeksmõistvat otsust vaidlustada juhul, kui kaebuse rahuldamine tooks kaasa uue süüküsimuse arutamise.

Eeltoodust nähtub, et kuigi Ameerika Ühendriikide föderaalsetes kriminaalmenetluses on vandekohtumenetlus kuritegude puhul keskne põhiseaduslik lähtekoht, ei ole see absoluutne. Süüdistatav võib seaduses sätestatud tingimustel vandekohtumenetlusest loobuda ning sellisel juhul lahendab süüküsimuse kohtunik. Samas ei muutu riigi õigeksmõistva otsuse järgse kaebeõiguse piirid üksnes põhjusel, et süüküsimuse lahendas vandekohtu asemel kohtunik. Ka sellisel juhul piirab riigi kaebeõigust topeltkaristamise keeld ning riik ei saa taotleda uut faktilist süüküsimuse arutamist pärast sisulist õigeksmõistvat otsust.

2.5. Topeltkaristamise keeld kui võrdlusriikides riigi edasikaebeõiguse piirangu alus

Ameerika Ühendriikides on õigeksmõistva otsuse lõplikkus otseselt seotud põhiseadusliku topeltkaristamise keeluga. Ameerika Ühendriikide põhiseaduse viienda paranduse kohaselt ei tohi kedagi sama süüteo eest kaks korda asetada elu või ihuliikmete kaotamise ohtu. Ameerika Ühendriikide Ülemkohus on lahendis *North Carolina v. Pearce* selgitanud, et viienda paranduse topeltkaristamise keeld hõlmab kolme omavahel seotud kaitset. See kaitseb isikut teise menetluse eest pärast õigeksmõistmist, teise menetluse eest pärast süüdimõistmist ning mitmekordse karistamise eest sama süüteo eest.⁷¹

⁷⁰ *Crist v. Bretz*, 437 U.S. 28 (1978), lk-d 35-38. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/437/28/> (28.04.2026).

⁷¹ *North Carolina v. Pearce*, 395 U.S. 711 (1969), lk 717. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/711/> (28.04.2026).

Õigeksmõistva otsuse lõplikkuse normatiivse põhjenduse on Ameerika Ühendriikide Ülemkohus sõnastanud lahendis *Green v. United States*. Kohus selgitas, et topeltkaristamise keelu eesmärk on kaitsta isikut olukorra eest, kus riik kasutab oma võimu ja ressursse korduvateks katseteks isikut samas süüteoos süüdi mõista. Sellised korduvad katsed põhjustaksid süüdistatavale menetluslikku koormust, ebakindlust ja ärevust ning suurendaksid ka riski, et lõpuks mõistetakse süüdi inimene, kes on tegelikult süütu. Samas seostas kohus selle kaitse Inglise *common law*'ga. Kohus viitas Inglise juristi William Blackstone'i kommentaarides esitatud käsitlusele, mille kohaselt põhines varasema õigeksmõistmise vastuväide *autrefois acquit common law* reeglil, et isikut ei tohi sama süüteo eest rohkem kui üks kord elu või ihuliikmete kaotamise ohtu asetada.⁷²

Kanada õiguses on topeltkaristamise keeld samuti põhiõiguslikult sätestatud. Kanada põhiseaduse kohaselt on isikul õigus, et teda pärast lõplikku õigeksmõistmist sama süüteo eest uuesti kohtu alla ei antaks ning pärast lõplikku süüdimõistmist ja karistamist sama süüteo eest uuesti ei menetletaks ega karistataks.⁷³ Erinevalt Ameerika Ühendriikide õiguskorrast ei välista see Kanadas siiski täielikult riigi apellatsiooni õigeksmõistva otsuse peale, sest CC § 676(1)(a) lubab õigeksmõistvat otsust vaidlustada alusel, mis puudutab üksnes õigusküsimust. Kanada Ülemkohus rõhutas lahendis *R v. Hodgson*, et riigi õigus õigeksmõistvat otsust vaidlustada on erandlik ja piiratud õigusküsimustega ning selle piirangu üks keskne põhjendus on topeltkaristamise keeld.⁷⁴

Inglismaa ja Walesi õiguses ei tulene vastav piirang Ameerika Ühendriikide või Kanada eeskujul kirjalikust põhiseaduslikust sättest, vaid selle ajalooline alus on *common law* traditsioonis. Seetõttu tuleb Inglismaa ja Walesi puhul keskenduda eeskätt sellele, kuidas varasema õigeksmõistmise ja varasema süüdimõistmise vastuväited kujunesid *common law* menetluslikeks kaitsevahenditeks.⁷⁵

Ameerika Ühendriikide põhiseadusliku kaitse ajalooline taust seostub samuti *common law* traditsiooniga. Rudsteini käsitluse kohaselt ilmnes Inglise *common law*'s varasema õigeksmõistmise vastuväide juba 13. sajandi alguses. Järgnevate sajandite jooksul kinnistus

⁷² *Green v. United States*, 355 U.S. 184 (1957), lk-d 187-188. – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/355/184/> (28.04.2026).

⁷³ Constitution Act, 1982, being Schedule B to the Canada Act 1982, 1982, c. 11 (U.K.), s. 11(h). – <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/FullText.html> (28.04.2026).

⁷⁴ *R. v. Hodgson*, 2024 SCC 25, p-d 23-24, 29-30. – <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/20276/index.do> (28.04.2026).

⁷⁵ Rudstein, D. S. A Brief History of the Fifth Amendment Guarantee Against Double Jeopardy. – William & Mary Bill of Rights Journal, Vol 14, Issue 1, lk-d 202-204.

kaitse konkreetsete menetluslike vastuväidetena, milleks olid *autrefois acquit*, *autrefois convict* ja *pardon*. 18. sajandi teiseks pooleks oli põhimõte Inglise õiguskirjanduses juba selgelt sõnastatud. William Blackstone kirjeldas teoses „Commentaries on the Laws of England” varasema õigeksmõistmise ja varasema süüdimõistmise vastuväiteid kui *common law* kaitsevahendeid, mis lähtusid üldisest reeglist, et isikut ei tohi sama süüteo eest teist korda menetlusohu asetada.⁷⁶

Common law põhimõte jõudis Ameerika koloniaalõiguse kaudu põhiseadusliku garantiini. Rudsteini järgi sisaldas esimese Ameerika koloniaalõigusliku dokumendina otsest topeltkaristamise keeldu Massachusettsi 1641. aasta Body of Liberties. Selle seaduse kohaselt ei tohtinud kedagi sama kuriteo, süüteo või rikkumise eest kaks korda karistada. Sarnaseid sätteid sisaldasid hiljem ka Massachusettsi 1648. aasta Laws and Liberties ning Connecticut’i 1652. aasta koodeks.⁷⁷ Sellest saab käesolevas töös järeldada, et Ameerika Ühendriikide põhiseaduse viienda paranduse topeltkaristamise keelu säte ei tekkinud isoleeritult, vaid tugines *common law* ja koloniaalõiguse varasemale arengule.

Common law põhimõtte algupära täpsema seletamise osas on õigusteaduslikus kirjanduses esitatud erinevaid seisukohti. Ühe lähenemise järgi jõudis põhimõte Inglise õigusesse kontinentaalse õiguse, eeskätt Rooma või kanoonilise õiguse kaudu. Teise lähenemise järgi oli oluline Henry II ja Thomas Becketi konflikt, mis puudutas vaimulike vastutusele võtmist kiriklikus ja ilmalikus kohtus. Kolmanda lähenemise järgi kujunes kaitse välja Inglise enda kriminaalmenetluse praktilise arengu tulemusena.⁷⁸

Sigleri käsitlus on *common law* põhimõtte varase fundamentaalsuse suhtes ettevaatlikum. Tema hinnangul ei saa topeltkaristamise keeldu pidada *common law*’s algusest peale selgelt väljakujunenud põhiõiguseks. Põhimõte ei olnud tundmatu Rooma ega kanoonilises õiguses, kuid need varasemad vormid ei kandnud sama tähendust, nagu hilisemas angloameerika kriminaalmenetluses. Sigleri järgi sõltub põhimõtte tegelik tähendus sellest, millises arengujärgus oli kriminaalmenetlus ise. Kui kriminaalmenetlus ei olnud veel riiklik, tsentraliseeritud ega võimaldanud süüdistatava suhtes korduvat riigivõimu kasutust, ei saanud topeltkaristamise keeld täita sama funktsiooni, mida see täidab tänapäevases menetluses.⁷⁹

⁷⁶ Rudstein, D. S, lk-d 202-204.

⁷⁷ Rudstein, D. S, lk-d 222-223.

⁷⁸ Rudstein, D. S, lk-d 205-208.

⁷⁹ Sigler, J. A. A History of Double Jeopardy. – The American Journal of Legal History, Vol 7, No. 4, 1963, lk-d 283-285, 287-289.

Käesoleva töö seisukohalt toetab see käsitlus järeldust, et riigi piiratud edasikaebeõiguse ajaloolist põhjendust ei tule otsida üksnes vandekohtumenetluse olemasolust. Sigler osutab eraldi sellele, et vandekohtumenetluse ajalooline areng oli Inglise õiguses selgemini jälgitav kui topeltkaristamise keelu areng. Ta märgib, et vandekohtumenetlust mainiti juba 1166. aasta Assize of Clarendon'is, samas kui topeltkaristamise keeldu ei olnud Inglise seadusõiguses enne selle ülevõtmist Ameerika Ühendriikide põhiseadusesse sõnaselgelt sätestatud.⁸⁰ Sellest saab käesolevas töös järeldada, et vandekohtumenetluse olemasolu ei toonud iseenesest kaasa tugevat topeltkaristamise keeldu ega riigi edasikaebeõiguse piiramist. Pigem seostub piirangu sisuline tähendus riikliku süüdistusvõimu kujunemise ja selle võimu piiramise vajadusega.

Hunteri käsitlus täpsustab seda pilti keskaegsete allikate kaudu. Tema järgi oli varasema õigeksmõistmise kaitse äratuntaval kujul olemas juba *common law* algusjärgus, kuid selle tähendust ei saa samastada tänapäevase põhiõigusliku garantiiga, sest ajaloolisi allikaid tuleb lugeda nende ajastu kontekstis. Keskaja kriminaalmenetlus ei lähtunud mõttest, et tuleb tasakaalustada riigi ja süüdistatava ebavõrdset positsiooni. Süsteemi eesmärk oli pigem avaliku korra, kuninga võimu ja riigi tulu tagamine. Seetõttu oli varane kaitse pigem tehniline menetlusreegel kui riigivõimu vastu suunatud põhiõiguslik garantii.⁸¹

Varase kaitse kujunemisel oli keskne kahe menetlusevormi koosseksisteerimine. Keskaegses Inglise õiguses võis raskema kuriteo menetlus alguse saada kannatanu või tema lähedase erasüüdistuslikust (*appeal of felony*) menetlusest, kuid selle kõrval kujunes järk-järgult välja ka kuninga nimel toimuv süüdistus (*indictment*). Nende kahe menetlusevormi kokkupuutekohas tekkis küsimus, kas ühes menetluses tehtud lahend välistas hilisema menetluse samas asjas. Hunter käsitleb seda küsimust muu hulgas Bractonina tuntud Henry of Brattonile omistatud teose „On the Laws and Customs of England“ kaudu. Selles teoses kirjeldatud keskaegse kaebemenetluse järgi sai süüdistatav varasemale õigeksmõistmisele tugineda juhul, kui esimene menetlus oli jõudnud asja sisulise lahendamiseni. Kui esimene menetlus lõppes tehnilisel põhjusel või süüdistaja taganemise tõttu enne sisulist lahendit, ei tekkinud sellist varasemat õigeksmõistmist, mis oleks hilisema menetluse välistanud.⁸²

See on oluline ka vandekohtu rolli hindamisel. Hunteri käsitluse põhjal ei olnud keskne mitte see, et otsuse oli teinud vandekohus, vaid see, et esimene menetlus oli jõudnud sisulise lahendini. Varasem sisuline lahend võis seisneda vandekohtu õigeksmõistvas otsuses, kuid võis

⁸⁰ Sigler, J. A, lk-d 284-285, 287-289.

⁸¹ Hunter, J. The development of the rule against double jeopardy. – The Journal of Legal History, Volume 5, 1984, lk-d 3-5, 7-8.

⁸² Hunter, J, lk-d 8-11.

seisneda ka teistsuguses toonases menetlusvormis, näiteks kohtuliku duelli tulemuses (*trial by battle*).⁸³ Seega ei toeta Hunteri käsitlus väidet, et topeltkaristamise keeld tekkis vandekohtu otsuse kaitseks. Pigem viitab see sellele, et kaitse oli seotud varasema sisulise lahendi lõplikkusega.

Coffey käsitlus annab põhimõtte ajaloolisele taustale laiemat raamistikku. Tema käsitluses seostub topeltkaristamise keeld antiikse *ne bis in idem* arusaama, Rooma õiguse, kanoonilise õiguse, Henry II ja Thomas Becketi konflikti ning hilisema *common law* arenguga. Samas ei käsita ka Coffey *common law* põhimõtet ühe korraga tekkinud valmis garantiina. Põhimõte arenes järk-järgult ning selle tähtsus kasvas eeskätt hiliskeskajal. *Common law*'s väljendus see *autrefois acquit* ja *autrefois convict* vastuväidetes ning puudutas laiemalt nii menetluse algset ohtu, lõplikku õigeksmõistmist või süüdimõistmist kui ka sama süüteo määratlemist.⁸⁴

Coffey seob põhimõtte arengu ka keskaegse kriminaalmenetluse puuduste, süüdistatava nõrga menetlusliku positsiooni, karmide karistuste ja hilisema riikliku süüdistusmudeli kujunemisega. Sellises käsitluses ei olnud topeltkaristamise keeld lihtsalt abstraktne õigluseidee, vaid reaktsioon süsteemile, kus süüdistataval oli riigi või süüdistaja ees nõrk positsioon ning kus korduv menetlemine võis tähendada väga tõsist ohtu elule või kehale. Coffey järgi kinnistus põhimõtte *common law*'s kindlamalt 17. sajandi lõpuks.⁸⁵

Põhimõtte ebaühtlast arengut näitab ka 1487. aasta seadus, mis võimaldas tapmise asjades kuninga süüdistust enne erasüüdistuse esitamise tähtaja möödumist ning mille järgi õigeksmõistmine kuninga süüdistuses ei takistanud hilisemat erasüüdistust. Coffey järeldeb sellest, et 15. sajandil ei olnud topeltkaristamise keeld veel järjekindlalt tunnustatud ega kohaldatud *common law* põhimõtte.⁸⁶

Coffey käsitluses ilmneb vandekohtumenetluse tähendus eelkõige 17. sajandi kohtupraktika kaudu. Topeltkaristamise keelu kujunemist tugevdasid muu hulgas juhtumid, kus vandekohus vabastati või menetlus katkestati olukorras, kus õigeksmõistmine näis tõenäoline, võimaldades kroonil hiljem sama asja uuesti menetleda. Selline praktika näitas, et kui kroonil oleks võimalik vältida ebasoodsat õigeksmõistvat otsust lihtsalt menetluse katkestamisega, muutuks õigeksmõistmise lõplikkus sisutühjaks.⁸⁷ See ei tähenda siiski, et põhimõtte oleks tekkinud

⁸³ Hunter, J, lk-d 8-10.

⁸⁴ Coffey, G. A History of the Common Law Double Jeopardy Principle: From Classical Antiquity to Modern Era. – Athens Journal of Law, Volume 8, Issue 3, 2022, lk-d 253-257, 259-260.

⁸⁵ Coffey, G, lk-d 253-255, 263-264, 272-274.

⁸⁶ Coffey, G, lk-d 266-267.

⁸⁷ Coffey, G, lk-d 271-273.

vandekohtu tõttu. Pigem näitab see, et vandekohtumenetluse praktikas ilmnemiseid konkreetseid kuritarvitusohud, mis tugevdasid vajadust kaitsta süüdistatavat korduva menetlemise eest.

Langbeini käsitus aitab seda järeldust menetlusajalooliselt täpsustada. Langbeini järgi oli avalik prokurör angloameerika kriminaalmenetluses ajalooliselt hiline nähtus. Kohtuniku ja vandekohtu juuri saab tema sõnul jälgida tagasi kõrgkeskaega, kuid prokurör muutus tavapäraseks menetlusosaliseks alles Tudorite ajal. Selle arengu üheks põhjuseks oli vandekohtu rolli muutumine. Varane vandekohus ei olnud tänapäevases tähenduses passiivne tõendite kuulaja, vaid kohaliku teadmise kandja. Hiliskeskajal hakkas iseinformeeruva vandekohtu süsteem lagunema ning vandekohus muutus järk-järgult passiivseks otsustajaks, kellele tuli kohtus tõendeid esitada. Sellest ei saa järeldada, et topeltkaristamise keeld või riigi piiratud edasikaebeõigus oleks tekkinud vandekohtu kui institutsiooni kaitsmiseks.⁸⁸

Langbeini käsitus ei puuduta otseselt topeltkaristamise keeldu, kuid aitab näidata, et vandekohtumenetluse areng ja avaliku süüdistuse kujunemine olid osa laiemast kriminaalmenetluse muutumisest. Topeltkaristamise keeldu tänapäevane tähendus sai kujuneda eeskätt olukorras, kus kriminaalmenetlus muutus üha enam riikliku süüdistusvõimu teostamise vormiks.

Eeltoodud käsitluste põhjal ei ole põhjendatud järeldada, et võrdlusriikide õiguskordades riigi piiratud edasikaebeõigus oleks tekkinud üksnes või peamiselt vandekohtumenetluse tõttu. Vandekohus oli *common law* kriminaalmenetluse keskne institutsioon ning selle areng mõjutas ka süüdistusmenetluse kujunemist. Samas ei käsita ükski eeltoodud autoritest topeltkaristamise keeldu eeskätt vandekohtu institutsiooni kaitseks tekkinud põhimõttena.

Sigleri käsitus osutab, et vandekohtumenetluse areng oli Inglise õiguses varasem ja selgem kui topeltkaristamise keeldu areng. Hunteri käsitus näitab, et varase kaitse seisukohalt oli määrav esimese menetluse sisuline lahend, mitte tingimata see, et lahendi tegi vandekohus. Coffey käsitluses oli vandekohtumenetlusel põhimõtte tugevnemisel teatav roll, sest 17. sajandi praktikas ilmnemiseid olukorrad, kus menetluse katkestamine või vandekohtu vabastamine võis võimaldada riigil vältida ebasoodsat õigeksmõistvat otsust. Langbeini käsitus näitab omakorda, et avaliku süüdistuse kujunemine oli seotud vandekohtu muutumisega iseinformeeruvast institutsioonist passiivseks tõendite hindajaks. Need käsitlused ei toeta siiski

⁸⁸ Langbein, J. H. The Origins of Public Prosecution at Common Law. – American Journal of Legal History, Volume 17, Issue 4, 1973, lk-d 313-315.

järeldust, et piiratud riigi edasikaebeõiguse peamine ajalooline põhjus oleks olnud vandekohtu otsuse kaitsmine.

Seetõttu on käesoleva töö seisukohalt täpsem käsitada riigi piiratud edasikaebeõiguse ajaloolise alusena topeltkaristamise keeldu, varasema õigeksmõistmise vastuväidet *autrefois acquit* ja õigeksmõistmise lõplikkuse põhimõtet. Vandekohtumenetlus oli selle kujunemise oluline institutsionaalne taust, kuid mitte peamine põhjus. Tänapäevases tähenduses seisneb piirangu keskne põhjendus selles, et riik ei tohi pärast pädeva kohtu sisulist õigeksmõistvat lahendit kasutada oma võimu ja ressursse korduvateks süüdimõistmise katseteks.

3. PROKURATUURI EDASIKAEBEÕIGUSE PIIRAMINE EESTI KRIMINAALMENETLUSES

3.1. Prokuratuuri edasikaebeõiguse piirangu hindamise kriteeriumid

Prokuratuuri edasikaebeõiguse võimaliku piirangu sobivust Eesti õiguskorda ei saa hinnata üksnes selle põhjal, kas sarnane piirang esineb mõnes võrdlusriigis. Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide lahendused on kujunenud teistsuguses ajaloolises ja menetluslikus raamistikus. Seetõttu ei ole käesoleva töö eesmärk nende lahenduste mehaaniline ülevõtmine, vaid nende aluseks olevate põhimõtete hindamine Eesti kriminaalmenetluse kontekstis. Võrdlusriikide kogemus on Eesti õiguse jaoks asjakohane üksnes ulatuses, milles see aitab hinnata, kuidas tasakaalustada õigeksmõistva otsuse lõplikkust, prokuratuuri avaliku huvi kaitse funktsiooni, õigusküsimuste kontrolli vajadust ning süüdistatava kaitset korduva menetluskooormuse eest.

Esimese hindamiskriteeriumina tuleb arvestada põhiseaduslikku ja konventsioonilist raamistikku. Prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramine ei riiva prokuratuuri subjektiivset edasikaebeõigust samal viisil nagu süüdistatava kaebeõiguse piiramine. PS § 24 lg 5 tagab igaühele õiguse tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule ning protokoll nr 7 artikkel 2 kaitseb otsesõnu isikut, kes on kuriteos süüdi mõistetud. Need garantiid on suunatud üksikisiku kaitsele riigi karistusvõimu eest. Prokuratuuri edasikaebeõigus ei ole selles tähenduses põhiõiguslik garantii, vaid seadusandja kujundatud menetluslik pädevus.

Sellest ei tulene siiski, et prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramine oleks põhiseaduslikult ükskõikne küsimus. Prokuratuur tegutseb kriminaalmenetluses avaliku süüdistuse esindajana ning tema edasikaebeõigus võib teenida seaduslikkuse, õiguse ühetaolise kohaldamise ja materiaalse õigluse eesmärki. Seetõttu tuleb piirangu hindamisel küsida mitte üksnes seda, kas prokuratuuril on põhiõigus edasi kaevata, vaid ka seda, kas piirang jätab riigile mõistliku võimaluse reageerida õigusvigadele ja olulistele menetlusvigadele. Põhiseaduslikult ja konventsiooniliselt kõige probleemsem oleks selline lahendus, mis kahjustaks kriminaalmenetluse seaduslikku toimimist või välistaks põhjendamatult kõrgema kohtu kontrolli küsimustes, mille lahendamisel on laiem tähendus õiguse kohaldamisele.

Teise kriteeriumina tuleb hinnata piirangu süsteemset sobivust Eesti kriminaalmenetlusega. Eesti kriminaalmenetluses on apellatsioonimenetluse ülesanne kontrollida esimese astme kohtu lahendi seaduslikkust ja põhjendatust. Kassatsioonimenetluses lisandub sellele Riigikohtu

ülesanne tagada õiguse ühetaoline kohaldamine ja edasiarendamine. Seetõttu ei sobiks Eesti õiguskorda hästi lahendus, mis eeldaks apellatsiooni või kassatsiooni senise funktsiooni täielikku ümberkujundamist. Samuti tuleb arvestada, et Eesti kriminaalmenetluses puudub vandekohus ning faktiliste asjaolude tuvastamine ja õigusküsimuste lahendamine ei ole jaotatud kohtuniku ja vandekohtu vahel samal viisil nagu klassikalises *common law* menetluses.

Süsteemse sobivuse kriteerium ei tähenda, et Eesti õigus peaks säilitama prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõiguse täieliku sümmeetria. Kehtivas kriminaalmenetluses esineb juba olukordi, kus poolte kaebeõiguse ulatus ei ole sama. See näitab, et prokuratuuri ja süüdistatava erinev kohtlemine edasikaebeõiguse kasutamisel ei ole Eesti menetlussüsteemile iseenesest võõras. Küll aga peab erinev kohtlemine olema põhjendatud vaidlustatava lahendi olemuse, menetlusliku olukorra ja kaitstavate huvidega. Õigeksmõistva kohtuotsuse puhul on selliseks eriliseks kaalutluseks õigeksmõistmise lõplikkus ja süüdistatava huvi vabaneda jätkuva süüdistusmenetluse koormusest.

Kolmanda kriteeriumina tuleb säilitada võimalus vaidlustada õigusküsimusi ja olulisi menetlusvigu. Prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramine ei tohiks viia olukorrani, kus selge materiaalõiguslik viga või oluline kriminaalmenetlusõiguse rikkumine jääb kontrollita üksnes seetõttu, et esimese astme kohtuotsus oli õigeksmõistev. Selline tulemus võiks kahjustada õiguse ühetaolist kohaldamist ja avalikku huvi seadusliku kriminaalmenetluse vastu. Samuti võiks see vähendada Riigikohtu võimalust anda juhiseid uute või vaieldavate karistusõiguslike ja kriminaalmenetlusõiguslike küsimuste lahendamiseks.

Neljanda kriteeriumina tuleb arvestada õigeksmõistva kohtuotsuse lõplikkust ja menetluslikku kaalu. Õigeksmõistev otsus ei ole kriminaalmenetluses tavaline vaheaste, mille järel riik peaks saama süüküsimust samas ulatuses uuesti avada. Kui kohus on jõudnud järeldusele, et süü ei ole tõendatud või et isik tuleb õigeks mõista, peab sellel olema süüdistatava jaoks tegelik menetluslik tähendus. Vastasel juhul võib õigeksmõistev otsus muutuda üksnes esimeseks etapiks pikemas vaidluses, milles riik kasutab oma institutsionaalset ja ressursilist ülekaalu süüdistatava vastu ka pärast talle ebasoodsat sisulist lahendit.

Õigeksmõistva otsuse lõplikkuse tugevdamine ei tähenda, et esimese astme kohtu õigeksmõistev otsus peaks olema igal juhul puutumatu. Kohus võib samuti eksida õigeksmõistva otsuse tegemisel. Küll aga tähendab see, et õigeksmõistva otsuse vaidlustamisel peaks riigilt nõudma tugevamat põhjendust kui mittenõustumine kohtu tõendihinnangu või faktiliste järeldustega. Kui riik soovib õigeksmõistva otsuse järel menetlust jätkata, peaks

kaebus tuginema konkreetsele õigusveale või olulisele menetlusveale, mitte üksnes alternatiivsele arusaamale sellest, millise kaaluga olid kohtus uuritud tõendid.

Viienda kriteeriumina tuleb hinnata piirangu proportsionaalsust avaliku menetlushuvi ja süüdistatava õiguste vahel. Ühelt poolt on avalikes huvides, et kuriteod oleksid tõhusalt menetletud, et kohtuotsused oleksid seaduslikud ja et õigust kohaldataks ühetaoliselt. Teiselt poolt on õigeksmõistetud isikul tugev huvi menetluse lõplikkuse, õiguskindluse ja jätkuvalt süüdistusmenetlusest vabanemise vastu. Prokuratuuri edasikaebeõiguse piirangu hindamisel ei saa kumbagi huvi absoluutsena käsitada. Küsimus on sobiva tasakaalupunkti leidmises.

Sellest lähtudes ei oleks Eesti õiguses põhjendatud lahendus, mis käsitaks prokuratuuri edasikaebeõigust iseenesest problemaatilisena ja välistaks selle õigeksmõistva otsuse suhtes peaaegu täielikult. Selline lahendus võiks liigselt kahjustada õigusküsimuste kontrolli ja õiguse ühetaolise kohaldamise kujunemist. Samas ei ole veenev ka seisukoht, et prokuratuuril peaks õigeksmõistva otsuse suhtes säilima samasugune faktilise vaidlustamise võimalus nagu süüdistataval süüdimõistva otsuse puhul. Süüdistatava ja prokuratuuri positsioon kriminaalmenetluses ei ole sisuliselt samaväärne. Süüdistatav kaitseb end riigi karistusvõimu eest, prokuratuur aga teostab seda võimu avaliku süüdistuse vormis.

Eeltoodud kriteeriumide põhjal saab sobivaks pidada sellist piirangut, mis ei välista prokuratuuri edasikaebeõigust tervikuna, kuid annab õigeksmõistvale kohtuotsusele senisest suurema menetlusliku kaalu. Selline lahendus peaks säilitama riigi võimaluse vaidlustada õigusküsimusi ja olulisi menetlusvigu, kuid piirama õigeksmõistva otsuse faktilist ümbervaatomist olukorras, kus prokuratuur ei nõustu üksnes esimese astme kohtu tõendihinnangu või faktiliste järeldustega. Nende kriteeriumide alusel tuleb järgnevalt hinnata nii kavandatavat prokuratuuriseaduse muudatust kui ka võrdlusriikidest nähtuvaid võimalikke lahendusmudeleid.

3.2. Prokuratuuriseaduse kavandatav muudatus

Käesoleva töö peatükis 1.6 käsitleti Justiits- ja Digiministeeriumis menetluses olevat prokuratuuriseaduse muutmise seaduse eelnõu osas, milles kavandatakse täiendada ProkS § 2 uue lõikega 3.⁸⁹ Kavandatava sätte kohaselt võiks prokurör esitada Riigikohtule kassatsiooni üksnes ulatuses, milleks on teda konkreetses kriminaalmenetluses volitanud riigi peaprokurör

⁸⁹ Prokuratuuriseaduse muutmise eelnõu, lk 1. – <https://eelroud.valitsus.ee/main#HdqkaKKp> (28.04.2026).

või juhtivprokurör. Järgnevalt tuleb hinnata, milline oleks sellise muudatuse õiguslik tähendus käesoleva töö eelmises alapeatükis sõnastatud kriteeriumide valguses.

Kõigepealt ei ole kavandatav muudatus põhiseaduslikust ja konventsioonilisest vaatenurgast iseenesest problemaatiline. Nagu eespool selgitatud, ei tulene PS § 24 lg-st 5 ega protokolli nr 7 artiklist 2 prokuratuurile subjektiivset õigust kassatsiooni esitada. Prokuratuuri kassatsiooniõigus on seadusandja kujundatud menetluslik pädevus ning seadusandjal on selle teostamise tingimuste määramisel ulatuslik otsustusruum. Kui seadusandja soovib seada prokuröri kassatsiooni esitamise eelduseks kõrgema prokuröri volituse, ei riiva see prokuratuuri põhiõigust. Samuti ei piira selline muudatus süüdistatava edasikaebeõigust.

Samas ei tähenda põhiseadusliku takistuse puudumine, et kavandatav muudatus oleks sisuliselt piisav või süsteemselt probleemitu. Muudatuse peamine raskus seisneb selles, et eelnõust ei nähtu piisava selgusega, kas riigi peaprokuröri või juhtivprokuröri volitus oleks üksnes prokuratuuri sisemist töökorraldust puudutav nõue või kassatsiooni esitamise menetluslik eeldus ka Riigikohtu menetluses. Teisisõnu jääb ebaselgeks, kas tegemist oleks sisesuhet reguleeriva normiga või tingimusega, mille puudumine mõjutaks kassatsiooni lubatavust.

Kui kavandatavat sätet käsitada üksnes prokuratuuri sisemist töökorraldust reguleeriva normina, oleks selle rikkumise tagajärg eeskätt organisatsioonisisene. Sellisel juhul võiks prokuröri tegevus tuua kaasa distsiplinaarse või muu asutusesisese reaktsiooni, kuid see ei mõjutaks juba esitatud kassatsiooni menetluslikku kehtivust. Sellises tõlgenduses ei oleks tegemist prokuratuuri kassatsiooniõiguse tegeliku piiranguga, vaid sisekontrolli mehhanismiga. See võib olla töökorralduslikult põhjendatud, kuid ei muudaks kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud kassatsiooniõiguse ulatust.

Kui aga kavandataval sättel oleks mõju ka välissuhtes, tekiks küsimus, kuidas peaks kohus volituse olemasolu kontrollima ja milline oleks volituse puudumise tagajärg. Kehtiv KrMS § 344 lg 3 sätestab kassatsiooni esitamise õiguse muu hulgas prokuratuurile. KrMS § 350 lg 2 p 2 järgi jätab Riigikohus kassatsiooni läbi vaatamata ja tagastab selle kassaatorile juhul, kui kassatsiooni on esitanud isik, kellel KrMS § 344 lg 3 järgi puudub selleks õigus. See alus on seotud sellega, kas kaebuse esitaja kuulub seaduses nimetatud kassatsiooniõigusega subjektide hulka. Prokuratuur kuulub sellesse ringi sõltumata sellest, milline on prokuratuuri sisemine pädevusjaotus konkreetse kassatsiooni esitamisel.

Sama järeldust toetab KrMS § 347 lg 3, mille kohaselt tuleb kassatsioonile lisada kassaatori volitusi tõendav dokument juhul, kui kassaator on advokaat ja tema volikirj ei sisaldu kohtutoimikus. Seadus näeb seega volituse tõendamise kohustuse ette advokaadist kassaatori

puhul, kuid ei sätesta analoogset kohustust prokuröri suhtes. Kui seadusandja sooviks muuta riigi peaprokuröri või juhtivprokuröri volituse kassatsiooni menetlusse võtmise eelduseks, peaks see nähtuma selgelt ka kriminaalmenetluse seadustikust. Vastasel juhul tekib oht, et ProkS muudatus ja KrMS kassatsioonimenetluse regulatsioon ei haaku omavahel piisavalt selgelt.

Sellest tulenevalt võib asuda seisukohale, et kavandatav muudatus ei ole kehtiva regulatsiooni kontekstis piisavalt selge, kui selle eesmärk on anda volitusnõudele menetluslik tagajärg Riigikohtu menetluses. Kui prokurör esitaks kassatsiooni ilma nõutava volitusega, puuduks Riigikohtul kehtiva KrMS-i alusel tõenäoliselt selge alus jätta kassatsioon üksnes sellel põhjusel läbi vaatamata, sest prokuratuur oleks endiselt KrMS § 344 lg 3 järgi kassatsiooniõigusega subjekt. Seetõttu tundub, et kavandatav muudatus jääb praktikas sisekontrolli normiks, mille rikkumine ei mõjuta kassatsiooni menetluslikku lubatavust.

Süsteemse sobivuse kriteeriumi vaates on kavandatav muudatus mõõdukas ega eelda Eesti kassatsioonimenetluse põhiloogika ümberkujundamist. See ei kaota prokuratuuri kassatsiooniõigust ega välista Riigikohtu poole pöördumist õigusküsimustes või oluliste menetlusvigade korral. Selles mõttes sobitub muudatus Eesti kriminaalmenetluse senise ülesehitusega paremini kui lahendus, mis välistaks prokuratuuri kassatsiooniõiguse täielikult. Samuti säilitab muudatus Riigikohtu võimaluse kujundada kohtupraktikat küsimustes, mis jõuavad prokuratuuri kassatsiooni kaudu kõrgeimasse kohtuastmesse.

Kavandatava muudatuse positiivne külg seisnebki eeskätt selles, et see võib tugevdada prokuratuuri sisemist kvaliteedikontrolli. Kui kassatsiooni esitamise põhjendatust, vajalikkust ja eduväljavaateid hinnatakse enne kaebuse esitamist mitme prokuröri osalusel, võib väheneda risk, et Riigikohtule esitatakse vähese edulootusega või ebapiisavalt läbimõeldud kassatsioon. Selline eelkontroll võib aidata suunata prokuratuuri ressursse sisuliselt kaalukamatele vaidlustele ning vähendada olukordi, kus kassatsiooni esitamine põhineb üksiku prokuröri varasema menetluspositsiooni jätkamisel.

Samas ei tohiks muudatuse võimalikku mõju üle hinnata. Magistritöö autoril puuduvad vahetud teadmised prokuratuuri sisemisest töökorraldusest, kuid on põhjendatud eeldada, et ka kehtiva õiguse alusel arutatakse keerukamaid õiguslikke küsimusi prokuratuuris kolleegidega. Kui selline sisuline arutelu toimib juba praegu, võib formaalse volitusnõude lisandväärtus jääda piiratuks. Muudatuse tegelik mõju sõltuks seega mitte ainult seaduse tekstist, vaid sellest, kui sisuliselt volituse andmist prokuratuuris praktikas kaalutakse.

Sellega seondub ka niinimetatud kummitempli oht. Kui riigi peaprokuröri või juhtivprokuröri volitus antakse ilma konkreetse asja asjaoludesse, õiguslikesse probleemidesse ja kassatsiooni eduväljavaadetes sisuliselt süvenemata, ei loo muudatus tegelikku lisakontrolli. Sellisel juhul muutuks volitusnõue üksnes täiendavaks formaalseks etapiks, mis ei paranda kassatsioonide kvaliteeti ega vähenda perspektiivitute kaebuste esitamise riski. Sisekontrolli mehhanismi väärtus sõltub seega sellest, kas volituse andmine kujuneb tegelikuks sisuliseks filtriks või jääb formaalseks heakskiiduks.

Õigusküsimuste ja oluliste menetlusvigade kontrolli säilimise seisukohalt on kavandatud muudatus iseenesest ettevaatlik. See ei piira prokuratuuri võimalust pöörduda Riigikohtusse juhul, kui asjas esineb oluline materiaalõiguslik või menetlusõiguslik probleem. Samas ei anna see ka sisulist vastust küsimusele, millist liiki kassatsioonid peaksid olema prokuratuuri puhul õigustatud. Eelnõu ei erista olukordi, kus kassatsioon puudutab õiguse ühetaolist kohaldamist või olulist menetlusviga, olukordadest, kus kaebuse sisuline eesmärk on jätkata varasemat süüdistusteooriat.

Veelgi olulisem on see, et kavandatud muudatus ei tugevda otseselt õigeksmõistva kohtuotsuse lõplikkust. Muudatus puudutab üksnes kassatsiooni esitamist Riigikohtule. See ei piira prokuratuuri võimalust esitada apellatsioon maakohtu õigeksmõistva otsuse peale ega puuduta olukorda, kus õigeksmõistev otsus vaidlustatakse faktiliste asjaolude või tõendihinnangu osas ringkonnakohtus.

Seetõttu on muudatus proportsionaalsuse vaates küll mõõdukas, kuid käesoleva töö uurimisprobleemi suhtes ebapiisav. See ei kujuta endast prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramist, sest prokuratuurile jääb kassatsiooni esitamise võimalus alles. Samas ei loo see ka sisulist tasakaalupunkti avaliku menetlushuvi ja õigeksmõistetud isiku menetlusrahu vahel. Muudatus võib vähendada mõningaid perspektiivituid kassatsioonide, kuid ei lahenda põhimõttelist küsimust, millises ulatuses peaks prokuratuur saama õigeksmõistvat kohtuotsust vaidlustada ning kas õigeksmõistva otsuse faktiline ümbervaatamine peaks olema piiratud.

Kokkuvõttes võib kavandatavat ProkS § 2 lg 3 muudatust pidada võimalikuks prokuratuuri sisemise kvaliteedikontrolli vahendiks. Selle eelis on, et see võib suunata prokuratuuri enne kassatsiooni esitamist põhjalikumalt hindama kaebuse põhjendatust ja eduväljavaateid. Samas ei ole tegemist prokuratuuri edasikaebeõiguse sisulise piiranguga käesoleva töö tähenduses. Muudatus ei puuduta apellatsioonimenetlust, ei piira õigeksmõistva otsuse faktilist ümbervaatamist ega anna selget vastust sellele, millistel alustel peaks prokuratuuril olema lubatud õigeksmõistvat lahendit vaidlustada. Seetõttu saab seda käsitada üksnes osalise ja

töökorraldusliku lahendusena, mitte süsteemse vastusena prokuratuuri edasikaebeõiguse ulatuse probleemile.

3.3. Õigeksmõistva kohtuotsuse sisulise vaidlustamise üldine välistamine

Üheks võimalikuks lahendusmodeliks oleks prokuratuuri õigeksmõistva kohtuotsuse vaidlustamise võimaluse väga ulatuslik piiramine. Sellise mudeli lähtekohaks võiksid olla Ameerika Ühendriikide ning Inglismaa ja Walesi õiguskorras kehtivad lahendused, kus riigil puudub üldine võimalus saavutada õigeksmõistva otsuse sisuline ümbervaatamine üksnes põhjusel, et ta ei nõustu esimese astme kohtu või vandekohtu järeldusega. Sellise lahenduse keskne eesmärk oleks anda õigeksmõistvale otsusele väga tugev lõplikkus ning välistada olukord, kus riik saab pärast õigeksmõistmist jätkata sama süüdistuse menetlemist järgmises kohtuastmes.

Ameerika Ühendriikide mudeli puhul tuleneb õigeksmõistva otsuse vaidlustamise ulatuslik piirang põhiseaduslikust topeltkaristamise keelust. Riigil ei ole üldjuhul võimalik õigeksmõistvat otsust vaidlustada viisil, mis tooks kaasa süüküsimuse uue faktilise lahendamise või uue kohtumenetluse. Inglismaa ja Walesi õiguses ei tulene sama tulemus kirjalikust põhiseaduslikust sättest, kuid õigeksmõistva otsuse lõplikkus on seotud *common law* traditsiooni, *autrefois acquit* vastuväite ja topeltkaristamise keelu ajaloolise arenguga. Prokuratuuril on seal küll teatavad erandlikud võimalused õigusküsimuse tõstatamiseks või raskete süütegude puhul uue ja veenva tõendi alusel uue kohtumenetluse taotlemiseks, kuid puudub tavapärane apellatsioonioigus, mille abil võiks õigeksmõistva otsuse sisuliselt ümber vaadata.

Sellise mudeli normatiivne tugevus seisneb selles, et õigeksmõistval otsusel on süüdistatava jaoks väga selge menetluslik tähendus. Kui pädev kohus või vandekohus on isiku õigeks mõistnud, ei saa riik üldjuhul kasutada oma institutsionaalset ja ressursilist ülekaalu uueks süüdimõistmise katseks. Selline lahendus kaitseb süüdistatavat korduva menetluskoormuse eest ning rõhutab, et riigil peab olema kohustus esitada oma süüdistus piisavalt veenvalt ühes menetluses. Seetõttu väljendab see mudel väga tugevalt õigeksmõistva otsuse lõplikkuse põhimõtet.

Eesti õiguse põhiseaduslikku raamistikku arvestades ei saa siiski öelda, et sellise lahenduse kehtestamine oleks juba iseenesest välistatud. Nagu eespool selgitatud, ei tulene PS § 24 lg-st 5 ega protokolli nr 7 artiklist 2 prokuratuurile subjektiivset põhiõigust õigeksmõistvat

kohtuotsust vaidlustada. Seadusandjal on prokuratuuri edasikaebeõiguse kujundamisel ulatuslikum otsustusruum kui süüdistatava edasikaebeõiguse piiramisel. Seetõttu ei oleks prokuratuuri kaebeõiguse ulatuslik piiramine iseenesest käsitatav prokuratuuri põhiõiguse riivena. Küsimus ei ole seega eeskätt selles, kas selline lahendus oleks põhiseaduse järgi täiesti võimatu, vaid selles, kas see oleks Eesti kriminaalmenetluse süsteemi ja eesmärgi arvestades põhjendatud.

Süsteemse sobivuse seisukohalt oleks õigeksmõistva otsuse sisulise vaidlustamise peaaegu täielik välistamine Eesti õiguses problemaatiline. Eesti kriminaalmenetluses täidab apellatsioonimenetlus esimese astme kohtu lahendi seaduslikkuse ja põhjendatuse kontrolli funktsiooni. Kassatsioonimenetluses lisandub sellele Riigikohtu roll õiguse ühetaolise kohaldamise ja edasiarendamise tagamisel. Kui prokuratuuri võimalus õigeksmõistvat lahendit vaidlustada oleks üldreeglina välistatud, väheneks riigi võimalus taotleda kõrgema astme kohtu kontrolli ka olukordades, kus õigeksmõistev otsus põhineb olulisel materiaalsoiguslikul veal või kriminaalmenetlusõiguse olulisel rikkumisel.

Eriti problemaatiline oleks selline lahendus õigusküsimuste seisukohalt. Kriminaalõiguse ja kriminaalmenetlusõiguse normide ühetaoline kohaldamine eeldab, et kõrgematel kohtutel oleks võimalik anda seisukohti ka sellistes asjades, kus esimese või teise astme kohus on jõudnud õigeksmõistva tulemuseni. Kui riigil puuduks võimalus õigusküsimust tõstatada, jääks osa karistusõiguslikult või menetlusõiguslikult olulisi küsimusi kõrgema kohtu kontrollist välja. See võib olla eriti oluline olukorras, kus vaidlus ei puuduta tõendite ümberhindamist, vaid seda, kuidas tõlgendada süüteokoosseisu tunnuseid, tõendi lubatavuse reegleid või menetlusnormi rikkumise tagajärgi.

Seda probleemi leevendab Inglismaa ja Walesi õiguses riigi peajuristi võimalus suunata apellatsioonikohtule õigusküsimus, ilma et see mõjutaks konkreetset õigeksmõistvat otsust. Selline mehhanism säilitab õiguse selgitamise võimaluse, kuid kaitseb samal ajal konkreetse õigeksmõistva otsuse lõplikkust. Eesti õiguses oleks sellise mehhanismi loomine siiski märkimisväärne süsteemne muudatus. Eesti kriminaalmenetluses on kohtupraktika kujunemine seotud eeskätt konkreetsete kohtuasjade lahendamisega apellatsiooni- ja kassatsioonimenetluses. Abstraktse või konkreetse asja tulemust mittemõjutava õigusküsimuse menetlus ei ole kriminaalmenetluse tavapärane osa. Sellise mehhanismi ülevõtmine eeldaks eraldi menetlusmudeli loomist ning selle suhte määratlemist Riigikohtu kassatsioonimenetluse ülesannetega.

Samuti tuleb arvestada, et Eesti õiguses ei ole Ameerika Ühendriikide õigusega võrreldavat põhiseaduslikku topeltkaristamise keelu sõnastust, mis välistaks õigeksmõistva otsuse järel riigi apellatsiooni sedavõrd rangelt. Seetõttu ei saa Ameerika Ühendriikide põhiseaduslikku mudelit Eesti õigusesse üle kanda ilma olulise kohandamiseta.

Inglismaa ja Walesi mudeli täielik ülevõtmine oleks samuti keeruline. Sealne lahendus on kujunenud *common law* ajaloolises raamistikus, kus õigeksmõistva otsuse lõplikkusel ja *autrefois acquit* vastuväitel on eriline traditsiooniline kaal. Eesti kriminaalmenetluses sellist ajaloolist tausta ei ole. Eesti õiguses tuleb prokuratuuri kaebeõiguse küsimust lahendada seadusandja kujundatud apellatsiooni- ja kassatsioonisüsteemi kontekstis. Seetõttu oleks õigeksmõistva otsuse sisulise vaidlustamise üldine välistamine Eesti jaoks liiga järsk ja süsteemselt võõras lahendus.

Võrdlusriikide rangematest lahendustest ei tule siiski järeldada, et need oleksid Eesti õiguse jaoks tähtsusetud. Vastupidi, nendest saab üle võtta olulise põhimõttelise lähtekoha. Õigeksmõistva otsuse järel ei peaks riigil olema sama ulatuslikku võimalust süüküsimust uuesti avada nagu süüdistataval on süüdimõistva otsuse vaidlustamisel. Süüdistatav kaitseb end riigi karistusvõimu eest ning tema edasikaebeõigus on põhiõigusliku tähendusega. Prokuratuur seevastu teostab riigi karistusvõimu ning tema edasikaebeõigus on seadusandja kujundatud menetluslik pädevus. Seetõttu ei ole poolte täielik sümmeetria õigeksmõistva ja süüdimõistva otsuse vaidlustamisel vältimatu.

Sellest tulenevalt ei ole Eesti õiguses põhjendatud võtta üle mudelit, mille kohaselt oleks prokuratuuri võimalus õigeksmõistvat otsust sisuliselt vaidlustada üldreeglina peaaegu täielikult välistatud. Selline lahendus tugevdaks küll õigeksmõistva otsuse lõplikkust, kuid kahjustaks liigselt õigusküsimuste ja oluliste menetlusvigade kontrolli ning võiks vähendada kõrgemate kohtute rolli kriminaalõiguse ja kriminaalmenetlusõiguse ühetaolisel kujundamisel.

Seetõttu on käesoleva töö seisukohalt nende rangemate mudelite peamine väärtus mitte nende terviklik ülevõetavus, vaid nendes väljenduv põhimõte. Riik peab esitama süüdistuse viisil, mis võimaldab süüküsimuse lahendada ühes menetluses. Kui isik on õigeks mõistetud, peab õigeksmõistval otsusel olema tegelik menetluslik kaal. Eesti õiguskorda sobivam lahendus peaks seetõttu paiknema täieliku piirangu ja kehtiva pea täieliku sümmeetria vahel. Selliseks vahepealseks lahenduseks võib olla prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramine eeskätt õigeksmõistva otsuse faktilise ümbervaatamise osas, säilitades samal ajal õigusküsimuste ja oluliste menetlusvigade kontrolli võimaluse.

3.4. Õigeksmõistva kohtuotsuse faktilise ümberhindamise piiramine

Eelnevalt käsitletud lahendusest mõõdukam võimalus oleks piirata prokuratuuri edasikaebeõigust mitte tervikuna, vaid üksnes osas, milles õigeksmõistvat kohtuotsust soovitakse vaidlustada faktiliste asjaolude või tõendihinnangu ümberhindamise eesmärgil. Sellise mudeli puhul säiliks prokuratuuril võimalus vaidlustada õigeksmõistvat kohtuotsust õigusküsimuses või olulise menetlusvea tõttu, kuid välistatud oleks apellatsioon, mille sisuks on üksnes mittenõustumine esimese astme kohtu faktiliste järelduste või tõenditele antud hinnanguga. Selline lahendus paikneks kehtiva regulatsiooni ja õigeksmõistva otsuse sisulise vaidlustamise peaaegu täieliku välistamise vahel.

Sellise mudeli võrdlevaks eeskujuks võib pidada eelkõige Kanada õigust. Kanada kriminaalmenetluses saab riik õigeksmõistvat otsust vaidlustada üksnes õigusküsimuses. Seetõttu ei saa prokuratuur õigeksmõistvat otsust apellatsioonis vaidlustada pelgalt põhjusel, et ta ei nõustu esimese astme kohtu tõendihinnangu või faktiliste järeldustega. Kanada lahendus ei välista riigi kaebeõigust täielikult, kuid seab selle keskmesse õigusküsimuse. Selline piirang säilitab võimaluse parandada õigusvigu ja kujundada kohtupraktikat, kuid kaitseb samal ajal õigeksmõistvat otsust faktilise süüküsimuse korduva avamise eest.

Eesti õiguse seisukohalt on oluline, et selline lahendus ei oleks Eesti menetlussüsteemile täiesti võõras. Sarnast piirangut kaaluti juba 2012. aasta kriminaalmenetluse seadustiku muutmise eelnõus. Eelnõu kohaselt oleks prokuratuuril olnud keelatud esitada apellatsiooni üldmenetluses tehtud õigeksmõistva kohtuotsuse peale juhul, kui prokuratuur vaidlustab üksnes esimese astme kohtu poolt tõenditele antud hinnangut ega väida olulisi menetlusrikkumisi tõendite hindamisel. Selline lahendus näitab, et Eesti õiguskorras on juba varem nähtud võimalust eristada õigeksmõistva otsuse puhul õigusküsimuste ja oluliste menetlusvigade vaidlustamist pelgast faktilise süüküsimuse ümberhindamisest.

2012. aasta eelnõu põhjendus on käesoleva töö seisukohalt eriti oluline seetõttu, et see lähtus Eesti kriminaalmenetluse enda põhimõtetest. Eelnõu seletuskirjas rõhutati, et esimese astme kohus uurib tõendeid võistlevas menetluses vahetult ning kujundab tõendite vahetu tajumise põhjal siseveendumuse õigeksmõistmise põhjendatuse kohta. Ringkonnakohus täidab seevastu kontrolliva kohtu rolli ega taju tõendeid üldjuhul samal viisil vahetult. Sellest lähtudes peeti probleemseks olukorda, kus teise astme kohus hakkab ilma olulisi menetlusrikkumisi tuvastamata tõendeid süüdistatava kahjuks ümber hindama.

See põhjendus haakub ka käesolevas töös käsitletud võrdlusriikide üldise loogikaga. Nii Kanada õiguses kui ka Ameerika Ühendriikide ning Inglismaa ja Walesi rangemates mudelites

on keskne küsimus see, kas riik saab pärast õigeksmõistmist faktilise süüküsimuse uuesti avada. Kuigi nende riikide menetlussüsteemid erinevad Eesti omast märkimisväärselt, väljendavad need lahendused laiemat põhimõtet, et õigeksmõistva otsuse järel ei peaks riigil olema piiramatut võimalust esitada sama faktiline süüdistus järgmisele kohtuastmele ümberhindamiseks. Kanada ja 2012. aasta eelnõu sarnane mudel võimaldaks selle põhimõtte Eesti õigusesse üle kanda mõõdukalt kujul.

Põhiseaduslikust ja konventsioonilisest vaatenurgast oleks selline piirang lubatav. Nagu eespool selgitatud, ei tulene prokuratuurile PS § 24 lg-st 5 ega protokoll nr 7 artiklist 2 subjektiivset põhiõigust õigeksmõistvat kohtuotsust edasi kaevata. Seetõttu võib seadusandja prokuratuuri edasikaebeõiguse ulatust kujundada. Samal ajal ei kaotaks faktilise ümbervaatamise piirang prokuratuuri kaebeõigust tervikuna, vaid jätaks alles võimaluse vaidlustada õigusküsimusi ja olulisi menetlusvigu. Seetõttu oleks tegemist oluliselt mõõdukama lahendusega kui prokuratuuri kaebeõiguse peaaegu täielik välistamine.

Süsteemse sobivuse seisukohalt sobituks selline lahendus Eesti kriminaalmenetlusega paremini kui Ameerika Ühendriikide või Inglismaa ja Walesi rangem mudel. Eesti apellatsioonimenetlus jääks endiselt kohtulahendi seaduslikkuse ja põhjendatuse kontrolli vormiks. Samuti säiliks Riigikohtu võimalus kujundada kohtupraktikat õigusküsimustes ja oluliste menetlusvigade küsimustes. Piirang puudutaks üksnes sellist prokuratuuri kaebust, mille tegelik eesmärk on saavutada esimese astme kohtu tõendihinnangu asendamine teistsuguse hinnanguga süüdistatava kahjuks.

Selline lahendus aitaks säilitada tasakaalu avaliku menetlushuvi ja süüdistatava õiguste vahel. Avalik menetlushuvi ei eelda tingimata seda, et prokuratuuril peab olema igas olukorras võimalus vaidlustada õigeksmõistvat otsust kõigis faktilistes küsimustes. Avalik huvi seisneb ka selles, et kriminaalmenetlus oleks seaduslik, õiglane ja lõplik. Kui esimese astme kohus on isiku õigeks mõistnud ning otsus ei põhine õigusveal ega olulisel menetlusveal, vaid tõendite hindamisel kujunenud kahtlusel, on süüdistatava huvi menetlusrahu vastu eriti kaalukas.

Sellise piirangu põhjendamisel on asjakohane ka *in dubio pro reo* põhimõte. Seda põhimõtet ei saa mõista nii, et iga kohtunikevaheline erimeelsus tähendaks automaatselt mõistliku kahtluse olemasolu. Selline järeldus oleks liiga ulatuslik ja muudaks apellatsioonikontrolli sisuliselt võimatuks. Küll aga tugevdab *in dubio pro reo* põhimõte argumenti, et kui esimese astme kohus on tõendeid vahetult hinnates jõudnud järeldusele, et süü ei ole tõendatud väljaspool mõistlikku kahtlust, ei peaks riik saama seda hinnangut ümber pöörata üksnes samade tõendite teistsuguse

hindamise kaudu. Pelk erimeelsus tõendite kaalu, usaldusväärsuse või faktiliste järelduste osas ei peaks olema piisav alus õigeksmõistva otsuse ümbervaatamiseks.

Selline käsitus ei tähenda, et esimese astme kohtu õigeksmõistev otsus oleks eksimatu. Kui maakohtu õigeksmõistev otsus põhineb materiaa lõiguse ebaõõgel kohaldamisel või olulisel kriminaalmenetlusõõguse rikkumisel või muul olulisel menetlusveal, peaks prokuratuuril säilima võimalus otsust vaidlustada. Piirang peaks puudutama üksnes olukordi, kus prokuratuur ei osuta konkreetsele õõguslikule või menetluslikule veale, vaid soovib sisuliselt sama tõendikogumi uut kaalumist süüdistatava kahjuks.

Selle lahenduse eelis ProkS kavandatava muudatuse ees seisneb selles, et see puudutaks otseselt õõgeksmõistva otsuse faktilise ümbervaatamise probleemi. ProkS muudatus võib tugevdada kassatsiooni esitamise sisekontrolli, kuid ei mõjuta prokuratuuri võimalust vaidlustada maakohtu õõgeksmõistvat otsust apellatsioonis faktilistel alustel. Faktilise ümbervaatamise piirang toimiks seevastu just selles menetlusstaadiumis, kus õõgeksmõistva otsuse faktiline ümberhindamine kõõge otsesemalt aset leiab.

Sellise lahenduse eelis täieliku kaebeõõguse välistamise ees seisneb aga selles, et see ei sulge kõõrgema astme kohtute kontrolli õõgusküsimustes. Kui vaidlus puudutab süüteokoosseisu tõlgendamist, tõendi lubatavust, menetlusnormi rikkumise tagajärge või muud õõgusküsimust, säiliks prokuratuuril võimalus taotleda kõõrgema kohtu seisukohta. Seetõõttu ei kahjustaks faktilise ümbervaatamise piirang õõguse ühetaolist kohaldamist samal määral nagu lahendus, mis välistaks prokuratuuri kaebeõõguse õõgeksmõistva otsuse suhtes peaaegu täielikult.

Eesti õõguses oleks seetõõttu põhjendatud kasutada 2012. aasta eelnõule sarnast lähtekohta. Prokuratuuri apellatsioon võõks olla välistatud olukorras, kus prokuratuur vaidlustab õõgeksmõistvat otsust üksnes põhjusel, et ta ei nõustu esimese astme kohtu tõendihinnangu või faktiliste järeldustega, ilma et ta tugineks materiaa lõiguse ebaõõgele kohaldamisele või kriminaalmenetlusõõguse olulisele rikkumisele. Selline lahendus jätaks ruumi õõgusvigade ja menetlusvigade kontrolliks, kuid piiraks pelgalt alternatiivse tõendihinnangu alusel esitatud kaebusi.

Kokkuvõttes on õõgeksmõistva otsuse faktilise ümbervaatamise piiramine Eesti kriminaalmenetluse jaoks tugev lahendusvariant. Selle eelis seisneb selles, et see ei kaota prokuratuuri edasikaebeõõgust tervikuna ega välista õõgusküsimuste või oluliste menetlusvigade kontrolli. Samal ajal annaks see õõgeksmõistvale kohtuotsusele senisest suurema menetlusliku kaalu just olukorras, kus riik soovib jätkata sama faktilise vaidluse pidamist järgmises kohtuastmes. Seetõõttu tuleb seda mudelit hinnata koos eelnevalt käsitletud

lahendusvariantidega ning otsustada, milline neist sobitub Eesti kriminaalmenetlusse kõige paremini.

3.5. Eesti kriminaalmenetlusse sobivaim lahendus

Eelnevate alapeatükkide põhjal ei ole Eesti kriminaalmenetluses põhjendatud prokuratuuri edasikaebeõiguse täielik kaotamine õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes. Prokuratuuril peab avaliku huvi, seaduslikkuse, materiaalse õigluse ja õiguse ühetaolise kohaldamise tagamiseks säilima võimalus vaidlustada kohtulahendeid olukorras, kus õigeksmõistev otsus põhineb materiaalõiguse ebaõigel kohaldamisel või olulisel kriminaalmenetlusõiguse rikkumisel. Seetõttu ei sobituks Eesti õiguskorda kõige paremini Ameerika Ühendriikide või Inglismaa ja Walesi lahendustele sarnane ulatuslik piirang, mille puhul õigeksmõistva otsuse sisuline vaidlustamine oleks üldreeglina peaaegu täielikult välistatud.

Samuti ei anna käesoleva töö kesksele probleemile piisavat vastust kavandatav ProkS § 2 lg 3 muudatus. See võib olla põhjendatud prokuratuuri sisemise kvaliteedikontrolli vahendina, kuid ei muuda prokuratuuri edasikaebeõiguse sisulist ulatust. Seetõttu võib kavandatav muudatus aidata vähendada põhjendamatute kassatsioonide esitamise riski, kuid see ei tugevda otseselt õigeksmõistva otsuse lõplikkust ega lahenda faktilise ümberhindamise probleemi.

Eesti kriminaalmenetlusse sobituks kõige paremini mõõdukas piirang, mille kohaselt säiliks prokuratuuril õigus vaidlustada õigeksmõistvat kohtuotsust õigusküsimuses või olulise menetlusvea tõttu, kuid välistatud oleks kaebus, mille sisuks on üksnes mittenõustumine esimese astme kohtu tõendihinnangu või faktiliste järeldustega. Selline lahendus paikneb kehtiva regulatsiooni ja prokuratuuri kaebeõiguse ulatusliku välistamise vahel.

Selline piirang vastaks kõige paremini käesolevas töös sõnastatud hindamiskriteeriumidele. Esiteks ei tekita see põhimõttelist põhiseaduslikku ega konventsioonilist probleemi, sest prokuratuuri edasikaebeõigus ei ole süüdistatava kaebeõigusega samaväärne põhiõiguslik garantii. Teiseks sobitub see Eesti kriminaalmenetluse süsteemi, sest prokuratuuri edasikaebeõigus ei kao tervikuna. Kolmandaks säilib kõrgemate kohtute võimalus kontrollida õigusküsimusi ja olulisi menetlusvigu ning kujundada kohtupraktikat. Neljandaks tugevdab piirang õigeksmõistva otsuse lõplikkust just selles osas, kus riigi edasikaebeõigus on süüdistatava menetlusrahu seisukohalt kõige koormavam.

Käesoleva töö kesksele uurimisküsimusele saab seega vastata, et prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramine õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes oleks Eesti kriminaalmenetluses

põhjendatud ja süsteemselt sobitav eelkõige juhul, kui piirang puudutaks õigeksmõistva otsuse faktilist ümberhindamist. Prokuratuuri kaebeõigus peaks säilima õigusküsimustes ja oluliste menetlusvigade korral, kuid riigil ei peaks olema õigust taotleda õigeksmõistva otsuse ümbervaatamist üksnes põhjusel, et ta ei nõustu esimese astme kohtu tõendihinnangu või faktiliste järeldustega.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli analüüsida prokuratuuri edasikaebeõigust õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes Eesti kriminaalmenetluses poolte edasikaebeõiguse üldise ulatuse taustal ning võrrelda seda Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetluses kehtivate lahendustega. Seejuures selgitati, millistel põhimõtetel põhinevad õigeksmõistvate otsuste vaidlustamise piirangud võrdlusriikide õiguskordades ning kas need põhimõtted võiksid olla asjakohased Eesti õiguses prokuratuuri edasikaebeõiguse võimaliku ümberkujundamise seisukohalt. Töö keskne küsimus oli, kas Eesti kriminaalmenetluses kehtiv prokuratuuri edasikaebeõigus õigeksmõistvate kohtuotsuste suhtes on põhjendatud senises ulatuses või võiks õigeksmõistva otsuse eriline tähendus ja võrdlusriikide kogemus anda alust selle õiguse täiendavaks piiramiseks.

Töö esimese uurimisküsimusega selgitati, milline on prokuratuuri edasikaebeõiguse ulatus Eesti kriminaalmenetluses ning kas Eesti õigus eeldab prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõiguse täielikku sümmeetriat. Analüüsi tulemusena selgus, et Eesti üldmenetluses on prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõigus sümmeetriline. Mõlemal poolel on võimalik esitada apellatsioon maakohtu otsuse peale ning kassatsioon ringkonnakohtu otsuse peale seaduses sätestatud alustel. Apellatsioonimenetluses on võimalik vaidlustada ka esimese astme kohtu tõendihinnangut ja faktiliste asjaolude tuvastamist, kui kaebus seostatakse kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud apellatsioonialustega. Kassatsioonimenetluses on kontroll kitsam ning keskendub eeskätt materiaalõiguse ebaõigele kohaldamisele ja kriminaalmenetlusõiguse olulisele rikkumisele.

Samas ei saa Eesti kriminaalmenetluse põhjal järeldada, et prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõiguse täielik sümmeetria oleks põhiseaduslikult nõutav. PS § 24 lg 5 ja protokoll nr 7 artikkel 2 tagavad edasikaebeõiguse eeskätt süüdistatavale või süüdimõistetu isikule. Nendest sätetest ei tulene prokuratuurile iseseisvat põhiõiguslikku õigust vaidlustada õigeksmõistvat kohtuotsust. Prokuratuuri edasikaebeõigus on seadusandja kujundatud menetluslik pädevus. Seetõttu on seadusandjal võimalik selle ulatust muuta, kui muudatus on kooskõlas kriminaalmenetluse eesmärkide, avaliku huvi ja õigusemõistmise toimimisega.

Sümmeetria suhtelisust kinnitab ka lihtmenetluste regulatsioon. Lühimenetluses ja kiirmenetluses ei ole prokuratuuri ja süüdistatava edasikaebeõigus sama ulatusega. Süüdistataval on võimalus vaidlustada talle mõistetud karistust, kuid prokuratuuril ei ole samas menetlusliigis võimalik esitada apellatsiooni pelgalt põhjusel, et süüdimõistva kohtuotsusega mõistetud karistus on liiga leebe. Sellest nähtub, et Eesti kriminaalmenetlus tunneb juba praegu

olukordi, kus menetlusosaliste edasikaebeõiguse ulatus erineb. Seetõttu ei oleks prokuratuuri edasikaebeõiguse eristamine õigeksmõistva kohtuotsuse vaidlustamisel Eesti menetlussüsteemis iseenesest võõras lahendus.

Töö teise uurimisküsimusega analüüsi, millistel põhimõtetel põhinevad õigeksmõistvate otsuste vaidlustamise piirangud Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetluses. Võrdlev analüüs näitas, et kõigis kolmes õiguskorras on riigi võimalus õigeksmõistvat otsust vaidlustada Eesti õigusega võrreldes piiratum, kuid piirangute õiguslik alus ja ulatus on erinevad.

Inglismaa ja Walesi õiguses ei ole prokuratuuril üldist õigust saavutada kroonikohtus tehtud õigeksmõistva otsuse sisulist ümbervaatamist üksnes põhjusel, et ta ei nõustu kohtu või vandekohtu järeldusega. Õigeksmõistva otsuse järel on olemas erandlikud mehhanismid, kuid need ei ole võrreldavad tavalise apellatsioonioigusega. Riigi peajurist võib suunata apellatsioonikohtule kohtumenetluses tõusetunud õigusküsimuse, kuid selline menetlus ei mõjuta konkreetset õigeksmõistvat otsust. Lisaks on teatud raskete süütegude puhul võimalik taotleda õigeksmõistva otsuse tühistamist ja uut kohtumenetlust uue ja veenva tõendi olemasolul ning õigusemõistmise huvides. Seega on Inglismaa ja Walesi lahendus üles ehitatud õigeksmõistmise lõplikkuse põhimõttest lähtuva erandisüsteemina.

Kanada õiguses võib riik õigeksmõistvat otsust vaidlustada üksnes õigusküsimuses. Selline lahendus ei kaota prokuratuuri edasikaebeõigust täielikult, kuid välistab õigeksmõistva otsuse vaidlustamise pelgalt põhjusel, et prokuratuur ei nõustu esimese astme kohtu faktiliste järelduste või tõendihinnanguga. Kanada mudel säilitab võimaluse parandada õigusvigu ja kujundada kohtupraktikat õigusküsimustes, kuid kaitseb samal ajal õigeksmõistvat otsust faktilise süüküsimuse korduva avamise eest. Käesoleva töö seisukohalt osutus Kanada lahendus oluliseks eeskätt seetõttu, et see pakub vahepealset mudelit prokuratuuri pea täieliku edasikaebeõiguse piirangu ja sisuliselt piiramata edasikaebeõiguse vahel.

Ameerika Ühendriikide õiguses tuleneb õigeksmõistva otsuse vaidlustamise ulatuslik piirang põhiseaduslikust topeltkaristamise keelust. Riik ei saa üldjuhul õigeksmõistvat otsust vaidlustada, kui apellatsiooni rahuldamine tooks kaasa uue kohtumenetluse või süüküsimuse uue faktilise lahendamise. Ameerika Ühendriikide mudel on võrreldud õiguskordadest kõige rangem, sest õigeksmõistva otsuse lõplikkus on seotud põhiseadusliku garantiiga, mis kaitseb isikut riigi korduvate süüdimõistmiskatsete eest. Samas ei tähenda see, et riigi apellatsioon oleks alati täielikult välistatud. Erandlikult võib riigi kaebus olla võimalik olukorras, kus selle lahendamine ei aseta süüdistatavat uuesti faktilise süüküsimuse lahendamise ohtu.

Võrdlusriikide analüüsist ilmnes, et õigeksmõistvate otsuste vaidlustamise piirangute keskne põhjendus ei seisne üksnes menetlustehnilistes kaalutlustes. Nende piirangute aluseks on laiem arusaam, et õigeksmõistval otsusel peab olema kriminaalmenetluses eriline lõplikkus. Riik ei tohiks pärast talle ebasoodsat sisulist lahendit kasutada oma institutsionaalset ja ressursilist ülekaalu selleks, et sama faktilist süüdistust uues kohtuastmes uuesti läbi vaielda. Samal ajal näitas võrdlus, et kõik õiguskorrad ei lahenda seda küsimust ühesuguse rangusega. Kanada mudel jätab riigile alles õigusküsimuste kontrolli võimaluse, samas kui Ameerika Ühendriikide ning Inglismaa ja Walesi mudelid annavad õigeksmõistmise lõplikkusele oluliselt tugevama kaalu.

Töö kolmanda uurimisküsimusega hinnati, kas Inglismaa ja Walesi, Kanada ning Ameerika Ühendriikide õiguskordades kehtivad piirangud sõltuvad vältimatult vandekohtu institutsioonist või väljendavad need iseseisvaid menetlusõiguslikke põhimõtteid. Analüüsi tulemusena selgus, et vandekohus on võrdlusriikide kriminaalmenetluse ajaloolises kujunemises oluline institutsionaalne taust, kuid riigi piiratud edasikaebeõigust ei saa seletada üksnes vandekohtumenetlusega.

Topeltkaristamise keelu ja *common law* traditsioonis kujunenud varasema õigeksmõistmise ja varasema süüdimõistmise vastuväidete kujunemine oli järkjärguline. Õiguskirjanduses on selle põhimõtte ajalooliste allikatena käsitletud antiikset *ne bis in idem arusaama*, Rooma õigust, kanoonilist õigust, Henry II ja Thomas Becketi konflikti ning Inglise *common law* arengut. Samas ei saa varast *common law* kaitset samastada tänapäevase põhiseadusliku garantiiga. Varane kaitse toimis pigem tehnilise menetlusliku vastuväitena, mille tähendus sõltus konkreetse ajastu kriminaalmenetluse ülesehitusest.

Vandekohtumenetluse rolli ei saa siiski täielikult eirata. Vandekohus on *common law* kriminaalmenetluses keskne institutsioon ning õigeksmõistva otsuse lõplikkuse kujunemisel oluline taustategur. Teatud ajaloolistes olukordades ilmnemine just vandekohtumenetluses kuritarvitusohud, kus menetluse katkestamine või vandekohtu vabastamine võis võimaldada riigil vältida talle ebasoodsat õigeksmõistvat otsust. Sellised olukorrad tugevdasid vajadust kaitsta süüdistatavat korduva menetlemise eest. Sellest ei saa aga järeldada, et topeltkaristamise keeld või riigi piiratud edasikaebeõigus oleks tekkinud eeskätt vandekohtu kui institutsiooni kaitsmiseks.

Töö põhjal on täpsem järeldada, et vandekohtumenetlus tugevdas õigeksmõistmise lõplikkuse ideed, kuid ei olnud selle ainus ega peamine põhjus. Võrdlusriikides kehtivad piirangud väljendavad laiemat menetlusõiguslikku põhimõtet, mille kohaselt peab pädeva kohtu või

vandekohtu sisulisel õigeksmõistval lahendil olema riigi suhtes piirav toime. Seetõttu ei välista asjaolu, et Eesti kriminaalmenetluses puudub vandekohus, iseenesest võrdlusriikidest nähtuvate põhimõtete kasutamist Eesti õiguse hindamisel.

Töö neljanda uurimisküsimusega hinnati, kas ja millistel tingimustel oleks prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramine õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes Eesti kriminaalmenetluses põhjendatud ja süsteemselt sobitav. Sellele küsimusele vastamiseks sõnastati töös mitu hindamiskriteeriumi. Piirang peab olema põhiseaduslikult ja konventsiooniliselt lubatav, sobituma Eesti kriminaalmenetluse süsteemi, säilitama võimaluse kontrollida õigusküsimusi ja olulisi menetlusvigu ning andma õigeksmõistvale otsusele senisest suurema menetlusliku kaalu. Samuti peab see tasakaalustama avalikku menetlushuvi ja õigeksmõistetud isiku huvi menetluse lõplikkuse vastu.

Töös analüüsiti esmalt prokuratuuriseaduse kavandatavat muudatust, mille kohaselt võiks prokurör esitada Riigikohtule kassatsiooni ulatuses, milleks on teda konkreetsetes kriminaalmenetluses volitanud riigi peaprokurör või juhtivprokurör. Selle lahenduse võimalik positiivne külg seisneb prokuratuuri sisemise kvaliteedikontrolli tugevdamises. Kui kassatsiooni esitamise põhjendatust ja eduväljavaateid hinnatakse enne kaebuse esitamist mitme prokuröri osalusel, võib väheneda risk, et Riigikohtule esitatakse vähese edulootusega või ebapiisavalt läbimõeldud kassatsioon.

Samas ei oleks kavandatav prokuratuuriseaduse muudatus käesoleva töö tähenduses prokuratuuri edasikaebeõiguse sisuline piirang. See ei puuduta apellatsioonimenetlust ega välista õigeksmõistva otsuse faktilist ümberhindamist. Samuti jääb ebaselgeks, kas volitusnõudel oleks mõju üksnes prokuratuuri sisesuhtes või tooks see kaasa tagajärgi ka Riigikohtu menetluses. Kui volitusnõude rikkumine ei mõjutaks kassatsiooni menetluslikku lubatavust, jääks muudatus sisekontrolli normiks. Kui seadusandja sooviks anda volitusnõudele menetlusliku tagajärje, peaks see olema selgelt kooskõlastatud kriminaalmenetluse seadustiku kassatsioonimenetluse regulatsiooniga. Seetõttu võib kavandatavat muudatust pidada töökorralduslikult mõistetavaks, kuid prokuratuuri edasikaebeõiguse ulatuse probleemi lahendamiseks ebapiisavaks.

Järgmisena hinnati rangemat mudelit, mille kohaselt oleks prokuratuuri võimalus õigeksmõistvat kohtuotsust sisuliselt vaidlustada üldreeglina peaaegu täielikult välistatud. Sellise mudeli normatiivne tugevus seisneb selles, et õigeksmõistval otsusel oleks süüdistatava jaoks väga selge ja tugev lõplikkus. Riik ei saaks pärast õigeksmõistmist jätkata sama süüdistuse menetlemist lihtsalt järgmises kohtuastmes, kasutades oma institutsionaalset

ülekaalu süüdimõistva otsuse saavutamiseks. Selline lahendus väljendaks kõige selgemalt õigeksmõistmise lõplikkuse põhimõtet.

Eesti kriminaalmenetlusse ei oleks sellise range mudeli ülevõtmine siiski kõige sobivam lahendus. Prokuratuuri edasikaebeõiguse peaaegu täielik välistamine võiks kahjustada õigusküsimuste ja oluliste menetlusvigade kontrolli ning vähendada kõrgemate kohtute rolli kriminaalõiguse ja kriminaalmenetlusõiguse ühetaolise kohaldamise kujundamisel. Eesti kehtiv kriminaalmenetluse süsteem tugineb apellatsiooni- ja kassatsioonimenetluse kaudu toimuvale kohtulikule kontrollile ning Riigikohtu praktilal on oluline roll õiguse edasiarendamisel. Seetõttu ei oleks põhjendatud võtta Eesti õigusesse üle mudelit, mis piiraks prokuratuuri kaebeõigust sedavõrd ulatuslikult, et õigusküsimuste kontroll muutuks oluliselt nõrgemaks.

Töö lõppjärelendusena on Eesti kriminaalmenetlusse sobivaim mõõdukas lahendus, mille kohaselt säiliks prokuratuuril õigus vaidlustada õigeksmõistvat kohtuotsust õigusküsimuses või olulise menetlusvea tõttu, kuid välistatud oleks kaebus, mille sisuks on üksnes mittenõustumine esimese astme kohtu tõendihinnangu või faktiliste järeldustega. Selline lahendus sarnaneks oma põhiloogikalt Kanada õiguses kehtiva mudeliga ning Eesti õiguses 2012. aastal kaalutud eelnõu lahendusega. Selle eelis on, et see ei eelda Eesti kriminaalmenetluse põhistruktuuri ümberkujundamist, kuid annaks õigeksmõistvale otsusele senisest tugevama menetlusliku kaalu.

Samuti sobituks see Eesti kriminaalmenetluse süsteemi paremini kui õigeksmõistva otsuse sisulise vaidlustamise peaaegu täielik välistamine, sest prokuratuuri edasikaebeõigus ei kaoks tervikuna. Alles jääks võimalus vaidlustada õigusküsimusi ja olulisi menetlusvigu ning seeläbi säiliks kõrgemate kohtute roll õiguse ühetaolise kohaldamise tagamisel. Piirang puudutaks üksnes sellist kaebust, mille tegelik eesmärk on saavutada esimese astme kohtu tõendihinnangu või faktiliste järelduste asendamine süüdistatava kahjuks teistsuguse hinnanguga.

Töö tulemusena saab järeldada, et prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramine õigeksmõistva kohtuotsuse suhtes ei peaks tähendama prokuratuuri kaebeõiguse kaotamist. Prokuratuuril peab avaliku huvi, seaduslikkuse ja õiguse ühetaolise kohaldamise tagamiseks säilima võimalus pöörduda kõrgema kohtu poole juhul, kui õigeksmõistev otsus põhineb õiguslikul veal või olulisel menetlusõiguslikul rikkumisel. Küll aga on põhjendatud kaaluda sellist regulatsiooni, mis ei võimaldaks prokuratuuril õigeksmõistvat kohtuotsust edasi kaevata üksnes põhjusel, et ta ei nõustu esimese astme kohtu tõendihinnangu või faktiliste järeldustega.

Käesoleva töö peamine lisandväärtus seisneb selles, et prokuratuuri edasikaebeõiguse võimalikku piiramist ei käsitletud üksnes Eesti kehtiva õiguse tehnilise küsimusena, vaid see

asetati võrdlevasse raamistikku. Kehtiv Eesti regulatsioon oli töö lähtepunkt, mille taustal hinnati erinevaid võimalusi prokuratuuri edasikaebeõiguse ümberkujundamiseks. Töö tulemusena eristusid kolm peamist lahendussuunda. Esimene on prokuratuuriseaduse kavandatav muudatus, mis tugevdaks prokuratuuri sisemist kontrolli kassatsiooni esitamisel, kuid ei piiraks sisuliselt prokuratuuri võimalust õigeksmõistvat kohtuotsust vaidlustada. Teine on õigeksmõistva kohtuotsuse sisulise vaidlustamise ulatuslik välistamine, mis tugevdaks õigeksmõistmise lõplikkust, kuid oleks Eesti kriminaalmenetluse jaoks liiga järsk muudatus. Kolmas on mõõdukas lahendus, mille kohaselt säiliks prokuratuuril võimalus vaidlustada õigusküsimusi ja olulisi menetlusvigu, kuid piiratud oleks õigeksmõistva kohtuotsuse faktiline ümberhindamine. Töö tulemusena osutus Eesti kriminaalmenetlusele kõige paremini sobivaks just kolmas lahendus.

THE PROSECUTOR'S RIGHT OF APPEAL AGAINST AN ACQUITTAL IN ESTONIAN CRIMINAL PROCEDURE IN COMPARISON WITH ENGLAND AND WALES, CANADA AND THE UNITED STATES

Abstract

This master's thesis examines the prosecutor's right of appeal against an acquittal in Estonian criminal procedure in comparison with England and Wales, Canada and the United States. The central problem of the thesis is whether the current scope of the prosecutor's right of appeal against acquittals in Estonia is justified, or whether the special significance of an acquittal and the experience of the compared jurisdictions could provide reasons for limiting that right.

The thesis does not proceed from the assumption that foreign legal solutions should be mechanically transplanted into Estonian law. Rather, it analyses whether the principles underlying the restrictions on prosecutorial appeals against acquittals in England and Wales, Canada and the United States could be normatively relevant for the possible reshaping of the prosecutor's right of appeal in Estonia.

The topic is relevant because the scope of prosecutorial appeals against acquittals raises a tension between several important values of criminal procedure. On the one hand, the state has a legitimate interest in ensuring legality, correcting erroneous judgments and maintaining the coherent development of case law. On the other hand, an acquittal has a special procedural significance for the accused. A person who has been acquitted has an interest in the finality of the judgment, legal certainty and protection against repeated attempts by the state to obtain a conviction. The question is therefore not merely technical. It concerns the balance between the public interest in judicial review and the individual's interest in not being repeatedly exposed to criminal proceedings after a court has found that conviction is not justified.

The thesis uses primarily a dogmatic and comparative legal method. The dogmatic analysis concerns Estonian criminal procedure, the constitutional and convention-based framework of appeals, the role of the prosecutor and the current regulation of appeals and cassation. The comparative analysis focuses on England and Wales, Canada and the United States. These jurisdictions were selected because the state's ability to challenge an acquittal is more restricted in these systems than in Estonia and because their rules are connected to broader principles such as double jeopardy, the finality of acquittals and the common law pleas of *autrefois acquit* and *autrefois convict*. The thesis is not an empirical or statistical study. Official statistics and public

legal-policy discussions are used only to illustrate the practical background of the problem, not as an independent basis for empirical conclusions.

The thesis addresses four research questions. First, it examines the scope of the prosecutor's right of appeal in Estonian criminal procedure and whether Estonian law requires full symmetry between the rights of appeal of the prosecutor and the accused. Secondly, it analyses the principles on which restrictions on appeals against acquittals are based in England and Wales, Canada and the United States. Thirdly, it considers whether those restrictions depend inevitably on the jury institution or whether they express independent procedural principles. Fourthly, it assesses whether and under what conditions a limitation of the prosecutor's right of appeal against an acquittal would be justified and systematically compatible with Estonian criminal procedure.

As to the first research question, the thesis concludes that in ordinary criminal proceedings the rights of appeal of the prosecutor and the accused are broadly symmetrical. Both parties may appeal a judgment of a court of first instance and may also bring a cassation appeal under the conditions provided by law. In appeal proceedings, the factual findings and the assessment of evidence by the court of first instance may also be challenged, provided that the appeal is connected to the grounds of appeal recognised in the Code of Criminal Procedure.

At the same time, Estonian criminal procedure does not treat full symmetry between the prosecutor and the accused as an absolute requirement. Estonian law already contains situations in which the scope of the parties' rights of appeal differs. This shows that differentiating between the prosecutor and the accused in the field of appeals would not in itself be alien to Estonian criminal procedure. The prosecutor's right of appeal is a procedural competence granted by law, whereas the accused's right of appeal is connected to constitutional and human rights guarantees. This does not mean that the prosecutor's appeal has no value. The prosecutor acts in the public interest and may use appeals to ensure legality and the correct application of law. However, the procedural position of the prosecutor is not identical to that of the accused, and this difference is relevant when considering whether the prosecutor's appeal against an acquittal should be limited.

As to the second research question, the comparative analysis shows that in all three jurisdictions the state's ability to challenge an acquittal is more limited than in Estonia, although the legal basis and the scope of the restrictions differ.

In England and Wales, the prosecution does not have a general ordinary right of appeal that would allow it to obtain the substantive reversal of an acquittal merely because it disagrees with

the outcome. Certain exceptional mechanisms exist. For example, a point of law may be referred to an appellate court, but such a reference does not affect the acquittal in the individual case. In addition, in the case of certain serious offences, a retrial may be possible if new and compelling evidence is discovered. These mechanisms do not amount to a general prosecutorial appeal against an acquittal. They are exceptional solutions built around the basic idea that an acquittal has a strong finality.

In Canadian law, the prosecution may appeal an acquittal on a question of law alone. This means that the prosecution may not appeal merely because it disagrees with the trial court's findings of fact or assessment of evidence. At the same time, the Canadian model preserves the possibility of correcting legal errors and developing case law on questions of law. For the purposes of this thesis, the Canadian model is particularly important because it does not abolish the prosecutor's right of appeal entirely. Instead, it limits the appeal in a way that protects the factual finality of an acquittal while still allowing legal questions to be reviewed.

In the United States, the state's ability to appeal against an acquittal is restricted by the constitutional prohibition of double jeopardy. The Fifth Amendment prevents a person from being twice put in jeopardy for the same offence. In the case law of the Supreme Court of the United States, this principle has been understood as protecting the individual against repeated attempts by the state to convict. The state may not generally appeal an acquittal if success on appeal would require a new trial or a renewed factual determination of guilt. A government appeal may be possible only in narrow situations where the appeal can be resolved without subjecting the accused to a second trial or reopening the factual question of guilt. The United States model is therefore the strictest of the compared systems.

As to the third research question, the thesis concludes that the jury is an important historical and institutional background factor, but the restrictions on prosecutorial appeals against acquittals cannot be explained solely as a consequence of jury trial. In Canada, the limitation of prosecutorial appeals to questions of law does not depend exclusively on whether the accused was tried by a judge or a jury. In the United States, the double jeopardy principle also applies in non-jury proceedings. In England and Wales, the historical importance of jury trial is undeniable, but the finality of acquittals and the common law pleas of *autrefois acquit* and *autrefois convict* cannot be reduced merely to the protection of jury verdicts.

The historical analysis supports the same conclusion. The development of the prohibition of double jeopardy and the pleas of *autrefois acquit* and *autrefois convict* was gradual. Legal literature connects the principle with several possible historical sources, including Roman law,

canon law, the conflict between Henry II and Thomas Becket, and the development of the English common law. The early common law protection was not yet a modern constitutional guarantee. It functioned for a long time as a procedural defence connected to the question whether a previous proceeding had reached a substantive determination. The literature examined in the thesis does not support the conclusion that the main historical purpose of the rule was to protect the jury as an institution. Rather, the deeper rationale was the finality of a prior substantive determination and the protection of the accused against repeated prosecution.

As to the fourth research question, the thesis assesses whether a limitation of the prosecutor's right of appeal against acquittals would be justified and systematically compatible with Estonian criminal procedure. In order to answer this question, the thesis formulates several criteria for evaluating possible reforms. These include compatibility with the Constitution and the European Convention on Human Rights, systematic fit with Estonian criminal procedure, the need to preserve review of legal questions and serious procedural errors, the finality of acquittals, and the balance between the public interest in prosecution and the rights of the acquitted person.

The thesis first examines the proposed amendment to the Prosecutor's Office Act, according to which a prosecutor could file a cassation appeal to the Supreme Court only to the extent authorised by the Prosecutor General or a leading prosecutor. The thesis concludes that such an amendment may have value as an internal quality-control mechanism within the Prosecutor's Office. It may encourage a more careful assessment of whether a cassation appeal is justified and has reasonable prospects of success. However, the amendment would not be a substantive limitation of the prosecutor's right of appeal in the sense analysed in this thesis. It would not affect appeals before the circuit court, would not prevent factual reassessment of acquittals and would not clearly determine on what grounds the prosecutor should be allowed to challenge an acquittal. The amendment would therefore be only a partial organisational solution.

The thesis then assesses whether Estonia should adopt a stricter model similar to the United States or England and Wales, where the prosecution's ability to obtain the substantive reversal of an acquittal is very limited. The thesis concludes that such a model would not be the most suitable solution for Estonian criminal procedure. A strict prohibition would give strong protection to the finality of acquittals, but it would also significantly reduce the possibility of reviewing legal errors and serious procedural errors. In a legal system such as Estonia's, where the modern Code of Criminal Procedure is relatively young compared with the common law systems analysed in the thesis, the development of higher court case law remains important. Completely excluding the prosecutor's ability to challenge acquittals could therefore weaken

the role of appellate courts and the Supreme Court in ensuring the uniform application of criminal law and criminal procedure.

The thesis therefore argues in favour of a more moderate solution. The most suitable model for Estonia would be a restriction under which the prosecutor would retain the right to challenge an acquittal on questions of law and in cases of serious procedural error, but would not be able to appeal solely because it disagrees with the assessment of evidence or factual conclusions of the court of first instance. Such a solution would be close in its basic logic to the Canadian model and to a reform idea that has previously been considered in Estonian legislative discussions. It would not require a radical restructuring of Estonian appellate procedure, but it would give greater procedural weight to an acquittal.

This moderate model has several advantages. First, it would not create a serious constitutional or convention-based problem, because the prosecutor's right of appeal is not itself a fundamental right equivalent to the accused's right of appeal. Secondly, it would preserve the prosecutor's ability to raise legal questions and challenge serious procedural violations. Thirdly, it would strengthen the finality of an acquittal by preventing the state from using the appeal system merely to seek a different factual assessment of the same evidence. Fourthly, it would better reflect the difference between the procedural positions of the state and the accused.

The main conclusion of the thesis is that Estonia should not abolish the prosecutor's right of appeal against acquittals entirely. The prosecutor must retain the possibility to challenge judgments where the case involves an important question of law or a serious procedural error. However, it is justified to consider limiting the prosecutor's appeal in cases where the appeal is aimed only at reassessing factual circumstances or the evaluation of evidence after an acquittal. This would create a better balance between the public interest in the correct application of law and the acquitted person's interest in the finality of criminal proceedings.

The main contribution of the thesis lies in placing the possible limitation of the prosecutor's right of appeal in Estonia within a comparative framework. The current Estonian regulation serves as the starting point of the analysis, against which three possible reform directions are assessed. The first is the proposed amendment to the Prosecutor's Office Act, which would strengthen internal prosecutorial control over cassation appeals but would not substantively limit the prosecutor's ability to challenge an acquittal. The second is a more extensive exclusion of substantive challenges to acquittals, which would strengthen the finality of acquittals but would be too abrupt a change for Estonian criminal procedure. The third is a moderate model under which the prosecutor would retain the possibility to challenge questions of law and

serious procedural errors, while factual reassessment of an acquittal would be limited. The thesis concludes that this third solution is the most compatible with Estonian criminal procedure.

KASUTATUD LÜHENDID

18 U.S.C.	Title 18 of the United States Code
28 U.S.C.	Title 28 of the United States Code
CAA 1968	Criminal Appeal Act 1968
CC	Criminal Code
CJA 1972	Criminal Justice Act 1972
CJA 2003	Criminal Justice Act 2003
CLA 1977	Criminal Law Act 1977
CPR 2025	Criminal Procedure Rules 2025
FRCP	Federal Rules of Criminal Procedure
HMKo	Harju Maakohtu otsus
KrMS	kriminaalmenetluse seadustik
ProkS	prokuratuuriseadus
Protokoll nr 7	inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 7
PS	Eesti Vabariigi põhiseadus
RKKKm	Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrus
RKKKo	Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus
RKPJKo	Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi otsus
RKÜKo	Riigikohtu üldkogu otsus
TlnRnKo	Tallinna Ringkonnakohtu otsus

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aas, N. Võidutahe versus õigusriik: kas prokuratuur on muutunud liiga süüdistavaks?. Sorainen. – <https://www.sorainen.com/et/valjaanded/norman-aas-voidutahe-versus-oigusriik-kas-prokuratuur-on-muutunud-liiga-suudistavaks/> (28.04.2026).
2. Coffey, G. A History of the Common Law Double Jeopardy Principle: From Classical Antiquity to Modern Era. – Athens Journal of Law, Volume 8, Issue 3, 2022.
3. Hunter, J. The development of the rule against double jeopardy. – The Journal of Legal History, Volume 5, 1984.
4. Justiitsministeerium tahab prokuratuuril riigikohtusse mineku keerukamaks muuta. – ERR. <https://www.err.ee/1609965341/justiitsministeerium-tahab-prokuratuuril-riigikohtusse-mineku-keerukamaks-muuta> (28.04.2026).
5. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. 295 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (28.04.2026).
6. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. 295 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (28.04.2026).
7. Langbein, J. H. The Origins of Public Prosecution at Common Law. – American Journal of Legal History, Volume 17, Issue 4, 1973.
8. Maa-, haldus- ja ringkonnakohtute interaktiivne menetlusstatistika. – Eesti kohtud. <https://www.kohus.ee/eesti-kohtud/kohtute-menetlusstatistika> (28.04.2026).
9. Perling, L. Milleks meile prokurörid? – Juridica 2019/6.
10. Prokuratuuriseaduse muutmise eelnõu. – <https://eelnoud.valitsus.ee/main#HdqkaKKp> (28.04.2026).
11. Prokuratuuriseaduse muutmise eelnõu seletuskiri. – <https://eelnoud.valitsus.ee/main#HdqkaKKp> (28.04.2026).
12. Rohtla, A. On aeg arutada prokuratuuri edasikaebeõiguse piiramise üle. – ERR. <https://www.err.ee/1609909228/andri-rohtla-on-aeg-arutada-prokuratuuri-edasikaebeõiguse-piiramise-ule> (28.04.2026).
13. Rudstein, D. S. A Brief History of the Fifth Amendment Guarantee Against Double Jeopardy. – William & Mary Bill of Rights Journal, Vol 14, Issue 1.

14. Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu juurde. 594 SE I. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3cbbe022-95f6-32ec-be3c-9c4aa0001f34/kriminaalmenetluse-seadustik/> (28.04.2026).
15. Seletuskiri prokuratuuriseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde. 198 SE I. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f88949a9-c05f-3a83-9695-b1877dd5ce4e/prokuratuuriseaduse-ja-karistusseadustiku-muutmise-seaduse-eelnou/> (28.04.2026).
16. Sigler, J. A. A History of Double Jeopardy. – The American Journal of Legal History, Vol 7, No. 4, 1963.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti õigusaktid

17. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 11.04.2025, 2.
18. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollid. – RT II 2010, 14, 55.
19. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2025, 3.
20. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 09.07.2012, 5.
21. Prokuratuuriseadus. – RT I, 14.03.2025, 20.

Inglismaa ja Walesi õigusaktid

22. Criminal Appeal Act 1968, c. 19. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/19> (28.04.2026).
23. Criminal Justice Act 1972, c. 71. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/71> (28.04.2026).
24. Criminal Justice Act 2003, c. 44. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44> (28.04.2026).
25. Criminal Law Act 1967, c. 58. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/58/2009-10-31> (28.04.2026).
26. Criminal Law Act 1977, c. 45. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/45> (28.04.2026).
27. Criminal Procedure Rules 2025 (S.I. 2025/909). – <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2025/909> (28.04.2026).
28. Senior Courts Act 1981, c. 54. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/54> (28.04.2026).

Kanada õigusaktid

29. Constitution Act, 1982, being Schedule B to the Canada Act 1982, 1982, c. 11 (U.K.). – <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/FullText.html> (28.04.2026).
30. Criminal Code, R.S.C. 1985, c. C-46. – <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/FullText.html> (28.04.2026).

Ameerika Ühendriikide õigusaktid

31. House Committee Print 118-10 - Federal Rules of Criminal Procedure. –
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CPRT-118HPRT57152/html/CPRT-118HPRT57152.htm> (28.04.2026).
32. The Constitution of the United States of America. –
<https://constitution.congress.gov/constitution/> (28.04.2026).
33. United States Code, 2024 Edition, Title 18 - Crimes and Criminal Procedure. –
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2024-title18/html/USCODE-2024-title18.htm> (28.04.2026).
34. United States Code, 2024 Edition, Title 28 - Judiciary and Judicial Procedure. –
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2024-title28/html/USCODE-2024-title28.htm> (28.04.2026).

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Eesti kohtupraktika

- 35. HMKo 1-24-244.
- 36. RKKKm 3-1-1-17-11.
- 37. RKKKm 3-1-1-27-07.
- 38. RKKKm 3-1-1-55-07.
- 39. RKKKo 1-24-244.
- 40. RKKKo 3-1-1-21-11.
- 41. RKKKo 3-1-1-81-12.
- 42. RKKKo 3-1-1-99-07.
- 43. RKKKo 3-1-1-119-09.
- 44. RKPJKo 3-4-1-1-04.
- 45. RKPJKo 3-4-1-20-07.
- 46. RKÜKo 3-2-1-60-10.
- 47. RKÜKo 3-2-1-62-10.
- 48. TlnRnKo 1-24-244.

Inglismaa ja Walesi kohtupraktika

- 49. *Andrew Malkinson v. The King* [2023] EWCA Crim 954. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2023/954.html> (28.04.2026).
- 50. *Gordon Park (Deceased) v. Regina* [2020] EWCA Crim 589. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2020/589.html> (28.04.2026).
- 51. *Oliver Campbell v. The King* [2024] EWCA Crim 1036. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2024/1036.html> (28.04.2026).
- 52. *R v. Pope* [2012] EWCA Crim 2241. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2012/2241.html> (28.04.2026).
- 53. *Rex v CGA and ZFX* [2026] EWCA Crim 385. – <https://www.judiciary.uk/judgments/r-v-cga-and-zfx/> (28.04.2026).
- 54. *Tredget v. Regina* [2022] EWCA Crim 108. – <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2022/108.html> (28.04.2026).

Kanada kohtupraktika

55. *R. v. Hodgson*, 2024 SCC 25. – <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/20276/index.do> (28.04.2026).

Ameerika Ühendriikide kohtupraktika

56. *Baldwin v. New York*, 399 U.S. 66 (1970). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/399/66/> (28.04.2026).
57. *Berman v. United States*, 302 U.S. 211 (1937). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/302/211/> (28.04.2026).
58. *Burks v. United States*, 437 U.S. 1 (1978). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/437/1/> (28.04.2026).
59. *Crist v. Bretz*, 437 U.S. 28 (1978). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/437/28/> (28.04.2026).
60. *Green v. United States*, 355 U.S. 184 (1957). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/355/184/> (28.04.2026).
61. *Jackson v. Virginia*, 443 U.S. 307 (1979). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/443/307/> (28.04.2026).
62. *North Carolina v. Pearce*, 395 U.S. 711 (1969). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/711/> (28.04.2026).
63. *United States v. Ball*, 163 U.S. 662 (1896). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/163/662/> (28.04.2026).
64. *United States v. Martin Linen Supply Co.*, 430 U.S. 564 (1977). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/430/564/> (28.04.2026).
65. *United States v. Scott*, 437 U.S. 82 (1978). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/437/82/> (28.04.2026).
66. *United States v. Wilson*, 420 U.S. 332 (1975). – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/420/332/> (28.04.2026).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jan Erik Ojassaar ,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

PROKURATUURI EDASIKAEBEÕIGUS ÕIGEKSMÕISTVA
KOHTUOTSUSE SUHTES EESTI KRIMINAALMENETLUSES
VÕRDLUSES INGLISMAA JA WALES, KANADA NING AMEERIKA
ÜHENDRIIKIDE ÕIGUSKORDADEGA

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Tambet Grauberg ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jan Erik Ojassaar

29.04.2026